T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

KUTADGU BİLİG'İN TİYATRO VE DRAMA YOLUYLA ÖĞRETİM MATERYALİ OLARAK İNCELENMESİ

Muhammed Yusuf BİLEN

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

KUTADGU BİLİG'İN TİYATRO VE DRAMA YOLUYLA ÖĞRETİM MATERYALİ OLARAK İNCELENMESİ

EXAMINATION OF KUTADGU BILIG AS TEACHING MATERIAL THROUGH THEATER AND DRAMA

Muhammed Yusuf BİLEN

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. Mahmut Babacan

İstanbul, 2025

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2025

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İstanbul, 2025

Muhammed Yusuf Bilen

ÖZ GEÇMİŞ

2013	Çorum Anadolu Lisesi
2013	Çorum Öğretmen Mukadder Akaydın Anadolu Lisesi
2017	Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü
2021	İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü
2022	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü Yüksek Lisans Programı

ÖN SÖZ

Kutadgu Bilig Türk edebiyat kanonunun en mühim eserlerinden birisidir. Bu eserin sahip olduğu muhteva yalnızca devlet yöneticilerinin değil, aynı zamanda ideal toplum yaşamının tesisi için bireyin de gelişimini önemseyen bilgilerle çevrelenmiştir. Öyle ki eserin yapısını oluşturan Türk töresi, bugün dahi geçerliğini korumaktadır.

Eserin kendiliğinde var olan unsurlar, onun çok çeşitli açılardan incelenmesine olanak kılmıştır. Türk tarihinin eski dönemlerden kalma bir yazma eser olması onun daha çok etimolojik açıdan incelenmesine yol açmıştır. Bu bakımdan eser, en çok dil alanın odağı hâline gelmiştir. Dolayısıyla Yusuf Has Hacip'in, bu eseri niçin yazdığı göz ardı edilmiştir. Oysaki Yusuf Has Hacip, eser içinde bunu açık bir şekilde dile getirmiştir.

Kitabın henüz başlarında Yusuf Has Hacip, ‘‘Ey sevinç içinde ömür süren iyi genç, sözümü yabana atma, gönülden dinle.’’ diyerek kime seslendiğini açıkça söylemiştir. Bu sesleniş onun gelecek kuşaklara olan seslenişidir. Yaşlılıkla beraber gelen bilgelik, onun bu eseri yazmasına neden olmuştur. Yine eserin sonlarında yazdığı ‘‘Aklımın erdiği sözlerin hepsini yazdım, ey okuyan ve anlayan insan, bundan hisse al.’’ beyiti ile okuyucularına bir sorumluluk yüklediğini ifade etmiştir. Bahsi geçen beyitler bu çalışmanın yapılmasındaki temel motivasyon kaynakları olmuşlardır. Bir diğer motivasyon kaynağı ise Arat'ın sözleri olmuştur. Mustafa Canpolat, aktardığı bir anekdotta Arat'ın ‘‘Keşke bir oyun yazarı çıkıp da oyunlaştırsa.’’ dediğini ifade etmektedir. Kutadgu Bilig'i yoğun bir çalışma neticesinde günümüz Türkçesine aktaran Arat'a bir vefa borcu hissedilerek bu çalışmaya başlanmıştır.

Okullarda birkaç ders saatini geçmeyecek şekilde işlenilen bu eserin kalıcılığını sağlamak amacıyla bu çalışmaya başlanmıştır. Eser incelenirken eserin içerisinde Türklerin körünç geleneğinden izler bulunmuştur. Bu da eserin bir tiyatro metnine dönüştürülüp ders kitaplarında yer alabileceği fikrini akıllara getirmiştir.

Eğitim-öğretimde öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenme süreci en çok istenilen öğrenme yöntemlerinden birisidir. Tiyatro yapmak gibi kolektif bir oluşum bunu başarabilecek eylemlerin başında gelmektedir. Öğrencilerin hem eğlenerek öğrenmesi hem de sosyal ilişkilerinin gelişmesi için bu metnin bir tiyatro metnine dönüştürülmesi uygun görülmüştür.

Yüksek lisans için başvurduğum dönemde her daim arkamda duran öğretmenlerime, gerek ders döneminde gerek tez sürecinde her daim ailemden birisi gibi beni küçük azarlarıyla

seven ve yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Mahmut Babacan'a, yorgunluğumdan dolayı yedi yirmi dört şikayetlerimi bıkmadan usanmadan dinleyen değerli dostlarıma, her daim dualarıyla arkamda duran akrabalarıma, benimle sevinip benimle üzülen çevremdeki o güzel insanlara, komşularıma, arkadaşlarıma, hem maddi hem manevi olarak bana destek çıkan ve beni hiç bunaltmayan kıymetli aileme, tez yazdığım süre içerisinde bana ağabeylik yapan küçük kardeşime yürekli bir tilki muhabbetiyle teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle, belki yüzlerce kez eserini hatmettiğim Yusuf Has Hacip'in vasiyetini bir kez daha dillendirmeyi kendime görev bilirim: Ey bunu okuyan canlı, ben dünyayı bırakıp toprağa düşünce, beni unutma.

Muhammed Yusuf Bilen

ÖZET

Kutadgu Bilig, Türk Edebiyatının ahlak, eğitim, siyaset, felsefe gibi birçok alanda bilgiler içeren önemli bir kaynağıdır. Eser başta dilbilim olmak üzere birçok alanda akademik çalışmalara konu olmuştur. Eserin eğitici yönü üzerine çalışma yapanlar ise eserin teatralliğine yeterince odaklanmamışlardır. Bu metnin milli, manevi ve evrensel değerleri bulundurmasından ötürü daha çok insana ulaşması elzemdir. Bu çalışma Kutadgu Bilig'in eğitici yönünü göz önünde bulundurularak bir tiyatro metni oluşturmayı ve bu sayede eserin daha geniş bir alanda tanımasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Eserin felsefi temelleri, töre ve kut etrafında şekillenmiş ve şair bu felsefe temelleri alegorik bir yapı ile anlatılmıştır. Töre (Küntogdı), kut (Aytoldı), akıl (Öğdülmiş) ve kanaat (Odgurmış)'i temsil eden karakterlerin diyalogları, eserin bir tiyatro metnine dönüştürülmesini kolaylaştırmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında eserin nicel ve nitelik özelliklerine ait bilgiler verilmiştir. Verilerin elde edilmesinde eserin orijinal ve günümüz Türkçesine aktarılan hâli esas alınmıştır. Verilerin toplanması aşamasında Doküman Analizi yöntemi kullanılmıştır. Daha sonra verilerin çözümlenmesi için Transaksiyonel Analiz yöntemi uygulanmıştır. Bunun aşamalar sonucunda eserde teatral özellik taşıyan bölümler tespit edilmiş ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İnceleme neticesinde örnek bir tiyatro metni oluşturulmuştur. Bu metnin ders kitaplarında yer alması ve tiyatrolarda sahnelenmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Drama, Eğitim, Kutadgu Bilig, Tiyatro, Transaksiyonel Analiz.

ABSTRACT

Kutadgu Bilig is a prominent source of Turkish Literature containing information in many fields, such as morality, education, politics, and philosophy. The book has been subject to academic studies in many fields, especially linguistics. Those who have worked on the educational aspect of the book have not focused on the theatricality of the work sufficiently. Because of the text's national, moral, and universal values, it is vital that the texts find more and more readers. The study aims to create a theater text by considering Kutadgu Bilig's educational aspect and thus increase its recognition on a bigger scale.

Kutadgu Bilig's philosophical foundations shape themselves around 'töre' and 'kut,' and the author uses allegorical forms to reveal the philosophy of these concepts. The dialogues of the characters representing 'töre' (Küntogdı), 'kut' (Aytoldı), 'akıl' (Öğdülmiş), and 'kanaat' (Odgurmış) facilitated the transformation of Kutadgu Bilig into a theatrical text.

The first part of the study provides information about the quantitative and qualitative characteristics of the work. The work's original and current Turkish versions were taken as the basis to obtain the relevant data. The Document Analysis method was used in the data collection stage. Then, the Transactional Analysis method was applied to analyze the collected data. As a result of these phases, the sections with theatrical features in the work have been identified and examined in detail. Eventually, a sample theater text has been created. It has been proposed that this text should be included in textbooks and staged in theaters.

Keywords: Drama, Education, Kutadgu Bilig, Theater, Transactional Analysis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ETİK BEYANI……..…...… i

ÖZ GEÇMİŞ……...……. ii

ÖN SÖZ……...…… iii

ÖZET……. v

ABSTRACT……..vi

İÇİNDEKİLER……...vii

KISALTMALAR…….....ix

BÖLÜM I: GİRİŞ……...……. 1

1.1. Problem Durumu……..…1

1.2. Araştırmanın Amacı…….2

1.3. Araştırmanın Önemi…….3

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları……4

1.5. Araştırmanın Varsayımları…….……..4

1.6. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar…….……5

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR……..7

2.1. Kavramsal Çerçeve ……7

2.1.1 Kutadgu Bilig…….7

2.1.1.1. Kutadgu Bilig Nüshaları……9

2.1.1.2. Kutadgu Bilig'in Fikri Altyapısı……..10

2.1.1.3. Kutadgu Bilig'de Teatrallik…….…..…...12

2.1.1.4. Kutadgu Bilig'de Eğiticilik……..13

2.1.2. Kut…….……..16

2.1.3. Töre…….……18

2.1.4. Mit…….……..20

2.1.5. Güneş ve Ay Miti…….……...21

2.1.6.Drama Tekniği……..23

2.1.7.Kurmaca ve Kurmaca Metin……25
2.1.7.1 Dramatik Çatışma ……27
2.2. İlgili Araştırmalar……...……28
BÖLÜM III: YÖNTEM……..…31
3.1. Araştırma Modeli ……..……31
3.1.1. Doküman Analizi……..…31
3.1.2. Transaksiyonel Analiz……..……31
3.1.2.1. Ego Durumları……..33
3.1.2.2. Varsayımları…….36
3.1.2.3. Türleri……...36
3.1.2.4. Yaşam Pozisyonları……..39
3.2. Evren ve Örneklem ……41
3.3. Veri Toplama Araçları ……..41
3.4. Verilerin Toplanması ……41
3.5. Verilerin Çözümlenmesi……42
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM……..43
4.1. Öykü……...43
4.2. Olay Örgüsü……...……43
4.3. Karakter……..45
4.3.1. Karakterler Arasındaki İkili İlişkiler……...……46
4.3.1.1. Kün-togdı ve Ay-toldı……...46
4.3.1.2.Öğdülmiş ve Odgurmış……..48
4.3.1.3.Küsemiş ve Hacip……..50
4.3.1.4. Kumarı ve Yumuşçı……..52
4.3.2. Karakterlerin Yaşam Pozisyonları……...52
4.4. Diyaloglar……...56
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER……...75
5.1. Sonuç ……...……..74
5.2. Tartışma……..76
5.3. Öneriler……...77
OYUN METNİ……...……80

KAYNAKÇA…….144

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

H. : Hicri

KB : Kutadgu Bilig

M. : Miladi

PD : Psikolojik düzey

s. : Sayfa

SD : Sosyal düzey

TA : Transaksiyonel Analiz

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzeri.

vs. : Ve saire

YÖK : Yükseköğretim Kurumu

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin ilk örneklerinden birisi olan Kutadgu Bilig, içinde taşıdığı çok yönlülüğüyle Türk yazın tarihinin temelini oluşturan kitapların başında gelmektedir. Bu zamana kadar Kutadgu Bilig'le ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmayla ise Kutadgu Bilig'in evvela teatralliğine, daha sonra da eğitim kademelerinde drama yöntemiyle öğretiminin nasıl olacağına odaklanılacaktır.

Kutadgu Bilig'in eğiticiliğine değinen birkaç eser ve çalışma olmasına rağmen eserin dramatik bir eğitim materyali olarak değerlendirilebileceğine dair herhangi bir çalışma yoktur. Bahsi geçen sorunun yarattığı boşluğu doldurmak için bu araştırmanın yapılması uygun görülmüştür. Kutadgu Bilig'in öğrencilere daha etkili ve kolay öğretilebilmesini sağlamak için bir tiyatro veya drama metnine nasıl dönüştürülebileceği çalışılmak istenmiştir. Bu sayede öğrencilerin milli ve manevi değerlerini yaparak-yaşayarak öğrenmesi sağlanacaktır.

Bu çalışmanın en önemli aşaması Kutadgu Bilig'i bir tiyatro metnine dönüştürmektir. Bu alanda daha önce denemeler yapılmak istenilse de başarılı olunamamıştır. Bunun en temel sebebi tiyatro ve dramatik yazarlık yapanların Eski Türk Edebiyatına, Eski Türk Edebiyatı araştırmacılarının da tiyatro ve dramatik yazarlığa olan uzaklığıdır.

Toplumsal belleği inşa etme aşamasında bedensel pratiklerin önemli olduğunu vurgulayan Connerton (2019)'a göre, yazılı ve sözlü kültür, bedensel pratiklerle yapılan öğrenime göre daha zayıf kalmaktadır. Bu yüzden sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin bir ürünü olan Kutadgu Bilig, yazılı kültürden bedensel pratiğe geçişi temsil eden tiyatro ile buluşmak zorundadır.

N. Kemal, tiyatro türünün diğer edebi türlere göre daha etkili olduğunu ifade etmiştir. Ona göre tiyatro, bir metin olarak okuyucuya ve oyun olarak da izleyenler arasında okumuş okumamış bütün kesimlere seslenir. Bu yüzden halkın tümünün tiyatro vasıtasıyla bilinçlenebileceğinin mümkün olduğuna inanır (Ünsal, 2010).

1.2. Araştırmanın Amacı

Görülmektedir ki televizyonlarda ve tiyatrolarda Türk Edebiyatının önemli eserleri, yeniden uyarlanarak ya da başka okumalar yaparak izleyici önüne getirilmektedir. Görsel iletişimin arttığı ve somutluğun önem kazandığı günümüzde bu eserin de yerini alması gerekmektedir. Bu çalışma neticesinde Kutadgu Bilig'i yeniden göz önüne çıkarılmasına önemli bir katkı sağlanmış olacaktır. Bu düşünce doğrultusunda iki ara hedef ve bunlara uygun alt başlıklar şu şekildedir:

1.2.1. Kutadgu Bilig'in Eğiticiliği

- Kutadgu Bilig eğitici bir drama metnine dönüştürülebilir mi?
- Kutadgu Bilig derslerde drama yöntemiyle anlatılabilir mi?
- Kutadgu Bilig eğitim materyali olarak ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitede kullanılabilir mi?
- 2024-2025 eğitim öğretim yılında uygulamaya alınan 'Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde Kutadgu Bilig, yazılış amacına uygun olarak anlatılıyor mu?
- Kutadgu Bilig eserinin öğretiminde öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmesi sağlanabilir mi?
- Kutadgu Bilig, diğer dersler için de kullanılabilir mi?

1.2.2. Kutadgu Bilig'in Tiyatro Metnine Dönüştürülmesi

- Kutadgu Bilig'in teatralliği var mıdır?
- Kutadgu Bilig tiyatro metnine dönüştürülürken ne gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır?
- Günümüz tiyatro anlayışıyla uygun bir tiyatroya dönüştürülebilir mi?
- Kutadgu Bilig bir tragedya olabilir mi?
- Kutadgu Bilig oyuna çevrilirken dramatik çatışma nasıl verilmelidir?
- Tiyatro metni olmayan bir eserin tiyatro metnine çevrimi nasıl sağlanmalıdır?
- Tiyatro metni hâline getirirken seyircinin/okuyucunun sıkılmaması ve oyundan kopmaması için neler yapılmalıdır?
- Kutadgu Bilig oyuna çevrilirken kitabın işlediği hikâyenin neresinden başlayarak sahneye konulmalıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk edebiyatında bir kanon oluşturmak gerektiğinde Kutadgu Bilig, bu kanonun başında yer alan eserlerden birisi olarak gösterilebilir. Yapılan incelemelerde görüldüğü üzere Kutadgu Bilig üzerine birçok eser verilmiş, araştırma yapılmıştır. Başlangıçta bilhassa dil, etimoloji, sosyoloji gibi alanlarda çalışmalar yapılmış olsa da daha sonra bu çalışmalar ekonomi, gastronomi gibi alanlara kadar genişlemiştir. Bu da göstermektedir ki Kutadgu Bilig çok yönlü bir eser niteliği taşımaktadır ancak böylesine derinlikli bir eserin tiyatro üzerine yapılan incelemeleri yeterli düzeyde kapsamlı değildir. Yapılan çalışmalarda genel olarak tiyatro metnine benzerliği yahut sahnelenebileceği üzerinde birkaç söz açılmış ama bunun daha ötesine geçilememiştir.

Keskin (2019), Kutadgu Bilig'in disiplinler arası yapılabilecek bir çalışmanın merkezi olabileceğine dikkat çekmiştir. Eski Türk inançlarından mitolojiye, Türk sosyolojisinden psikolojisine, destan söyleme geleneğine kadar birçok noktada araştırma yapılması gerektiğine değinmiştir. ‘‘Eserin güzel sanatlar, müzik, tiyatro, sinema, çerçevesinde değerlendirilmesi, kut ve töre anlayışının Türk halk felsefesi ve eski Türk inançları kapsamında farklı yönleriyle analizi vb. konuların daha fazla incelenmesi gerekmektedir.’’ diyerek bu eserle ilgili tiyatro alanında yapılan çalışmaların yetersizliğe vurgu yapmıştır.

Kutadgu Bilig'in tiyatro hâline getirilmesinin önemiyle ilgili açılan bahislerden birisi de Reşit R. Arat tarafından ortaya atılmıştır. Arat, bir konuşmasında kendi yaptığı çeviriden yararlanılarak bu kitabın romana ve tiyatroya uyarlanabileceğine inandığını söylemiştir. ‘‘Hem Kutadgu Bilig karşılıklı konuşmaya dayandığı için zaten bir tiyatro eseri gibidir. Ben buna inanıyorum.’’ (Canpolat, 2004) demiştir. Bu anekdot çalışmanın önemini vurgulayan kaynaklardan bir diğeridir.

Yapılacak çalışmada Eric Berne'nin Transaksiyonel Analiz adı verilen yöntemi uygulanacaktır. Eserin içinde geçen konuşmaların nerelerde konumlandığı, tam anlamıyla neyi temsil ettiği veya neyi ifade ettiği bu yöntem sayesinde açıklanmış olacaktır. Film, dizi, tiyatro gibi alanlarda kullanılan bu yöntemin ilk defa Kutadgu Bilig gibi bir eser üzerinde uygulanması gerçekleşecektir. Bu uygulama neticesinde ileride yazılabilecek araştırmalara öncülük etmesi düşünülmektedir.

Yapılan bu çalışma neticesinde, bir araştırmacı için herhangi bir eserin bir başka türe uyarlanması aşamasında nelere dikkat etmesi gerektiği hususunda da bir kaynak niteliği taşıyacaktır. Ayrıca Kutadgu Bilig eserinin teatralliğiyle ilgili yapılacak başka çalışmalara da katkı sağlayacaktır. Bununla beraber farklı disiplinler arası çalışmalar yapılırken nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair bir mehaz olacaktır. Bahsi geçen disiplinler bu çalışma özelinde edebiyat, psikoloji, eğitim ve tiyatro alanlarını kapsamaktadır. Bir diğer yandan, bu çalışmanın edebi türler arasında yapılabilecek çalışmalara da öncülük etmesi beklenilmektedir. Bu çalışmada şiir ve tiyatro türleri arasında yapılabilecek bir araştırma örneği gösterilecektir.

Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig'i yazış amaçlarından birisi de Türklerin ahlak görüşlerini gelecek nesillere aktarmak isteğidir. Eserde verilen öğütlerde milli ve evrensel pek çok değere rastlanılmaktadır (Şimşek, 2021). Bu yüzden çalışma neticesinde öğrencilerin milli ve manevi değerlerine olan bağlılığının artması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda, araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar Kutadgu Bilig'in çevrelerce bilinmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma bittiğinde eğitim kademelerinde verilen eğitimin niteliğinin artması da beklenilmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma aşağıda verilen sınırlar çerçevesinde yapılacaktır:

- Bu çalışmada Kutadgu Bilig'in TDK tarafından yapılan Viyana, Kahire ve Fergana nüshalarının tıpkı basımı ve Reşit Rahmeti Arat tarafından günümüz Türkçesine çevirisi incelenmiştir.
- Bu çalışmada Türkçe ve İngilizce kaynaklarla sınırlı kalınmıştır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

- Yapılacak doküman analizi için seçilecek metinler, çalışmanın hedefine uygundur.

- Transaksiyonel Analiz diyalog çözümlemelerinde doğru bir yöntemdir.

- Kutadgu Bilig'in drama yöntemiyle anlatılması daha etkili olacaktır.

1.6. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar

Çapraz (Kapalı) Transaksiyon: Birbirini tamamlamayan ve iletişimin koptuğu transaksiyonlara verilen addır (Berne, 2023).

Çocuk Ego Durumu: Olaylara karşı küçük bir çocuğun verebileceği tepkilere benzeyen tepkileri veren, bir insanın hayatının ilk döneminde gelişen ağlara denir (Berne, 2023).

Diyalog: Gerilim ve çatışmayı açığa çıkaran uzlaşı ve iş birliği arayışı demektir (Arıcı,2023).

Drama: Drama, lider ve katılımcıların atölye ortamında rol oynama, doğaçlama gibi tiyatro tekniklerini kullanarak bir olayı, anıyı, kavramı, konuyu, düşünceyi canlandırmasıdır (Akyol, 2003).

Dramatik Çatışma: Metnin derin yapısında oyunu yöneten, özellikle merkezi karakterlerin altmetninde bulunan ve bir analiz yoluyla okunabilecek güçler mücadelesidir (Arıcı, 2023).

Ebeveyn Ego Durumu: Konuşan kişiyi büyüten kişilerin içselleştirilmesini, kişinin onlar gibi tepkiler vermesini temsil eden ağlara denir (Berne, 2023).

Körünç: Görülen yer, seyredilen şey (Kâşgarlı, 2005).

Kurmaca: Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış olan demektir (www.sozluk.gov.tr).

Kut: İlahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket (www.sozluk.gov.tr).

Mit: Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi; mitos (www.sozluk.gov.tr).

Olay Örgüsü: Öykünün kurgulanış biçimidir (Arıcı, 2023).

Olay: Öykünün ilerlemesini sağlayan, olasılık ve zorunluluk yasalarına uygun, ilgi çekici eylem ve vakaların tümüne denir (Arıcı, 2023).

Oyun: Çizgileri belli olan ve önceden tahmin edilebilen bir sonuca doğru gelişen birbirini tamamlayıcı mahiyette ve hedefi açığa vurulmamış bir transaksiyon dizisine verilen addır (Berne, 2023).

Öykü: Olayların zaman sırasına göre dizilerek anlatılmasıdır (Arıcı, 2023).

Sıvazlanma: Bir kişinin bir diğerinin varlığını onadığını gösteren bir mesajdır. Temas İletisi diye de adlandırılır (Berne, 2023).

Tamamlayıcı Transaksiyon: Sağlıklı insan ilişkileri içerisinde, verilen tepkiye uygun ve beklenilen bir yanıtın verilmesidir (Berne, 2023).

Teatrallik: Tiyatro oyununa ve oyuncusuna yakışır şekilde olan demektir (www.sozluk.gov.tr).

Töre: İsim: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü; âdet, ayin (www.sozluk.gov.tr).

Transaksiyon: Sosyal ilişkinin temel birimine verilen addır (Berne, 2023).

Transaksiyonel Analiz: Transaksiyonel uyarıcıyı hangi ego durumunun yaptığıyla ve transaksiyonel tepkiyi hangi ego durumunun verdiğiyle ilgilenen bir analiz yöntemidir (Berne, 2023). İşlemsel Çözümleme Yaklaşımı olarak da anılır (Keçeci, 2007).

Transaksiyonel Tepki: Transaksiyonel uyarıcıya karşı bir başka kişinin bu uyarıcıyla ilintili olan bir şey söylemesi veya yapmasıdır (Berne, 2023).

Transaksiyonel Uyarıcı: İki veya daha fazla sayıda kişinin sosyal bir küme içinde karşı karşıya gelmesi durumunda bir kişi konuşması ve diğerlerinin varlığının bilincinde olduğunu gösteren bir davranışta bulunmasına denir (Berne, 2023).

Yetişkin Ego Durumu: Gerçeği objektif olarak değerlendirerek gerçeğe dayalı kararlar alan, Çocuk ve Ebeveyn Ego Durumlarının duygulara ve fikirlere tesir etmesinin önüne geçen ağlara denir (Berne, 2023).

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Kutadgu Bilig

Kâşgarlı Mahmud ile aynı dönemde yaşamış olan Yusuf Has Hacip, günümüzde Kırgızistan sınırları içerisinde bulunan Balasagun şehrinde doğmuştur. 1010 yılında doğduğunu öne sürenler olsa da eserin içerisinde verilen bilgiler neticesinde bu tarihten biraz daha ileri bir tarihte doğduğu ortaya çıkmaktadır. Bu eseri 18 ayda ve elli yaşındayken tamamladığını söyleyen Yusuf Has Hacip'in H. 412 yılı, yani M. 1019 yılı civarında doğduğu sonucuna varılmaktadır (Yasin, 2017). Eserin müellifi olan Yusuf Has Hacip, Hicri takvime göre 462 yılında Buğra Han'a sunduğu bu eser sayesinde Has Haciplik mevkiine yükselmiştir. Haciplik, padişah ile devlet görevlileri ve halk arasında bir bağlantı görevi görmektedir. Sarayın içerisinde hacipten daha üst kademede bir memur bulunmamaktadır. (Tuğral, 2008) Yusuf Has Hacip'in bir buçuk yılda nihayete erdirdiği bu eser toplam 6645 beyitten oluşmaktadır (İslam Ansiklopedisi, 2002). Kutadgu Bilig'de, daha sonradan eklenmiş bir mensur, bir manzum olmak üzere iki de mukaddime bulunmaktadır (Balcı, 2020).

Kutadgu Bilig'i Kaçalin (2011) ''Mesnevi tarzında kaleme alınmış bir siyasetnamedir.'' şeklinde ifade etmiştir. Aruzun, Feûlün Feûlün Feûlün Feûl kalıbıyla yazılmış olan eserde Yusuf Has Hacip'in dil bilgisinin ve Türkçeyi kullanımının oldukça iyi olduğu görülmektedir (Yavuz, 2007). Yusuf Has Hacip, eserinde bilinçli bir şekilde bu kalıbı kullanmıştır çünkü bu ölçü aynı zamanda İslamiyet'ten önceki Türk şiirlerinde kullanılan 6+5=11'li hece ölçüsüne uygun düşmektedir (Arı, 2019). Eserde kullanılan dil ise Uygurcanın devamı olan Karahanlıcadır.

Eserde kullanılan dil ile ilgili farklı görüşler yer almıştır. Raddlof, Altayca ile ilişkilendirmiş fakat Thomsen'ın araştırmaları neticesinde yanıldığını kabullenmiştir. Eserin dilinin Uygurca olduğu görüşü savunulmuştur (Yasin, 2017). Orhon ve Uygur Türkçelerinin devamı sayılan Karahanlıca ise ses bilgisi, biçim bilgisi vb. düzeylerde karakteristikleri olmakla birlikte, Eski Türkçenin dil özelliklerini koruyan bir yapıya sahiptir (Eker, 2006). Yani eser Uygurcanın devamı olan Karahanlıca ile yazılmıştır. Eserdeki dil, toplumun konuştuğu dil ile aynıdır. Türkler için bu yüzyılda bilinen tek edebi yazı dili, Yusuf Has

Hacip'in Kutadgu Bilig'de kullanmış olduğu dildir (Gülsevin, 2007). Bunun yanında İslamiyet'in etkisi ve Farslar ile olan ilişkiler sebebiyle Türkçenin içine yabancı sözcükler de girmeye başlamıştır fakat bu eserin, bir çeviri yahut uyarlama eser olmadığı kesindir (Dankoff, 1983). Köprülü (1976), Kutadgu Bilig'in Arap ve Acem kelimeleri ile dolu olduğunu öne sürmüştü ama esere bakıldığında bunun böyle olmadığı görülmektedir. Üç bin yüz doksan kelime kullanan Yusuf Has Hacip'in 420 Arapça ve 86 Farsça kelime kullanması bu görüşü çürütmektedir (Yavuz, 2007). Eserin özellikle münacat ve tevhit kısımlarında yabancı kökenli sözcüklerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bunun sebebi ise dini terim olmalarıdır. Dini terimlerin önemli bir bölümü, Kur'an'da da yer alan Tanrı'nın güzel adlarının karşılığı veya bu adlara atıf olarak yer almaktadır (Eker, 2006). Buna rağmen Yusuf Has Hacip, dini terimlerin yine önemli bir bölümünü Türkçeleştirerek kullanmayı tercih etmiştir (Yavuz, 2007).

Kutadgu Bilig, basitçe (kut+ad-gu bil-i-g "mesut olma bilgisi") şeklinde ifade edilen bir anlama sahiptir. İçeriğine bakıldığında hem dünya hem de ahiret hayatı üzerine bilgiler veren bir eserdir. Yusuf Has Hacip, ideal bir devlet ve toplum inşa etmek istemiş ve böylelikle insanı ideal bir yaşama kavuşturmayı amaçlamıştır (Balcı, 2020).

Kutadgu Bilig'in üç farklı nüshası günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlar Kahire, Viyana ve Fergana nüshalarıdır. Kutadgu Bilig'in bu üç nüshası Türk Dil Kurumu tarafından yayınlandıktan bir süre sora Reşit Rahmeti Arat'ın karşılaştırmalı metni 1947 yılında basılmıştır. Arat 1959'da bu eserin tercümesini yapmıştır. Türk kültürünün yazılı kaynakları arasında, özellikle zengin bir içeriğe sahip olan eserlerin Uygur döneminde yazıldığını ifade eden İnalcık (1967)'a göre:

> "Malumdur ki, Karahanlılar, İslam kültür çevresine girmiş olmakla beraber Uygur kültürünü kuvvetle temsil ve devam ettirdiler. Reşid Rahmeti Arat, Uygur ve Karahanlı kültür kaynaklarını bize açan, böylece Türk kültürünün öz temelleri üzerinde canlanmasını ve gelişmesini hazırlayan bir Türk âlimi idi. O, Türk kültürünün en büyük abidelerinden biri olan Kutadgu Bilig'in metnini ve bugünkü Türkçeye tercümesini, daha önce Á. Vámbéry ve W. Radloff'un görmediği metinleri de kullanarak Batı'nın filolojik metotlarına göre mükemmel bir şekilde yayınlamakla, şüphesiz Türk kültür tarihi incelemelerinin temel taşlarından birini koymuştur."

Böylesine önemli bir eserin üzerine çalışma yapan Arat (1979)'a göre ''Kutadgu Bilig ne vak'aları nakleden bir tarih ne mıntıka ve şehirleri tasvir eden bir coğrafya ne din adamlarının içtihatlarını toplayan bir te'lif ne hakimlerin fikirlerine istinat eden bir felsefe ne de şeyhlerin

vecizelerine dayanan bir nasihat kitabıdır.'' Kutadgu Bilig bir insanın, yaşamı içinde temas edebileceği birçok konu hakkında önemli bilgiler ve öneriler vermektedir. Bu da onun geniş hacimli bir siyasetname olduğunu göstermektedir (Şen, 2020).

2.1.1.1 Kutadgu Bilig Nüshaları

Günümüzde kadar Kutadgu Bilig'in üç nüshasına ulaşılmıştır. El yazması olarak bulunan ilk nüsha Viyana (Herat) nüshasıdır. Ardından Kahire (Mısır) ve nihayetinde de Fergana (Nemengan) nüshaları bulunmuştur. Clauson, Kutadgu Bilig'in nüshalarının tarihine baktığında eserin en az 11 nüshasının olduğunu varsaymaktadır (Naskali, 1990). Bu nüshalarla ilgili olarak Clauson'un el yazısıyla aldığı bir sayfalık not dışında yeterli bir kaynak bulunmamaktadır.

Viyana nüshası, Uygur harfleriyle istinsah edilmiş bir el yazması hüviyetindedir. Bulunan üç nüsha içerisinde ilk çalışılan nüshadır. Kutadgu Bilig'den yaklaşık dört yüz yıl sonra Arap harfli bir nüshadan Uygur harflerine çekilmiştir (Arat, 1947). Bulunan bu nüsha Afganistan'ın Herat şehrinde bulunmuştur. Eserin müstensihi Şeyh Kara Sayil'dir. Günümüzde ise Avusturya Milli Kütüphanesi içinde yer alan yazmalar bölümündedir.[1] Herat nüshası doksan beş yaprak, ebadı 320 x 250 mm, pamuk kağıdına yazılmıştır; kâğıt açık sarı renkli, her sayfasında 27'den 43'e kadar satır vardır (Kaçalin, 2018). Yazmanın içinde yer alan notlar vasıtasıyla nüshanın müstensihi, istinsah edildiği tarihi vs. öğrenilmiştir. 19. yüzyılın son zamanlarına doğru Vambery ve Radloff eseri tercüme edip dünyaya tanıtmışlardır (Yasin, 2017).

Kahire nüshası ise 1896'da Hidiv Kütüphanesi müdürü Moritz tarafından bulunur. İstinsah edilen tarihin 1397'den önce olduğu düşünülmektedir (Kaçalin, 2018). Yazma, doksan sekiz yapraktan oluşmuştur ve 36 x 35 cm büyüklüğündendir. Her sayfada on yedi satır vardır, satırlar 18,5 uzunluğunda, satır araları ise 1,5 cm genişliğindedir (Radloff'tan aktaran Ölmez ,2018). Arap harfli olarak istinsah edilmiştir. Nüsha Babü'l-Halk Mısır Kütüphanesinde 2013'ten bu yana sergilenmektedir.

Günümüze ulaşan son nüsha olan Fergana nüshası, içlerinde en okunaklı olandır. Arap harfleriyle yazılmış bu nüshayı Z. V. Togan henüz 23 yaşındayken Muhammed Hacı İşan Lalere'in hususi kütüphanesinde bulmuştur. İki yıllık bir çalışma neticesinde bir rapor yazıp

[1] Demirbaş numarası: Cod. A. F. 13 Samml Han.

bu nüshayı tanıtmıştır. Yazma günümüzde Özbekistan İlimler Akademisi Ebû Reyhân el-Beyrûni Şarkşinaslık Enstitüsü Yazma Eserler Kütüphanesi nadir yazma eserler kısmındadır.[2] Her satırda on beş satır ve 15 beyit bulunmaktadır. Altı bin yüz yedi beyitten oluşan eserin uzunluğu dıştan 24,5 x 34 cm ve içten 18,5 x 23 cm'dir. Yazmanın baş ve son kısımları eksiktir (Kaçalin, 2018).

2.1.1.2 Kutadgu Bilig'in Fikri Altyapısı

Yusuf Has Hâcib'in içine doğduğu Karahanlı Devleti etrafındaki devletler ile etkileşim içinde olmuştur. Göktürklerden başlayan, daha sonra da özellikle Uygurlarla beraber artan Çin kültürünün yanında, Fars, Bizans, Arap ve Hint uygarlıkları ile temas hâlinde olmuşlardır ve buralardaki gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Civar bölgelerde yaşanan sıkıntılar Kâşgar'ın alimler tarafından göç edilen bir yer olmasına vesile olmuştur. (Arı, 2019). Kâşgar, birçok Türk boyu ile birçok dinden insanı bir araya getiren kadim bir şehirdir. Dolayısıyla kültürel anlamda oldukça gelişmiş bir merkezdir (Starr, 2024).[3]

Kitabın yazıldığı tarihe bakıldığında Karahanlılar döneminin yüz sekseninci yılına denk gelmektedir. Bu dönemde Karahanlılar'ın ilim ve fende oldukça ileri olması Yusuf Has Hacip ve Kâşgarlı Mahmut gibi büyük alimlerin yetişmesine olanak sağlamıştır. Öte taraftan bu gelişmişlikle birlikte devletin yavaş yavaş parçalandığı, suikastların ve taht kavgalarının olduğu, devletin geleceğinin sorgulandığı tehlikeli bir döneme de girilmiştir. Bu dönemin farkına çok daha öncesinden varan alimler, açık ifadeler ile kendi fikrini söyleyememişlerdir. Bu da eserlerinde ideal devleti ön planlana almalarına yol açmıştır. (Yasin, 2017). Bütün bunlar eserin niteliğini de etkilemiştir. Bu yüzden Türk toplumunun kolektif belleğinin yaşadığı ve yaşatıldığı ortak bir kültür ve medeniyet hazinesi olan bu eser; çok kültürlü, çok katmanlı ve evrensel değerleri taşıyan bir eserdir. (Adıyaman, 2023)

Kutadgu Bilig ayrıca bir ütopya eseridir. Bu eserin kaynaklarını ilk büyük Müslüman filozoflarda ve onlara fikir ve görüş aktarmış olan Batılı düşünürlerde, yani Eflatun ve Aristo'da bulmak mümkündür (Dilaçar, 1995). Türk devletlerinin yapısı ve işleyişini, felsefesini anlamak için Antik Yunan toplumundan Sokrates'e, Platon'a aynı zamanda 'İslam Rönesansı'nın temsilcilerinden, örneğin Farabi'den Konfüçyüs'e, Budha'ya ve nihayet Kur'an'dan, İslam felsefesinden ve bu etkenlerin toplamından gelen ilkelere dayanan Yusuf

[2] Kayıt numarası: 1809.
[3] Daha fazla bilgi için bkz. Kayıp Aydınlanma, Frederick Starr.

(Nerimanoğlu, 2019), çok çeşitli bir fikir dünyası içinde bu eserini yazmıştır. Bu düşünce Yusuf Has Hacip'in etkilendiği kişiler üzerinden de anlatılmaya çalışılmıştır. Yusuf Has Hacip, İbni Sina'nın öğrencisidir (Alberts, 1991). Albert bu görüşünü, Farabi'nin İbni Sina'ya, İbni Sina'nın da Yusuf Has Hacip'e etkilerini, Kutadgu Bilig eseri üzerinden ortaya koyarak, savunmuştur (Özden, 2023).

Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig eserini köni törü (doğru kanun/adalet) kavramıyla temellendirmiştir. Eserde doğru kanunu Kün-togdı isimli hakan temsil etmektedir. Doğru kanun, yani adalet kavramı İslam inancında olduğu gibi, İslam öncesi Türk toplumunda da bulunmaktadır (Şen, 2020). Bu düşüncenin yer almasının sebebini Platon'a bağlayanlar olmuştur. Türk şairi Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig adlı anlatı şiirinde Platon'un sorguladığı adaletin uygulanması ve adaletsizliğin eleştirilmesinin gerekliliğini hayata geçirmiştir.

Platon'un devletin yönetimi anlayışındaki hükümdar niteliği de Kutadgu Bilig ile örtüşmektedir. Platon'a göre hükümdarın (yasa koyucunun) en temel görevi 'tanrısal iyi'ye götüren müeyyideler koymaktır.[4] Bu devletin olmazsa olmazlarındandır ve fakat hükümdarın temsiliyeti ile ilgili bir görüşe yer verilmediği açıktır. İslamiyet'ten önceki törü kavramı da dikkate alındığında, eserde geçen köni törü (adalet) kavramının Türk düşüncesinden çıkma bir kavram olduğunu söylenebilir (Şen, 2020).

Bu noktada, araştırmacılar arasında, Yusuf Has Hacip'in bir İslam düşünürü olmasıyla bir Türk düşünürü olması arasında görüş ayrılıkları vardır. Bu konuda iki farklı tutum bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar Yusuf Has Hacip'in İslamiyet etkisiyle eser yazdığını savunurken bazı araştırmacılar ise tipik bir Türk eseri yazdığını ifade etmektedirler.

Bir İslam düşünürü olduğunu iddia eden en ısrarlı görüş Arat'a aittir. Yusuf Has Hacip'in her şeyden evvel inanmış bir Müslüman olduğunu savunur (Arat, 1985). Arsal (2011) ise Arat gibi düşünmemektedir. Kutadgu Bilig her ne kadar İslamiyet'in gelmesinden yüz yıl kadar sonra da yazılmış olsa eserde görülen etki sınırlıdır. Yusuf Has Hacip'in sosyal hayattan devlet idaresine kadar olan fikirlerinin tümünün İslam öncesi Türklerin anlayışından ibaret olduğunu düşünmektedir (Arsal, 2011). Yine Arsal (2011) göre:

> ''O zaman Çini Türkistan Türkleri İslamiyet'ten başka, belki de İslâmiyet ten ziyade Budda dininin tesirine maruzdu. Çini Türkistan'da on birinci asırda dahi bu dine salik olanlar vardı. Yabancı milletlerin felsefi telâkkilerden ancak Konfüçyüs fikirlerinin

[4] Platon, Yasalar, 631d.

tesiri hissolunmaktadır. Fakat bütün bu tesirler müellifin ruhundan fışkıran Türk telâkkileri içinde erimiştir. Onun için baştan aşağı hayat felsefesine hasredilmiş bu eseri biz her cihetten tamamıyla orijinal bir Türk eseri, Türk dehası mahsulü telâkki edebiliriz.''

Yusuf Has Hacip, Türk toplumunun İslamiyet'i kabulü ettiği, yeni ve başka bir medeniyetin izlerini kendi sınırlarına dahil etmeye başladığı bir dönemde, eski gelenek ve göreneklerini bu yeni izlerle bir şekilde harmanlamak çabasına girmiştir. Eskiden beri getirdiği değerlerin kaybolacağından endişe duymuştur (Arslan, 2012). Bu yüzden Yusuf Has Hacip, bu iki inanışı birleştirerek yeni bir eser oraya çıkarmıştır.

Yusuf Has Hacip, Öğdülmiş'in gelişimi ile eserin temel çatışmasını somutlaştırmıştır. Öğdülmiş, halkın tam merkezinde olan hükümdar ile halktan tamamen uzak duran Odgurmış arasında bir konumda yer almaktadır. Bu mesafeler arasında her an gidip Öğdülmiş, Yusuf Has Hacip'in kendi içindeki hesaplaşmasıdır. Bunun sebebi ise medeni vazife ile ferdi vicdan arasındaki çatışmanın arasında kalmışlıktır (Starr, 2024).

2.1.1.3. Kutadgu Bilig'de Teatrallik

Kutadgu Bilig'in ilk Türk yazılı eserlerinden olması, daha çok etimoloji ve şiir alanlarında araştırma yapılmasına neden olmuştur. Bu eser hakkında yapılan birçok çalışmada eserin nasihat yoğunluğu ve şiirselliği üzerinde durulmuştur ancak eserin teatralliğine dikkat çeken çalışma pek azdır. Eserin teatralliği ön plana alındığında -Toharca'dan tercüme edilen Maytrısimit eseri çeviri metin olduğu için- Kutadgu Bilig'e Türk edebiyatı tarihinin ilk tiyatro eseri denilebilir. Gerçekten de olaylarla ilgili geçişler birkaç cümleyle seyirciye anlatılırsa eserin geri kalan bölümü bir tiyatro şeklinde sahneye konulabilecek özelliktedir (Ercilasun, 2004). Doğru (2023)'ya göre Maytrısimit kendisinden sonra yazılan Kutadgu Bilig eserini de etkilemiştir. Dolayısıyla bu eser Körünç geleneği etkisinde yazılmış bir eserdir. Ayrıca eserin içinde yer alan kahramanların (karakterlerin) isimleri ve konumları göz önünde bulundurulduğunda esere alegorik bir hüviyet kazandırıldığı gözlemlenmektedir. Bu bakımdan Ercilasun (2004) esere ''Alt yapısı hikâye, üst yapısı tiyatro tarzında kurulmuş alegorik, manzum bir mesnevidir.'' şeklinde tanımlama yapmıştır.

Kutadgu Bilig'in karşılıklı konuşma, seslenme, soru-cevap vb. ögeleriyle yüklü bir metin olduğu görülmektedir (Ergene, 2019). Eserin geneline bakıldığında karakterlerin birbirleriyle

olan konuşmaları dolayısıyla Kutadgu Bilig bir tiyatro eseri özelliği taşımaktadır (Sev, 2019). Eser bir tiyatro metni olarak yazılmamış olsa bile Türklere ait körünç[5] geleneğinden izler taşımakta, aynı zamanda içerisinde birçok tiyatro unsurunu da barındırmaktadır. (Alver, 2020).

Yusuf Has Hacip, sözlü kültürden yazılı kültüre geçildiği bir dönemde yazmış olduğu bu eserini sözlü kültürün en önemli parçası olan diyaloglar üzerine inşa etmiştir. Eserin büyük bir bölümü karşılıklı konuşma (diyalog) şeklinde yazılmıştır. Bu bölümler dört ana kahraman arasında geçer. Bu yönüyle sahne eseri sayılabilir. Bir tür manzum (şiirsel) tiyatrodur (Efe, 2019).

Eserin içerisinde kinetik hareketler[6] ve jesttik hareketlere rastlamak mümkündür. Sahnelenmeye dayalı bir tiyatro olma özelliği gösteren eserde kahramanların davranışlarını, duygularını okuyan/dinleyende canlandırmak için dokunma, koku, tat ve özellikle görme ve işitme olmak üzere tüm duyular harekete geçirilerek bir diğer yandan da el kol hareketleri, mimikler, yüz ifadeleri gibi sözlü olmayan çeşitli ve zengin iletişim yöntemleri sıklıkla kullanılır (Adıyaman, 2023).

2.1.1.4 Kutadgu Bilig'de Eğiticilik

Eserin seslendiği temel kitle genç insanlardır. Yusuf Has Hacip her ne kadar farklı kişilere seslense de hedeflediği asıl muhatabının sevinç içinde ömür süren iyi gençlik (edgü yigit) olduğu açıktır (Özönder, 2018). Şair her karakteri yerli yerince eserinde koymuş ve kendi fikirlerini bunların ağzından manalar hazinesi ve hikmetler şeklinde söylemiştir (Yavuz, 2007).

Yusuf Has Hacip, kendisine cevap veremeyecek olan genç muhataplarına doğru çoğu zaman şefkatli bir şekilde seslenişlerde bulunur. Onlara birebir hitap ederek onlarla canlı ve dinamik bir ilişki kurar. Hatta zaman zaman onu kışkırtıp meraklandırarak kendisi ile diyaloğa da çağırdığı okur tarafından anlaşılır (Özdöner, 2018) Bu sayede şiirsellik canlı ve dinamik konuşmalardan oluşur. Eserdeki karakterlerin kendi aralarında konuşmaları sonucu olayın gelişimi, anlatıma zenginlik katılması, düşünce ve felsefelerin yansıtılmasıyla

[5] Bu kelime Divânü Lugâti't-Türk'te; izleyici ya da seyirciler olarak da tanımlanmıştır.
[6] Bir konumdan başka bir konuma doğru hareket etme. Bkz. Hasibe Kalkan, Tiyatroda Göstergebilim.

etkileşimi, farklı kişilerin bir araya gelerek farklı kültür, konuşma ve üslupları ortaya çıkarmaları sağlanmaktadır.

İnsanın eğitimine oldukça önem veren ve bunu nesilden nesle aktarmak isteyen toplumlardan birisi de Türk halklarıdır. Bu yüzden Yusuf Has Hacip de eserin içerisine vecizeler ve öğütler eklemiştir. Türk edebiyatının şahıs maneviyatını yükseltmeye hizmet eden ve Doğu tarzı dünya görüşleri yansıtan eğitici eserlerinden birisi de Kutadgu Bilig'dir (Sabohat, 2019). Bu şekilde hakikat ve tanımlama üzerine olan felsefesini anlatmak isteyen Yusuf Has Hacip, savları ile genç nesillere insanlık, millî, kültürel, toplumsal, sosyal değerleri aşılamayı hedeflemiştir (Kasımova ve Alkaya, 2019).

Yusuf Has Hacip'e göre göre insan bilgisiz doğar. Yaşı ilerledikçe öğrenir ve de itibar kazanır. Ayrıca akıl, yaş ve öğrenmenin bir süreç içerisinde bir araya geleceğine, öğrenmenin belli bir yaşta gerçekleşeceğine, olgunlaşıp üretken olmanın, bilgi aktarmanın zaman alacağına değinir (Kocasavaş, 2006).

Yusuf Has Hacip, eğitimin çocukluktan başladığını düşünmektedir. Ailenin ve ebeveyn olmanın üzerinde önemli ölçüde durmuştur. Anne ve babaların çocuğun eğitiminde ve kişilik kazanmasında önemli payları vardır (Çiftçi, 2019). Eserde çocuk eğitiminin ihmal edilmemesi gerektiğini çünkü çocuğun boş bir tuval gibi olduğunu söylemektedir. Anne ve babalar, çocuklarına şekil verirken onlara ilgisiz kalmamalı, ellerinden gelenin en iyisini ortaya koyarak çocuğun gelişimini sağlamalıdır (Emiroğlu, 2012) Ayrıca Hacip, çocuğun öncelikle kendi evinde terbiye edilmesini, bu işin başkalarına havale edilmemesi gerektiğini tavsiye etmektedir (Çiftçi, 2019). Çocuklara bilgi ve erdem öğretilmelidir (Erdem, 2019). Ayrıca Hacip, eğitimde hazırbulunuşluk ve bireysel farklılıklara dikkat çekmektedir (Çiftçi, 2019).

Yusuf Has Hacip'in, eserin en önem verdiği konulardan birisi bilgidir. Bilgi sayesinde birçok konuda iyi olabilmenin imkanını savunur. İnsan teki yine kötü durumlardan ve işlerden de bilgi sayesinde kurtulur. Ona göre, bir insanda bilgi, anlayış ile birlikte var olursa, o kişi tam insan hüviyeti kazanır ve dünyanın bütün nimetlerine ulaşmış olur (Kaya, 2017).

Yusuf Has Hacip'in bu konuda üzerinde durduğu bir diğer mevzuu ise bilginin neliği üzerindedir. Ona göre bilgi, işe yaradığı ölçüde değerlidir. Yani gereksiz ve faydasız bilginin bir mahiyeti yoktur. Yusuf Has Hacip'in etkilendiği şahsiyetlere bakıldığında, Platon'a göre önemli olan fazilet eğitimidir; Farabi'ye göre ise mutlu olmakla beraber bireyi topluma yararlıhâle getirmektir. Bunlar, erdemli insanlar yetiştirmenin yollarıdır. Yusuf Has Hacip, Aristocu ve Platoncu yaklaşımları esas almıştır (Çiftçi, 2019) ve insana politik (toplumsal) bir

açıdan bakmaktadır. İdeal insanın asıl niteliğinin, sadece iyi ve mutluluk bilgisine sahip bir kimse olmak olmadığını savunur. Bilgi birikimini içinde bulunduğu toplumun yararına da kullanan kimse olmalıdır. Bu yüzden bilginin davranışa aksettirilip halkın yararına kullanılması gerektiğini ifade etmektedir (Kaya, 2017).

Yusuf Has Hacip'in önem verdiği bir diğer konu da dil yani sözdür. Dil, bilginin açığa çıkmasına yarayandır. Öyle ki dil insan tekini hem iyi hem de kötü durumlara sokabilmektedir. Bu yüzden dil ona göre, aklın ve özellikle de bilginin tercümanıdır. O, insanı aydınlatan bir ışıktır (Kaya, 2017).

Yusuf Has Hacip, eseri içerisinde devlet yönetimiyle alakalı önemli bilgiler vermektedir. Bununla beraber karakter eğitimini, çocuk eğitimini (Çiftçi, 2019), insani davranışları, eğitim öğrenime yakın olmanın önemini, doğru konuşabilmeyi, kültürlü olmayı, öğütlemektedir. Toplumsal kültür üzerine nasihatlerde bulunur (Süleimenova, 2019). Eğitimin kültürel temelleri diyebileceğimiz dil, inanç sistemi, gelenekler/âdetler, ahlak, hukuk, ekonomi vs. hakkında eserde dağılmış olarak o devri yansıtan çeşitli bilgi ve sözler bulunmaktadır (Ergün, 2019).

Yusuf Has Hacip'in öğretileri, eğitimin her aşamasındaki, yani ilk, orta ve yükseköğrenim düzeyindeki eğitim-öğretim programlarına dahil edilebilir (Süleimenova, 2019) çünkü Kutadgu Bilig, milli ve manevi değerler içermesi ve değerleri verirken kullanılan yöntem ve teknik açısından zengindir; dolayısıyla eğitimde kullanılmaya oldukça elverişli bir eser olarak görülmektedir (Şimşek ve İnce, 2019).

Eserde yer alan değerler arasında adil olmak, aile birliği, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dostluk, duyarlık, dürüstlük, estetik, eşitlik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sabır, sağlık, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri bulunmaktadır (Şimşek ve İnce, 2019).

Bu eser aynı zamanda kurgusu söz sanatına dayalı destan örneği olarak da bilinir (Süleimenova, 2019). Bu bakımdan edebiyat derslerinde söz sanatları konusu işlenirken kullanılabilecek kaynaklardan birisidir.

Görüldüğü üzere Kutadgu Bilig eseri sadece bir devre ve yöreye ait değildir. Eser zaman ve mekân sınırını aşan insaniyet eseridir ve dili Türkçedir, Türk yazarına ait ve Türk okur/dinleyenlerine hitapta bulunan tarihî bir yazılı malzemedir (Süleimenova, 2019). Bu

malzemenin temellerini ise kut ve töre kavramları oluşturmaktadır (Açа, 2017). Bu inşanın sebebi devlet-toplum ilişkilerini göstermektir.[7]

2.1.2. Kut

TDK kut kelimesini;

1. İsim: Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç.
2. İsim: Mutluluk
3. İsim, mit.: İlahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket.

anlamlarına gelecek şekilde açıklamıştır (www.sozluk.gov.tr).

Nişanyan'a göre ise; Eski Türkçe: kut ''baht, tanrısal rahmet, mutluluk'' sözcüğünden evirilmiştir (nisanyansozluk.com).

Kut kelimesi, Türkçenin ilk yazılı kaynakları ortaya çıktıktan sonra tartışma konusu olmuştur. Bu kelimenin yabancı araştırmacılar olan Radloff, Vambéry ve Thomsen tarafından 'saadet' anlamına geldiği öne sürülmüştür (Donuk, 1980).

Türk dilini oldukça önemseyen Gökalp ise bu kelimeyi açıklarken 'mana' anlamına geldiğini, kutlu kelimesinin de 'mukaddes' kelimesini işaret ettiğini ifade eder (Gökalp, 1976). Buradaki 'mana' kelimesindeki iki vokal de kısa okunur. Arapçada 'öz' kelimesinin karşılığı olarak kullanılan bu kelime, Batı medeniyetine göre 'sihir, büyü' gibi anlamlara gelmektedir. Bu yüzden mana kelimesini, alışılmamış birtakım işlev ve belirtilerin insanda ve tabiatta kendisini gösteren büyüleyici bir güç olarak tanımlanmak mümkündür. Bu kelime ''fiziksel güçten tamamen farklı, her türlü iyilik ve kötülük için hareket eden ve sahip olmanın veya kontrol etmenin en büyük avantajı olan bir güç'' şeklinde tanımlanmıştır (Condrington, 1891). Yani, Gökalp'ın 'kutlu' kelimesine 'mukaddes' demesinin mahiyeti de budur.

Kâşgarlı Mahmut bu kelimeyi, Divân-ü Lugâti't-Türk'e 'devlet'in karşılığı olarak almıştır.[8] Sözlükte ''uğur, baht, talih'' olarak yer verilmiştir. Devlet, kelimesi TDK'ye göre mutluluk ve kişinin bahtı anlamlarına da gelmektedir. Yani, bahsedilen anlamlarla örtüşmektedir.

[7] Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, s 105-106.
[8] Divânü Lugâti't-Türk, s. 455.

Ögel (2010), bu kavramın İslamiyet ile tam olarak bağdaşmadığını ifade eder. İslam anlatısına göre Tanrı, kut yerine melekleriyle insanı koruyup kollar. Bu dıştan bir korumadır. Türklerde ise bu içten gelen bir güçtür. Yani Tanrı bu gücü insanın içine bahşetmiştir. Bu yüzden kut, Tanrı'nın özel insanlara bahşettiği bir güçtür (Ögel, 2010).

Cumakunova (2019), kut kelimesinin iki anlamı olduğunu ve bu anlamların karşıtlık ifade ettiğini savunmaktadır. İlk olarak bu sözcüğün "insanı mutlu eden, huzura kavuşturan şey" anlamında kullanıldığını, ikincisinin ise "dönek, kaygan, elde tutulmaz, doğru korunmazsa, sakınılmazsa elden kayıp gidecek şey" anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu anlamları ortak bir paydada toplamak gerektiğinde kut için insanı hem mutlu eden ve ona bir güç veren ama onda büyük bir sıkıntıya, üzüntüye ve yıkıma da sebebiyet veren şeydir, denilebilir.

Türk efsanelerine bakıldığında han soyu ve gök arasında bir ilişki kurulmuştur. Efsanelerde genel itibarıyla gökten inen ya da bir ağaç kovuğundan gelen, parlak bir ışığın içinden çıkan melek ile hakanın ilişkisi olur.[9] Bu hem Hayat Ağacı[10] mitine hem de Kök Tanrı inanışına uygun düşmektedir. Bu bakımdan han soyu kutsal sayılır ve kut, Tanrı tarafından neşet ettirilir (İnalcık, 1959). Bu yüzden kut, insandaki Tanrısal özün simgesidir (Efe, 2019).

Eliaçık (2019) 15. yüzyıl mesnevilerinde dahi görülen bir usule dikkat çekmiştir. Kutadgu Bilig'in, ideal toplum istikametinde eleştiri yapılarak kâinat, cemiyet, dil vs. hususların "kut" ekseninde temsilî ögelerle yansıtılan bir eser olduğunu, öğütlerin alegori-hikâye-monolog-tiyatro-diyalog yoluyla verildiğini ifade etmiştir. Bu bahsi geçen usul, Kutadgu Bilig'de başarılı bir şekilde işlenmiş ve ileri dönemlerde gelecek mesnevi yazarlarına da örneklik teşkil etmiştir. Bu görüşte de görüldüğü üzere kitabın usulü yine ''kut'' ekseninde temellenmiştir.

Tanrı veya Göklerin, hâkimiyetin kaynağı olduğu en yoğun şekliyle Çin'de olmak üzere, hemen bütün Asya halklarında vardır (Ergün, 2019). Uygur Türklerinde olduğu gibi kut temelli hakimiyet anlayışını Karahanlılar da devam ettirmişlerdir. Ayrıca kut, yalnız han soyuna verilmiş ayrıcalıklı bir özellik değil herkesin eğitimle edinebileceği bir özelliktir (Öztürk, 2019). Kut, Türklerde halk kitlelerinin ruhlarına kadar inmiş ve onların günlük hayatlarında da her zaman etkili olmuştur (Ergün, 2019).

Kut, hükümdar olabilmeyi ve bu ayrıcalığı koruyabilmeyi sağlayan bir Tanrı iradesidir (Tuğral, 2008). Kut, Tanrı'nın bir lütfudur fakat (Çot, 2011) Türk hakimiyet anlayışına göre Tanrı, sadece siyasi iktidarı vermez, aynı zamanda vermiş olduğu bu iktidarı geri alabilir de.

[9] Bkz. Oğuz Kağan Destanı.
[10] Bkz. Seher Arslan, Türklerde Ağaç Kültü ve ''Hayat Ağacı'', 2014.

Tanrı'nın bu kuvveti, Türk hükümdarlarının üzerinde daima siyasi bir baskı aracı olmuştur. Bundan dolayı, Türk hükümdarları Tanrı'nın verdiği kutu ellerinde tutabilmek için devamlı çalışmak ve başarılı olmak zorunda kalmışlardır. (Tuğral, 2008) Karizmatik hâkimiyete bağlı topluluklar umumiyetle dinî cemiyetler olduğu hâlde, Türk siyasi birlikleri dini vasıf taşımaz. Peygamberler veya veliler tarafından idare edilen Türk devleti yoktur. Ayrıca Türk hükümdarı insanüstü varlık da sayılmamaktadır. Hem kendisi hem halk onun normal bir insan olduğunun farkındadır (Kafesoğlu, 1998). Bu yüzden hükümdar töreden ayrılırsa kutu kaybedebilir.

Genel anlam olarak mutluluk diye adlandırılan 'kut' aslında bu ifadenin çok daha ötesinde bir anlam taşımaktadır. Kut kavramı Başer (2011)'e göre ''kavramsal yönüyle soyut, ortaya çıkardığı belirlemeler açısından ise somut bir karakter taşır.'' şeklinde ifade edilmiştir.

Kutun insanda var oluşuyla birlikte bazı arazlar oluşur. Bu arazları ise töresi sayesinde giderir. Kut, töreye uymak suretiyle ve irfanla sağlanır (Efe, 2019).

2.1.3. Töre

TDK töre kelimesini;

1. İsim: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü; âdet, ayin.
2. İsim: Bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri; adap.

anlamlarına gelecek şeklinde açıklamıştır (www.sozluk.gov.tr).

Eski Türkçe: törü ''düzen, yasa, örf'' sözcüğü ile eş kökenlidir (nisanyansozluk.com). Bu sözcük, 14. yüzyıldan itibaren tüm lehçelerde 'töre' biçiminde görülmüştür.

Divân-ü Lugâti't-Türk'te hem töre hem de törü için açıklama verilmiştir. Kâşgarlı (2005), töre kelimesinin, evin önemli yeri ve itibar edilen kimselere sunulan oturağı (sedir)[11] anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Türklerde sadece devlet yönetiminde değil, aile içinde, hatta çadır kurulması aşamasında bile törenin anlayışının izleri mevcuttur. Bir yere yerleşileceği zaman reisin çadırının nereye kurulacağı, etrafında hangi çadırların olacağı töre tarafından belirlenmiştir (Ögel, 2010). Evin içindeki oturma düzeni de töreye göre düzenlenmiştir. Bu bakımdan Kâşgarlı'nın verdiği anlam ile bu uygulamalar örtüşmektedir.

[11] Divân-ü Lugâti't-Türk s.586.

Günümüzde Erzurum yöresinde kullanılan ‘‘töreli otur’’, ‘‘töreli ye’’ gibi ifadeler bu geleneğin izleridir. Ayrıca evin önemli yeri ve sedirine töre denmesinin nedeni bir nizam ve düzen içerisinde ailede saygı ve sevginin yerleştirilmesidir (Saltuklu, 2019). Ayrıca hem Selçuklu hem de Osmanlı, geçmişten kalma kurallarına (örf) da Oğuz Töresi demiştir (Efe, 2019). Oğuz Han'ın töresi, İslam ile birlikte iki ana hukuk kolu oluşturur. Hükümdar ve soyunun Tanrı tarafından belirlendiği inancı, İslam'ın kabulünden sonra da etkisini sürdürmüştür. Bu yüzden ilk Müslüman Türk devletlerinde "yasa değerinde olan, halkın kendiliğinden uyduğu; kural, ilke durumundaki gelenek" anlamındaki "örf" ortaya çıkmıştır (Efe 2019).

Kâşgarlı (2005), törü[12] kelimesinin ise 'töre', 'gelenek' anlamlarına geldiğini ifade etmiştir. Bu kelimenin türemekle bir ilgisi olduğu düşünülmektedir. Kültigin Yazıtı'nın kuzey yönünde bu kelimeye rastlanılmıştır. Kelime türemek, yaratılmak anlamında kullanılmıştır (Tekin, 2016).[13] Aynı zamanda kelime, Oğuz'un soyundan gelenler anlamında da kullanılmıştır. Nitekim bu yorum asılsız değildir. Mete Han ile Oğuz Han, babalarını töreye uymadığı gerekçesiyle öldürmüşlerdir. Yine Manas destanında Manas Han, babasının töreye karşı gelmesini kızgınlıkla karşılamıştır (Ögel, 2010).

Bir başka görüşe göre de bu kelimenin kökeninin Tevrat olduğu düşünülmektedir. Tevrat'ın asıl adının Tora olduğu, hatta Çuvaşlarda da Tanrı kelimesinin Tora şeklinde telaffuz edildiği söylenmektedir (Saltuklu, 2019).

Töre hem yazılı hem de yazısız yasaları kapsar. Bu yasalar Türk'ün belleğinde yer edinmiştir. Ülken (Ülken'den aktaran Saltuklu, 2019):

> ‘‘Türklerin hukukî, cezaî, siyasî, idarî hâsılı içtimai bütün sarsılmaz ve daimî kanunlarına töre denir. Töre kâğıt üzerinde yazılı değildir ve hiçbir zaman da (tümü) yazılmamıştır. Lakin Türkmen'in hafızasında harfi harfine yaşayan bu âdet ve teamül kadar hiçbir kanun ve nizam yoktur. Töreye 'yasak' ve 'tüzük' de diyorlardı. İlük Hanlar sonradan bunun bazı kısımlarını Kutadgu Bilig'de kâğıda geçirmişlerdir.’’

Halkın yaşamını düzene koyması hasebiyle töre, Türklerde önemli bir yer arz etmektedir. Dolayısıyla sosyal hayatı düzenleyen kuralların tamamına töre adı verilmiştir (Efe, 2019).

[12] Divân-ü Lugâti't-Türk s.587.
[13] Orhon Türkçesi Grameri s.52, s. 162.

Kutadgu Bilig'de töre ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Yusuf Has Hacip, töre kelimesini dört temel üzerine yerleştirmiştir. Bunlar; adalet, iyilik, eşitlik ve insanlıktır (Korkmaz, 2019). Bu insan tekinin irfan kazanmasında rol oynamaktadır.

Yusuf Has Hacip'in yalnguk diye adlandırdığı bilgisiz bir insan tipi vardır. Yalnguk, vahşi hayvan aklına sahip çıplak insandır (Efe, 2019) Bu hal kut ve töre sayesinde iyi yönde değişerek bilge kişi konumuna ulaşır. Bilge kişi bir şeylerin farkına varmış, irfan sahibi bir insandır. Efe (2019)'ye göre:

> ''İrfan aslında bir "biliş hâli"dir, "Tanrı (hakikat) bilgisi"dir. "Hamdım piştim, yandım." sözü buradan çıkmadır. Yalnguk kişi çiğdir/hamdır. Çiğ gönül daha sonra kendini yetiştirerek, geliştirerek ya da olgunlaşarak pişmiş/olgun gönül hâline gelir. Kişi ya irfanla uyanır ya da acı çekerek (yanarak) uyanır/pişer. İnsandaki yanan Tanrı ocağı ise "köngül"dür. Odun (yanmış nesne), köz, kömür, köyünmek (yanmak) hep bununla ilgilidir. Bilgiye sahip olmanın ve bilgeliğin ilk şartı gönülden geçmektedir. "Odlu kişi" gönlü yüce (ermiş) kişi demektir. Olgun/pişmiş/yanmış gönle sahip kişide bilgelik belirtileri bulunur. Kişi kalbini alıp öylece insanlar arasında dolaşabilmelidir.''

Töre insanları çepeçevre saran bir anlam alanı oluşturur. Kutadgu Bilig de bu anlam alanının hem besleyicisi hem de inşa edenidir. Bu yüzden verilmek istenen değerlerin tümü Türk töresi ile birlikte anlam kazanır (Çelepi, 2019).

Töre siyasi, ahlaki, hukuki, sosyolojik, dini yönü olan bir kavramdır (Saltuklu, 2019). Hükümdarın töresi de devlet kavramıyla birlikte düşünüldüğünde kut ile oluşur (Önal, 2019). Bu kut, kaybedilebilen bir şey olduğu için töre ile sağlamlaştırılır. Bu yüzden kut üzerinde halkın da etkisi bulunmaktadır. Türklerin, toplum içinde birbirleriyle olan etkinliklerinde, ortak ve bireysel eylemlerinde, yöneten-yönetilen ilişkisinde töre etkilidir. Kutadgu Bilig'de de tarif edilen tüm sosyal etkinliklerin temelinde töre vardır. Bu töreye göre halk ile yöneticiler arasındaki ilişki, bir köle-efendi ilişkisi değildir. Tamamıyla karşılıklı saygının gözetildiği, ortak bir vasatta buluşmanın önemli olduğu bir düzendir. Burada bağnaz bir itaat söz konusu değildir (Vagifkızı, 2019).

2.1.4. Mit

Mit[14] kelimesinin kökeni, Yunancada "anlatı" veya "hikâye" anlamına gelen "mythos"tur. Ancak, "anlatı" (narrative) ve "hikâye" (story) gibi sözlü edebiyat kategorileri herhangi bir şekilde bir türü (genre) tanımlamanın çok ötesindedir ve bu nedenle de bir tür tanımı yapmayı mümkün kılmayan bir muhtevaya sahiptirler (Çobanoğlu, 2001) fakat kısaca tanımlamak gerektiğinde mitler dünya halkları tarafından oluşturulan ölümlü, kırılgan insanoğlunun dünya görüşü, kültürel kodların evrensel anlatılarıdır (Topal ve İspir, 2022). Mit, dil vasıtasıyla koşullanmış ve müzakere edilmiş bir şeydir; o, aslında temel bir kusurun, dilin doğasına özgü zayıflığın ürünüdür (Cassirer, 2018) Eskiden yaşamış insanlar, yaşadığı doğa olaylarına kendi kullandıkları dillerinin ölçüsünde anlam vermeye, ifade etmeye çalışmışlardır. Yeni gelen kuşaklar asıl söylenmek isteneni unutmuş ve bu ifade edilen şeyler mite dönüşmüştür. Bu yüzden mitler, Müller'e göre bir bakıma dil hastalığıdır (Karataş, 2016).

> ''Mitoloji kaçınılmazdır, doğaldır, dilin doğal bir gerekliliğidir. Onu düşüncenin tezahürü ve dış biçimi olan dilde tanırız. (…) Homeros'un zamanında olduğu gibi bugün de mitoloji vardır, sadece onu algılayamıyoruz çünkü bizzat kendimiz onun gölgesinin tam da içinde yaşamaktayız ve hepimiz hakikatin öğle ışığından[15] çekiniyoruz.''[16]

Bu bakımdan mitler, taşıdıkları anlamlar itibarıyla kalıplaşmış ifadelerdir. Yusuf Has Hacip, içinde yaşadığı topluma vermek istediği mesajları geçmişten gelen kalıplaşmış zihinsel kodlar üzerinden bir yönüyle de mitler üzerinden vermeye çalışmakta fakat aynı zamanda sözlü kültüre ait olanı da yazılı kültür içinde sabitlemektedir çünkü sözlü kültürde zihinsel olarak kalıplaşmış kodlar, mitler "söz"dür (Çot, 2011).

2.1.5. Güneş ve Ay Miti

Türklerde güneş ve ayın değeri oldukça büyüktür. Türk mitolojisinde daha çok güneş ön planda olmuştur. Uygurlar 763 yılında Mani dinini kabul edince yavaş yavaş ay da büyük bir önem kazanmıştır (Uslu, 2017). Çin kaynaklarına göre, Hun hükümdarı her sabah çadırından çıkarak güneşi ve akşamları da ayı ululamışlardır (Çoruhlu, 2010). Büyük kahramanlar bu ikisinin himayesinde yaşarlar. Yine Altaylara göre güneş ve ay, bazı zamanlar kötü ruhlarla mücadele içine girerler. Bu mücadele neticesinde eğer ki yenilirlerse tutulma gerçekleşir. Güneş ve ay tutulması olduğunda Altay Türkleri bağırıp, çağırırlar, davul çalarlar.

[14] Osmanlı Türkçesinde esâtir, ustûre.
[15] Öğle vaktinde güneş ışınları dünyaya dik geldiği için gölge oluşmamaktadır.
[16] Dil ve Mit, s. 11.

Bu gürültülerin kötü ruhları korkutacağına inanırlar (Gömeç, 2003). Günümüz Anadolu'sundaki Müslüman Türklerin inanışlarında da bazı izleri kalmıştır; örneğin güneş ve ay tutulmasında teneke çalınarak ya da havaya kurşun sıkılarak ay ya da güneşin bu durumdan kurtarılmaya çalışılması adeti Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görülür (Çoruhlu, 2010).

Mitolojide güneş ve ay erillik ve dişilik diyalektiğinde var olmaktadır. Özellikle batı medeniyetlerinde ısı, ışık ve yaşam kaynağı olan güneş, kral gezegendir.[17] Gece yıldızı ay ise kadın ve onun sahip olduğu iktidar ile bağlantılıdır, ölümün ve dirilişin sembolüdür.[18] Güneş, dişi olan ay ile bir çift oluşturur.[19] Türklerin mitinde, diğer kavimlerin aksine güneş ana, ay ise babadır.[20] Bu yüzden masallarda ve hikâyelerde söylenen Ay Dede ismi buradan gelmektedir. Altay Türklerinde güneş sıcağın, ay ise soğuğun sembolüdür. Bunun temel sebebini gündüzleri sıcak, geceleri soğuk geçmesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden annenin daha şefkatli ve sıcak olması ile babanın daha sert ve soğuk olmasının temel sebebini buna bağlayanlar olmuştur.

Şamanlara göre ay ve güneş aynadan (Toli) başka bir şey değildir. Bu inanışa göre ay ve güneş yalnızca Tanrı'nın ışığını yansıtan birer aynadır. Hatta fal bakacakları zaman aynalara bakmışlardır. Elbiselerinin üzerinde ay ve güneş motifleri bulunmaktadır. (Uslu, 2017). Eski Türklerde güneş ve ayın yaratılışını anlatan Altay ve Kalmuk efsaneleri bulunmaktadır.[21]

Tanrı (Tangrı/Tengri) sözcüğü güneşle ilişkilidir ya da güneşi çağıran, doğmasını sağlayan anlamındadır (Çoruhlu, 2010). Yine anlatılan efsanelerde Bay Ülgen, kimi versiyonlarında güneş ve aya değen bir dağın üzerinde kimi versiyonlarında ise çok daha ötelerde oturmaktadır ve esasen güneş ve ayı da o yaratmıştır (Uslu, 2017).

---

[17] Larousse Semboller Sözlüğü, s. 251.
[18] Larousse Semboller Sözlüğü, s. 73.
[19] Larousse Semboller Sözlüğü, s. 254.
[20] Türk Mitolojisi, s. 65.
[21] İnsanoğlu yaşarmış Tanrı'nın göklerinde
Ne suç ne günah varmış insanın köklerinde
İhtiyaç duymazlarmış ne ay ne de güneşe
Tanrı'yla yaşarlarmış yokmuş gerek bir eşe
Tanrı onlara kızmış, insana şekil vermiş
Dünyaya gidin demiş, yeryüzüne göndermiş
Ne ısı ne de sıcak, insan saçamaz olmuş
Tanrı'ya güneş için insanoğlu yalvarmış
Tanrı güneşle aya buyurmuş hep parlamış
Türk Mitolojisi, s. 67.

Göktürkler yönlerini tayin ederlerken yüzlerini doğuya, yani güneşin doğduğu yere doğru dönmüşlerdir. Bu yüzden de doğu için ‘‘ilgerü’’ yani ileri sözcüğünü kullanmışlardır (Uslu, 2017). Davulun üzerinde resimler yerdeki ve gökteki varlıklara aittir. Sağda ay, solda güneş ve bunların arasında yıldızlar; kuş ve geyik resimleri görülebilir (Gömeç, 2003). Bu bakımdan şamanlar ve mitlerdeki anlatılar birbiriyle uyuşmaktadır. Türklerde güneş doğunun sembolüdür (Uslu, 2017). Türk şamanlarının kapıları da daima doğuya açılır (Gömeç, 2003).

Eski Türklerin inanç sisteminde Türkler, göğü bir bütün olarak görmektedirler. Gökteki her şey Tanrı’nın hizmetindedir. Dünya genelindeki eski halk inanışlarında gök cisimleri birer tanrıyken burada Türklerin kendine özgü bir itikat sistemi vardır. Kök Tengri (Tanrı) yalnızca kendisine itaat edilmesi gereken, koruyucu bir kudrettir. Mesela Bizans kaynaklarında, Kök Türkler ülkesinde Kök Tengri'nin tek yaratıcı varlık olduğuna; Türklerin ateş, su gibi bazı şeylere kutsallık atfetmelerine rağmen, ancak yer ve göğün yaratıcısı olan Tanrı'ya taptıkları kaydedilmiştir (Gömeç, 2003). Hem Karahanlılar hem de diğer Türk devletleri asırlardır sahip oldukları değerler ile İslamiyet’in değerlerini birbirleriyle bağdaştırmaya çalışmışlardır (Açık, 2016).

2.1.6. Drama Tekniği

TDK’ye göre drama:

1. isim, tiyatro: Sahnede oynanmak için yazılmış oyun; drama.

2. isim, Acıklı, üzüntülü olayları, bazen güldürücü yönlerini de katarak konu alan sahne oyunu veya televizyon filmi; drama.

3. isim, Tiyatro Edebiyatı

4. isim, mecaz: Acıklı olay.

anlamlarına gelmektedir (www.sozluk.gov.tr).

Drama Yunanca kökenli olan ‘dran’ sözcüğünden türemiştir. Bu sözcük Türkçede yapmak, etmek, eylemek anlamlarına gelen bir sözcüktür (Lehmann’dan aktaran San, 1990). Bir başka Yunanca kelime olan ‘dramenon’ da seyirlik anlamına gelen bir başka kelimedir (And, 2012) Türkçeye geçmiş dram sözcüğü ise Fransızcadaki burjuva tiyatrosuna verilen isimken Türkçede acıklı oyunlar için kullanılmış bir sözcüktür (San, 1990). Sahnede

oynanmak üzere diyaloglar ve birtakım hareketler ile gelişen, içinde karşıtlık taşıyan oluşlara teşekkül eden bir oyundur (Nutku,1983) diye tanımlanabilir.

Drama esasen bir oyun oynama işidir. Türkçede oyun kelimesi birçok anlama gelmektedir. Oyun kelimesinin Türkçedeki anlam karşılığını çeşitli açılardan ele alan And (2012):

> ‘‘Çocukların oyunu, dans, dramatik gösterim, kâğıt, zar gibi baht oyunları, sporla ilgili eylemler, hep oyun sözcüğüyle belirtilir. (…) Bunun yanısıra başka anlamları da vardır: Oyun almak, birine oyun etmek, oyun havası, oyun kâğıdı, oyun vermek, oyuna çıkmak, oyuna gelmek gibi. Farsça bâz eki ile yapılan oyunbaz, hem güzel oyunlar oynayan, hem düzenci, hilekâr anlamınadır. Fiil olarak da kurcalamak, tehlikeye koymak, değişiklik göstermek anlamlarını yüklenir. “Oynaya oynaya” derken sevine sevine, hoşnutlukla anlamını amaçlarız. Oynaşmak, hem birbiriyle oynamak, hem de sevişmek anlamlarına gelir. Oyunbozan, oyunbozanlık etmek, oyuncak gibi kelimeleri de unutmayalım.’’

Ayrıca yine tiyatronun edebiyatımıza girdiği yıllarda da Tanzimat sanatçıları tiyatro metni anlamında oyun kelimesini kullanmışlardır. (And, 2012).

Drama genel itibarıyla tiyatro ile karıştırılmaktadır. Drama, lider ve katılımcıların atölye ortamında rol oynama, doğaçlama gibi tiyatro tekniklerini kullanarak bir olayı, anıyı, kavramı, konuyu, düşünceyi canlandırması olarak ifade edilebilir (Akyol, 2003). Bu teknik eğitim kademelerinin hepsine uygulanabilir bir tekniktir. Sadece eğitim değil aynı zamanda psikolojiden kişisel gelişime kadar birçok alanda uygulanmaktadır. İçinde eylem olan her türlü etkinlik (Adıgüzel, 2006) olarak da tanımlanabilir. Drama çalışmalarında öğrencinin kendi dünyasını anlaması için gerçekliğin bir yansıması oluşturulur ve böylece öğrenci, bu süreci kendi seçimleri ve yöntemleriyle yaşar, kazanımlar elde eder (Akdemir ve Karakuş, 2016).

Öğretmenin en temel görevlerinden birisi de öğrencilerin konuyu en iyi şekilde anlamalarını sağlamaktır. Bu bakımdan o konuya uygun en etkili yöntemi derslerinde uygulamalıdır. Bu yüzden öğretmen her daim gelişmeye açık olmalıdır. Gelişmeye açık etkin bir öğretmen öğrencilerin duygularına değer verir, onların olumlu benlik kavramı geliştirmelerine yardımcı olur (Yüksel, 2001).

Bu tekniğin okullarda rahatlıkla uygulanabilmesinin en temel sebebi bir giriş-gelişme-sonuç dizgesi içinde gitmek zorunda olmamasıdır. Drama çalışmalarında bir başlangıç ve son

bölümleri olmayabilir (Akyol, 2003). Bu da bir ders saati içinde rahatlıkla uygulanabilir anlamına gelmektedir.

Yaratıcı drama yöntemi kullanılırken bazı koşullar ön plana çıkmaktadır. Bunların arasında öğretici ve öğrenci özellikleri, öğrenci grubunun büyüklüğü, konu, zaman ve fiziksel ortam etkili olmaktadır (Selvi, 2000). Bu sebeple uygulama aşamasına geçilmeden önce gerekli koşulların doğru bir şekilde analizi yapılmalıdır.

Okullarda yapılan drama uygulamalarında 'lider' öğretmenin kendisidir. (Adıgüzel, 2006) Katılımcılar ise bir grup öğrencidir. Öğretmen, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırma, öğrenciye rehberlik etme, öğrenme sürecine öğrencinin katılımını sağlama ve öğrenciyi sürekli güdüleme ile yükümlüdür (Fidan, 1986). Bu yüzden dramada güven ortamının oluşturulması zorunludur. Liderin bu güven ortamını yaratması gerekmektedir (Akyol, 2003).

Bu tekniğin uygulanmasının en önemli sebeplerinden birisi de öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesi anlayışına uygun düşmesidir. Yaparak yaşayarak öğrenmede daha çok sayıda duyu organının öğretim sürecine katılması söz konusudur (Akay, 2013). Bu da öğrencinin derste etkin duruma geçmesini sağlamaktadır. Öğretimde önemli olan öğrenciyi edilgin bir dinleyici durumundan kurtarabilmek, onu bedeni ve duyu organları ile harekete geçirebilmek, konuları canlandırarak yaşanır duruma getirebilmektir (Üstündağ, 1996). Öğrenme etkinliğine doğrudan öğrencinin kendisi katıldığında o öğrenme etkinliğinde aktif bir duruma geçer. Bu öğrenmeler kalıcı olur ve öğrenilenler kolay kolay unutulmaz (Sözer, 1998). Derslerde yaratıcı drama kullanımının akademik başarıyı artırma olasılığı yüksektir (Akdemir ve Karakuş, 2016). Drama bu yüzden uygun bir seçenektir (Üstündağ, 1996).

2.1.7. Kurmaca ve Kurmaca Metin

TDK bu sözcüğü;

1. Sıfat: Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış.

2. İsim: Tasarlanmış olay.

olarak açıklamıştır (www.sozluk.gov.tr).

Kurmaca kelimesi gerçekliğin farklı bir versiyonu ifade etmektedir. Bu bağlamda Platon iki gerçeklik ortaya koyar; biri olgusal gerçeklik (factual reality), diğeri ise kurmaca gerçeklik (fiction reality)'tir (Sütçü, 2020). Olgusal gerçeklik içinde yaşadığımız dünyanın kendisidir.

Kurgusal gerçeklik ise kendi gerçekliğini ortaya koyan dünyadır. Bu bağlamda Türkçedeki kurmaca terimini İngilizcedeki ‘fiction’ sözcüğünün karşılığı (Arıcı, 2023) olacak şeklinde açıklamak mümkündür.

Kurmaca, düşünsel ve soyutsal alemden yazına dönüştüğünde kurmaca metin kavramı ortaya çıkmaktadır. İnsanlar üzerinden yeni anlatılar oluşturulmak istendiğinde kurmaca metinler ortaya çıkarlar çünkü bir şeyi kendi bağlamından koparıp yeni bir gerçekliğe eriştirmek, kurmaca kavramının özelliğidir (İlden ve Sarıca, 2022). Kurmaca metinlerin doğrulanmak için gerçeklere gereksinimleri yoktur (Çıkla, 2002) fakat bu eserler de diğer metinler gibi insanı merkezine koyar, çeşitli yönlerini açığa çıkarır ve her birisi biricik eserlerdir. Kurmaca metinlerde anlatılmak istenen şey dolaylı anlatımla anlatılır. Yani okuyucuya iletilen mesaj doğrudan verilmez (Karasakaloğlu ve Bulut, 2012).

Yazarın hayal gücü ile gerçek ya da hayali unsurlardan yararlanılarak bir metin ortaya konulduğunda kurmaca metin ortaya çıkar (Alver, 2023). Kurmaca gerçeğin yetersiz kaldığı noktada doğmaya başlamıştır (İlden ve Sarıca, 2022). Var olmayanı mümkün kılmanın bir formülü olarak görülen kurmaca, Sütçü (2020)’ye göre:

> ‘‘Akılla kavranan ve asla boşluk bırakmayan şeylerin düzeniyle aynı olmadığı için, olgusal dünyanın sınırları içinde kapalı kalmaya direnç gösteren kurmaca, özellikle de Platon’dan beri düşünce tarihinde kök salmış bulunan sabit ve değişmez tek gerçekliğe ve onun görünümüne başkaldırır. Bu başkaldırı, öznenin farklı bir düzlemde var olmasına ve kendini yeniden yaratma arzusuna zemin hazırlar. Edebi kurmaca, bu arzunun bir sonucu olarak varlığa gelir.’’

Kurmacanın dünyası ile gerçek dünya arasında gerçeklik farkı bulunmaktadır. Kurmaca gerçek dünyadan daha gerçek bir dünya inşa etmektedir, böylelikle insanlar tarafından eski gerçeğin deneyimlenmesi istenmeyecektir (İlden ve Sarıca, 2022). Bu da kurmacanın içindeki dünyanın kurallarını, yaşanılan dünya gerçekliğinin kurallarıyla karşılaştırma yapılmamasına neden olur. Örneğin; Hamlet oyunundaki hayaletin gerçekliği üzerine tartışma yaşanmaz. Hayalet o kurmaca dünyanın bir gerçeğidir. Gerçekliğin kurmaca olması, okurun eserlerdeki gerçekliğe ikna olmaması anlamı taşımaz (Narlı, 2022)

Kurmaca dünyanın en önemli ürünleri ise kurmaca karakterlerdir. Bu ürünlerin gerçek hayatta bir karşılığı vardır ya da tam tersi olarak gerçek hayatla hiçbir ilişkisi yoktur (Sütçü, 2020). Kurmaca karakterler öykünün gerçek kıldığı unsurlardan yalnızca birisidir. Bunların dışında zaman, mekân, düşünce, dil vb. unsurlar da bulunmaktadır. Yani kurmaca, kendisine has bir gerçeklik ortamı meydana getirir.

Tiyatro, bu anlayışlara uygun düşen bir yapıya sahiptir. Bir "göstergenin göstergesi" olarak tiyatro, gerçek nesneleri kurmaca bir dünyanın içine gösterge olarak yerleştirir (Çelik, 2003). Bu da kurmaca metinlerin okuyucuda anlamı oluştururken okuyucunun metinle etkileşime geçerek asıl anlatılmak isteneni sorgulayıcı bir yaklaşımla ele almasına olanak sağlamaktadır (Karasakaloğlu ve Bulut, 2012).

2.1.7.1. Dramatik Çatışma

Kişinin günlük yaşamı içerisinde bir değeri olmayan eylem, dramatik bir metin içerisinde merak uyandırabilir, izleyiciyi cezbedebilir çünkü bu eylem bir merak uyandırma, bir bütünlüğü sağlama görevi üstlenir. Tiyatroyu romandan ve hikâyeden ayıran da bu bahsedilen eylem özelliğidir (Karabulut,2015). Herhangi bir eylemin doğrudan anlatısının olduğu her yerde teatrallik de söz konusudur (Tüfekçi, 2006).

Bir dramatik yapı bakıldığında önce karakterlerin ne söylediklerine değil ne yaptıklarına bakılır. Yani eylem, sözden önce gelir (Karabulut, 2015). Dramatik çatışmanın oluşumu da eyleme bağlıdır. Gasset (2013) ise eylemi, insanı ‘‘dramatik koşusuna alıp sürükler’’ olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla eylem ve dramatik çatışma iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir.

Arıcı (2023)’ya göre dramatik çatışma, ‘‘metnin derin yapısında oyunu yöneten, özellikle merkezi karakterlerin altmetninde bulunan ve bir analiz yoluyla okunabilecek güçler mücadelesidir’’. Bu bakımdan dramatik çatışma, bir metnin genel ve özel aksiyonlarını açığa çıkaran bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla çatışma, dramatik metinlerin olmazsa olmazlarındandır çünkü bu çatışmalar hem seyirciyi oyuna bağlar hem de ona etkileyicilik ve inandırıcılık katar (Toksoy, 2011).

Çatışma, bir metnin asıl mevzuunu anlattığı, yani oyunun ne hakkında olduğunu gösterdiği (Arıcı, 2023) için bir anlatının içinde, önce bir düğüm yaratır, daha sonra da çözüm kısmında bu düğümü çözer (Onarıcıoğlu, 2021). Bu yüzden dramatik anlatılarda, çatışmayla ilgisi olmayan hiçbir ayrıntının metinde yeri yoktur (Toksoy, 2009). Oyunlarda kurulan ilişkilerin birbirini destekler nitelikte olması önemlidir çünkü oyunlarda kurulan ilişkilerin kalitesi aynı zamanda çatışma zeminin sağlam olmasına da neden olur (Toksoy, 2011). Arıcı (2023)’ya göre:

> ‘‘Eğer dengeli bir çatışma kurulmuşsa oyun izlendikten ya da okunduktan sonra da yaşamaya, seyircinin kafasını meşgul etmeye devam eder. (…) drama eylem demekse ve

> eylem de isteği içeriyorsa doğal olarak isteğin önüne er veya geç/ küçük ya da büyük bir engel çıkacaktır. Eğer engel yoksa ve istekler hızla tatmin oluyorsa ya da istek yoksa drama da yoktur.''

Çatışma sadece eyleme değil, oyunun sözüne de etki eder. Onu güçlü şekilde söyletir, ona bir yön verir (Toksoy, 2011) çünkü dilin kullanıcısı olan karakter iletişim sisteminin temel ögelerindendir ve bu yüzden dramatik metinlerde dil bir başına varlık teşkil edemez (Çelik, 2003). Bu dilin, çatışma ile desteklenmesi gerekmektedir.

Çatışma yalnızca oyunu ortaya çıkarmaz. Aynı zamanda onun bütünlüğünde de derin izler görmek mümkündür (Toksoy, 2009). Bu bütünlüğün ögelerinden olan merak, çatışmanın etkilediği yapının başında gelmektedir. Dramatik metinlerin sürükleyici unsuru olarak görülen çatışma, okuyucunun zihninde yarattığı belirsizlikler ile metnin merak ögesini tamamlayan bir niteliğe sahiptir. Özellikle kahramanların iki farklı duygu, düşünce, istek vb. şeyler arasında kalması merakın metne kattığı işlevlerden bir tanesidir. Dolayısıyla bu okuyucunun metinden kopmamasını sağlar. Bu bağlamda çatışma ve merak metni sürekli olarak harekete geçiren bir birliktelik içindedir (Kayabaşı, 2024).

2.2 İlgili Çalışmalar

Kutadgu Bilig ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında 1885 ve 2018 yıllar arasında toplam 1118 çalışma bulunmaktadır (Uçar, 2019). Bu çalışmaların içerisinde uluslararası çalışmalar da bulunmaktadır.

Tez Merkezi (YÖK) internet sayfasına bakıldığında ise Kutadgu Bilig ile ilgili dört yüz sekiz bildiri, üç yüz altmış bir makale, yüz on kitap ve yüz dokuz tez bulunmaktadır. Bildirilerden iki yüz kırk biri filoloji, seksen altısı sosyal-beşerî ve idari bilimler, elli ikisi eğitim bilimleri, yirmi üçü ilahiyat ve iki tanesi sağlık temel alanlarındadır. Makalelerden iki yüz ikisi filoloji, doksan yedisi sosyal-beşerî ve idari bilimler, kırk altısı eğitim bilimleri, on biri ilahiyat, dört de sağlık bilimleri temel alanındadır. Kitaplardan elli ikisi filoloji, yirmi sekizi sosyal-beşerî ve idari bilimler, on sekizi ilahiyat, altısı eğitim bilimleri, altısı da diğer alanlardadır.

Kutadgu Bilig ile ilgili akademik alanda yapılan doktora ve yüksek lisans çalışmalarıysa toplamda yüz dokuz adettir. Bu çalışmaların on beşi doktorada, doksan dördü yüksek lisansta yapılmıştır. Doktora çalışmalarının beşi Türk dili ve edebiyatı, dördü dilbilim, ikisi felsefe,

yine ikisi eğitim ve öğretim, birisi deontoloji, birisi de antropoloji alanındadır. Yüksek lisans çalışmalarından ise otuz biri Türk dili ve edebiyatı, on üçü tarih, on üçü dilbilim, on biri eğitim ve öğretim, yedisi din, yine yedisi kamu yönetimi, altısı felsefe, ikisi işletme, diğer ikisi siyasal bilimler, biri sanat tarihi, biri de halk bilimi alanındadır.

Yapılan araştırmalar neticesinde dilbilim, antropoloji, gastronomi vb. çalışmalar kapsam dışı tutulmuştur. Bu araştırmanın kapsamıyla ilgili 9 yüksek lisans 1 doktora tezi olmak üzere toplam 10 akademik tez çalışması yapıldığı tespit edilmiştir.

Kemal Beslen tarafından 1985 yılında *Kutadgu Bilig'de Eğitim* adlı ilk yüksek lisans tezi yazılmıştır. Çalışma içerisinde Kutadgu Bilig'deki akıl, bilgi, aile ve yöneticinin eğitimle ilgili olan ilişkisi incelenmiştir.

Levent Çağıran tarafından 1995 yılında *Kutadgu Bilig'de Eğitim ve öğretim* adlı yüksek lisans tezi yazılmıştır. Çalışmada milli ve manevi değerler üzerine durulmuştur. Aynı zamanda Eski Türk devletlerinin askerî, siyasî ve içtimaî eğitim-öğretim usullerini de incelemiştir.

Bir diğer yüksek lisans tezi ise 1996 yılında Abdurrahman Kaplan tarafından yapılan *Yusuf Has Hacip ve Kutadgu Bilig'in Yeni Bir Gözle Tahlili* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmanın ilk bölümünde Karahanlı devletinin içinde bulunduğu jeopolitik ve kültür coğrafyası incelenmiş, ikinci bölümde ise Kutadgu Bilig hakkında genel bilgilere değinilmiştir. Son bölümde ise Kutadgu Bilig'de yer alan karakterler üzerine incelemeler yapılmıştır.

İhsan Şener 1997 yılında *Kutadgu Bilig'de Felsefi Kavramlar* isimli yüksek lisans tezini yazmıştır. Çalışmasında bilhassa Kutadgu Bilig'in maddi ve manevi özellikleri üzerinde durmuş, daha sonra da felsefi görüşler incelenmiştir. Bu görüşler içerisinde bilgi, varlık, siyaset ve ahlak felsefesi bulunmaktadır.

Yavuz Altunöz 2005 yılında *Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i ve Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetnamesi Işığında Türk Hakimiyet Anlayışı* isimli yüksek lisans tezini yazmıştır. Bu çalışmada eski Türklerin hakimiyet anlayışı ve kavramları üzerine incelemelerde bulunmuştur.

Özlem Bağdatlı ise 2007 yılında *Kutadgu Bilig'de Devlet ve Adalet İlişkisi* isimli yüksek lisans çalışmasını yapmıştır. Devlet yönetimini kut, hakimiyet ve töre ekseninde incelemiştir. Çalışmanın ilk bölümünde İslamiyet öncesinde Türk evren tasavvuru üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Kutadgu Bilig'in yazıldığı ortam üzerine durulmuş; Karahanlı devleti, Yusuf

Has Hacip, eserin türü gibi konularda incelemelerde bulunmuştur. Üçüncü bölümde Kutadgu Bilig'deki devlet düşüncesini ön plana almış ve son bölümde Yusuf Has Hacip'in adalet ve devlet düşüncesi anlatılmıştır.

Devlet anlayışı üzerine yapılan bir diğer çalışma ise Oğuz Tuğral'a ait olan 2008 yılındaki yüksek lisans tezidir. *Kutadgu Bilig ve Siyasetname'de Devlet Anlayışı* adlı çalışmasında, Yavuz Altunöz'ün bahsettiği hakimiyet anlayışı ile Özlem Bağdatlı'nın bahsettiği devlet-adalet ilişkisini birleştirmiştir. Oğuz Tuğral bu çalışmasında Siyasetname ile Kutadgu Bilig karşılaştırmasını yapmıştır. Ortak ve ayrılan yönlerini incelemiştir.

Döner Çot tarafından 2011 yılında *Kutadgu Bilig'de Mitoloji* isimli yüksek lisans tezi çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde Türk kültürüne, ikinci bölümünde ise Türk mitolojisi üzerinde durulmuştur. Eserin simgesel yapısı üzerine yapılmış kıymetli bir çalışmadır.

Elif Küçüker tarafından *Kutadgu Bilig'de Kültür Unsurları* isimli yüksek lisans tezi 2019 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada giyim-kuşamdan hayvan adlarına, renklerden coğrafi terimlere birçok unsur incelenmiştir. Kültür alanında yapılan en kapsamlı çalışmalardan birisidir.

Tuğba Şimşek tarafından 2021 yılında *Türkçe Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler Eğitimi Açısından Kutadgu Bilig'in İncelenmesi ve Örnek Metinler* isimli doktora çalışması yapılmıştır. Bu çalışma içerisinde milli ve manevi değerler incelenmiştir. Çalışmanın içerisinde bazı bölümlerin drama tekniği ile verilebileceği ifade edilmiş fakat bu konuda kapsamlı bir öneri sunulmamıştır.

Bu çalışmalar dışında yalnızca Tolga Alver'in *Kutadgu Bilig'de Tiyatro Unsurları* isimli bir makalesi bulunmaktadır. Alver'in yaptığı çalışma Kutadgu Bilig'de yer alan teatral ögeleri incelendiği için bu çalışmaya katkı sağlayan tek teatral kaynak olarak tespit edilmiştir fakat Alver, Kutadgu Bilig'in tiyatro metnine dönüştürülmesiyle ilgili olarak herhangi bir çalışmada bulunmamıştır.

Verilen bilgilerde görüldüğü üzere bu çalışmaya katkı sağlayabilecek araştırmalar bulunmasına rağmen tiyatro alanında yapılmış hiçbir doktora ve yüksek lisans çalışması bulunmamaktadır. Yapılan bu araştırma, Kutadgu Bilig ve tiyatro ilişkisini inceleyen bir çalışma olup bu alanda yapılan ilk akademik çalışma özelliği taşımaktadır.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma Kutadgu Bilig'in teatral ögelerinin tespiti ve eserin eğitsel bir drama olarak kullanılabilirliğini inceleyen nitel bir araştırmadır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Eserin diyalog içeren bölümlerinin analizinde Transaksiyonel Analiz yöntemi uygulanmıştır.

3.1.1. Doküman Analizi

Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan (Wach'tan aktaran Kırdal, 2020), araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir (Sak, Şahin Sak, Şendil ve Nas, 2020).

3.1.2. Transaksiyonel Analiz

Transaksiyonel Analiz, bireyler arasında değişen ilişkiyi ve iletişimi, bireyin diğer bir bireyden farklılığını ve diğer bireylerle iletişim kurduğunda nasıl davrandığını açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır (Keçeci, 2007). Ayrıca Psikanalitik, Linguistik, Davranışçı ve Bilimsel elementlerin bir araya getirildiği bir süreçtir (Gürel, 2011). Amerikan toplumunda gelişmiş olan bir kişilik kuramıdır (Zengin, 2019). Eric Berne'nin (1910-70) birçok disiplini bir araya getirebilmesin en büyük nedeni aldığı eğitimdir. Tıp eğitiminin yanında Halkla İlişkiler, Antropoloji ve nihayetinde Edebiyat eğitimi de almıştır (Akkoyun, 1995). Berne, Transaksiyonel Analiz Yaklaşımını insanlar arası gözlemlerden etkilenerek oluşturmaya başlamıştır (Uçar ve Gedik, 2023).

Transaksiyonel Analiz, Freud temelli bir yaklaşım olsa da çok daha farklı bir bakış açısıyla yol almaktadır. Özellikle somut-soyut dengesi üzerinde bir ayrışma vardır. Psikanalizdeki İd, Ego ve Süperego kavramlarının çok soyut olduğunu, ‘‘hayatta hiç yürüyen id, ego, süperego görmediğini’’, bu nedenle de psikanalizin somut gerçekle uğraşmadığını ileri sürmüştür (Akkoyun, 1995). Yani Freud'un teorisi soyut bir yaklaşıma sahipken Berne bunun tam tersi olması gerektiğini düşünerek daha somut bir teori ortaya sürmüştür. Freud'un

İd, Ego ve Süperego durumları bilinçte olmayan ve özellikle çocukluktaki tecrübelerin insanları yönettiği anlayışıyla çıkagelmektedir. Berne'ye göre Transaksiyonel Analiz kapsamındaki ego durumları (Çocuk, Ebeveyn, Yetişkin) gözlemlenebilir özelliktedir ancak psikanalizdeki benlik, ilkel benlik ve üst benlik kuramsal bir noktada durmaktadır.[22]

Eric Berne'nin geliştirmiş olduğu Transaksiyonel Analiz yahut İşlemsel Çözümleme Yaklaşımı; psikolojinin beraber çalıştığı iletişim, gelişim, psikopatoloji, eğitim, terapi gibi alanlarda kullanılmasının yanı sıra reklamcılık, askeri örgütler, hasta ile iletişim gibi birçok alanda kullanılan bir yaklaşımdır (Keçeci, 2007).

Berne, insanın bir sıvazlanma ile var olduğunu düşünmektedir. Temas İletisi diye adlandırdığı bu kavram, bir kişinin bir diğerinin varlığını onadığını gösteren bir mesaj ve aynı zamanda fiziksel ve psikolojik sağlık açısından elzem olan bir davranış olarak tanımlamıştır.[23] Bir temas iletisi dokunma ile sağlanacağı gibi; bakış, baş sallama, gülümseme, gibi jesttik davranışlarla yahut sözlerle de sağlanabilir. Bunları bireyin varlığını geçerli kılmayı sağlayan herhangi bir mesaj olarak almak mümkündür (Zümbül, 2021).

İnsanlarda yaratılış itibarıyla bir uyarıcı isteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu uyarıcı gelmediği takdirde bir uyarıcı açlığı durumu meydana gelir. Böylesi bir durumda kişinin ölümüne varan sonuçlarla bile karşılaşılabilir.[24]

Sıvazlanma, sosyal bir eylemin temel birimi olarak kullanılabilir.[25] Karşılıklı yapılan sıvazlama ise sosyal ilişkiyi oluşturur. Sosyal ilişkinin temel birimine 'Transaksiyon' adı verilir.[26] İki ya da fazla kişi bir bağlamda karşı karşıya gelir ve birisi diğerinin/diğerlerinin zihninde bir anlam ifade edecek bir cümle kurduğunda transaksiyonel uyarıcıyı meydana getirir. Basit olarak açıklamak gerekirse transaksiyonel analiz, temelde transaksiyonel uyarıcıyı hangi ego durumunun yaptığıyla ve transaksiyonel tepkiyi hangi ego durumunun verdiğiyle ilgilenir.[27]

Berne, bu ego durumlarını ortaya çıkaran vasata 'oyun' adını vermiştir. Oyun, çizgileri belli olan ve önceden tahmin edilebilen bir sonuca doğru gelişen, birbirini tamamlayıcı

[22] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 15.
[23] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 14.
[24] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 28.
[25] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 30.
[26] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 46.
[27] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 46.

mahiyette ve hedefi açığa vurulmamış bir transaksiyon dizisine verilen addır.[28] Yani insan ilişkilerini yorumlamada kullandığı yöntem bir oyundan ibarettir ama bu oyun diyaloglar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu oyun denilen şeylerden eğlenmek yahut keyif almak ima edilmemektedir.[29]

Bir diğer önemli husus ise oyunların anlaşılabilirliğidir. Oyunun kuramsal analizi bu oyunun özelliklerini öyle bir şekilde ortaya koymalıdır ki oyunun konusu ister gerdeğe girme şöleniyle ister torunlar için satın alınması düşünülen bir oltanın yaratacağı maddi sıkıntıyla ilgili olsun, Yeni Gine'deki herhangi bir orman köyünde yaşayan kişi, onu, Manhattan'da lüks bir çatı katı dairesinde yaşayan kişi kadar kolay tanıyabilmelidir.[30]

3.1.2.1 Ego Durumları

Berne; İd, Ego, Süperego kavramlarının yerine Çocuk, Ebeveyn ve Yetişkin kavramlarını kullanmaktadır. Bu ego durumlarını "aynı anda oluşan tutarlı düşünme, hissetme, davranış biçimleri" şeklinde tanımlamıştır.[31]

Her insan tekinin üç ego durumu vardır. İnsan teki, içinde bulunduğu zaman ve şartlar bunlardan hangisini gerektiriyorsa, onu harekete geçirir. Yani bir insan teki sadece Ebeveyn durumuna sahip değildir. Buna karşın bazı insanlarda bu ego durumlarının baskınlık oranları değişiklik göstermektedir. Ayrıca bir insan teki, olaylar karşısında herhangi bir ego durumu içindeyken bir başka ego durumu içine geçebilmektedir. Berne, bu konuda bazı saptamalarda bulunmuştur:[32]

> "'Bu senin Ebeveyn ego durumun' demek, 'Sen şimdi ebeveynlerinden biriyle (veya ebeveynin yerini alan kişiyle) aynı ruh hâli içindesin ve onunla aynı duruşu sergileyerek, aynı jestleri yaparak, aynı sözcükleri kullanarak ve aynı şeyleri hissederek, vb. davranıyorsun' anlamı, 'Bu senin Yetişkin ego durumun" demenin anlamı, 'Sen şu anda içinde bulunduğun durumun özerk ve objektif bir değerlendirmesini yapmış ve işlemden geçirdiğin düşünceleri veya fark ettiğin sorunları ya da vardığın sonuçları ön yargısız bir şekilde dile getirmiş bulunuyorsun'dur. 'Bu senin Çocuk ego durumun' dediğimiz vakit de 'Senin bu tepkinin

[28] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 68.
[29] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 70.
[30] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 73.
[31] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 14.
[32] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 40.

amacı ve bu tepkiyi veriş tarzın, küçük bir kız veya oğlan çocuğuyken verebileceğin tepkinin aynısı' demek isteriz."

Bu saptamalar neticesinde Berne üç farklı sonucun ortaya çıktığını söylemektedir. Bunlar:

1- Her insan tekinin bir ebeveyni ya da ebeveyninin yerine koyduğu bir başka kimsesi vardır. Kişi, ebeveynin davranışlarını algıladığı şekliyle içselleştirir. Daha sonra içselleştirdiği bu ego durumunu gerekli şartlar sağlandığında harekete geçirir. Daha kısa bir ifadeyle ''Her kişi ebeveynini kendi içinde taşır.'' denilebilir.[33]

2- Her insan teki, olaylara göre en uygun ego tipini harekete geçirdiğinde nesnel bir bakış açısıyla hareket edebilir. Bu ''her insan''ın içerisine çocuklar, zihinsel engelliler hatta şizofrenler de dahildir. Yine bunu da kısaca ''Herkesin içinde bir yetişkin vardır.'' şeklinde söylemek mümkündür.[34]

3- Her insan tekinin bir çocukluk dönemi vardır. Uygun koşullar sağlandığında, o an olduğu hâlinden daha eski bir yaş dönemindeki hâline dönebildiği çocukluk hâli bulunmaktadır. Buna da ''Herkesin içinde küçük bir kız veya erkek çocuğu vardır.'' denilebilir.[35]

Çocuk ego durumuna geçildiğinde bir insan, yaşamının ilk döneminde varlık gösterdiği kimliği ile konuşur. Olaylara karşı verdiği tepkiler tıpkı küçük bir çocuğun verebileceği tepkilere benzemektedir. Bu ego durumunun yerleşik bazı özellikleri vardır. Bunlardan bazıları önsezi, yaratıcılık, kendiliğinden (spontane) dürtüler ve zevk almaktır.[36]

Yetişkin ego durumundaki insan teki, gerçeği objektif olarak değerlendirerek gerçeğe dayalı kararlar alır ve bunu yaparken Çocuk veya Ebeveyn ego durumlarının etkinliklerini düzenler, ikisi arasında bir arabuluculuk yapar. Bu ego durumu, insan teki için varlığı sürdürme hâlidir. Dış dünyadan gelen verileri inceler, gelecek etkilere karşı bir baş edebilme yöntemi hazırlar. Yine kendisine has olacak şekilde yenilgi ve hoşnutluk türlerini deneyimler ve öğrenir.[37]

Ebeveyn ego durumundayken kişi aile büyüklerinin davranışlarına sahip olur. Onlar gibi hissetmeye, tepkiler vermeye, yargılamaya başlar. Olaylar karşısında içinde taşıdığı anne-

[33] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 40.
[34] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 40.
[35] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 41.
[36] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 44.
[37] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 44.

babasına başvurur. Bu ego durumunun iki temel işlevi vardır. Bunlardan birincisi, çocuklarının ebeveyni olduğu hâlidir. Temel amacı ise yaşamın sürdürülebilmesini sağlamaktır. İkincisi ise, vakitten ve enerjiden tasarruf etmek için pek çok tepkiyi istençdışı verdiği hâlidir.[38] Ebeveyn verisinin büyük bir yük ya da nimet olup olmaması bugüne uygunluğuna ve Yetişkin ego tarafından güncelleştirilip güncelleştirmemesine bağlı olmaktadır (Harris, 2020).

Bu üç ego durumu da yaşamı sürdürme adına önemlidir. Her birisinin hayattaki yerleri meşrudur.[39]

Yetişkin ego durumu hariç diğer iki ego durumunun da kendi içinde alt bölümleri vardır. Ebeveyn ego durumunda Koruyucu Ebeveyn ve Eleştirel Ebeveyn olmak üzere iki farklı durum söz konusudur. Eleştirel Ebeveyn ego durumu yargılayıcı, talep edici, buyurucu, kuralcı, eleştirici tutum olarak kişide varolmaktadır. Koruyucu ego durumunda olan kişide ise anlayışlı, merhametli, canayakın, güvenilir, yardımsever gibi özellikler belirgin olmaktadır (Arı, 1994).

Çocuk ego durumunda ise önce Doğal Çocuk ve Uygulu Çocuk olarak ikiye ayrılır. Doğal Çocuk, kendi ihtiyaçları doğrultusunda hareket eder. Bir kontrol mekanizmasının farkında değildir. O an ne yapıyorsa gerçekten de onu yapıyordur. Uygulu Çocuk da durum böyle değildir. Söz Dinleyen (Uslu) Çocuk ve Asi Çocuk olarak ikiye ayrılır. Söz Dinleyen Çocuk, kendisini sürekli bir izleyen varmış gibi hareket eder. Sürekli bir kontrol mekanizmasının olduğunu düşünür. Bu yüzden Ebeveyn ego durumundan gelen tepkilere karşı sürekli olarak onların dileklerine ve kurallarına göre hareket etme eğilimde olurlar. Asi Çocuk da aynı mekanizmanın farkındadır ama bu isteklere boyun eğmek yerine kendi istediğinde diretir (Gültekin ve Acar, 2004).

Bu ego durumları, sosyal ve psikolojik düzey olmak üzere iki çeşit anlam vasatı ortaya çıkarmaktadır. Sosyal düzey, konuşmanın direkt olarak söylendiği anlama isnat eden durumları temsil ederken psikolojik düzey anlamın altındaki gizli mesaja isnat eden durumları

[38] ‘‘Bilindiği gibi pek çok şey ‘İşte böyle yapılır!’ savından hareketle yapılmaktadır. Bu da yetişkin ego durumunu önemli olmayan sayısız kararlar almaktan kurtarır ve böylece rutin konuları ebeveyn ego durumuna bırakarak kendisini daha önemli konulara adayabilme olanağı bulur.’’ (İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 45.)

[39] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 45.

temsil etmektedir. En basit transaksiyonlar, iki tarafın da Yetişkin ego durumunda bulundukları hâlidir.[40]

3.1.2.2. Varsayımları

Berne'nin Game People Play (İnsanların Oynadığı Oyunlar) isimli kitabıyla beraber bu yaklaşım çevrelerce bilinmiş ve bu yaklaşıma katkılar sağlanmıştır. Bunlardan bir tanesi de Thomas Harris'tir (Kayalar, 2002). Harris'in, insanı olumlu olarak elen alan bu yaklaşıma getirdiği varsayımlar:

*1- **İnsanlar OKEY'dir:*** İnsanlar birbirlerinden farklıdır. Bu farklılıklara rağmen insan olarak OKEY'dir (Kayalar, 2002). Herkes kendisine has birtakım hasletlere sahiptir. Bu kişiler, kim olursa olsun, ne yaparsa yapsın; değerlidir, anlamlıdır ve önemlidir. Kişiler arasında pek çok farklılıklar olmasına rağmen insan olarak herkes eşittir (Zümbül, 2021).

*2- **Herkesin düşünme kapasitesi vardır:*** Bu varsayımın temelinde, önemli derecede bir beyin hasarı olmayan her insanın (Akkoyun, 1993), etrafında olan, biten, değişen ne varsa bunları kavrayabilme yetisine sahip olduğu düşüncesi hakimdir (Uçar ve Gedik, 2023). Her insan kendi kararlarını kendisi alabilir. Gereken bilgiler verildiği takdirde kişi tüm sorunlarını kendisi çözebilir.

*3- **Yaşamında ne olacağına herkes kendi karar verir:*** Herkes kendi kaderini kendisi çizer. Hatta isterse daha sonra bu düşüncelerini değiştirebilir. Şartlar ne olursa olsun, verilen tepki kişinin kendi kararıyla olur (Uçar ve Gedik, 2023).

Berne'nin kendisi ise ''İnsanlar prens veya prenses olarak dünyaya gelirler, ancak sonradan kurbağaya dönüşürler. Terapinin amacı da yeniden prens veya prenses olmalarına yardımcı olmaktır.'' diyerek çok daha mizahi bir yolla bu varsayımları açıklamıştır (Zümbül, 2021).

3.1.2.3 Türleri

Transaksiyonlar bir zincir hâlinde gelişir ve birbirlerini tamamladıkları müddetçe iletişim sonsuza kadar sürebilir.[41] Birbirlerini tamamlayan transaksiyonlara, tamamlayıcı transaksiyon

[40] ''Transaksiyonu başlatan kişi, önündeki verilerden seçmesi gereken aletin bir neşter olduğunu kestirerek elini uzatır. Tepki verecek kişi, bu jesti doğru bir şekilde algılar, bir güçler ve mesafeler hesaplaması yaparak neşteri cerrahın tam istediği yere uzatır.'' (İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 46).
[41] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 47.

denir.[42] Burada uyarıcının gönderdiği uyarıya, uygun ve yerinde bir tepki verilir. Bu sayede iletişim sağlıklı bir şekilde sağlanmış olur. Bunun karşıtı olan transaksiyonlara çarpraz (kapalı) transaksiyonlar adı verilir. Böyle bir durumda iletişim kopar. Tamamlayıcı transaksiyonlar sosyal hayatımız içerisinde basit iletişimlerde oluşur ve bu iletişimlerin çaprak transaksiyonlarla yıpranması ve kopması oldukça kolaydır.

Daha karmaşık olanlara ise gizil transaksiyon denir. Bu gibi durumlarda aynı anda birden fazla ego durumu etkin hâldedir.[43] Açısal ve dubleks olarak ikiye ayrılırlar. Açısal transaksiyonda üç ego durumu etkin hâldeyken dubleks transaksiyonda dört ego durumu bir araya gelir. Basitçe ifade etmek gerekirse, sadece sosyal düzeyde iki ego durumu konuşuyor gibi gözükmesine rağmen psikolojik düzeyde de bir iletişim hâli gerçekleşmektedir.[44]

Aşağıda birkaç diyalog örneği sunulmuştur.[45]

*1- **Tamamlatan Transaksiyon***

Örnek 1:

Erkek: Kol düğmelerimin nerede olduğunu biliyor musun?

Kadın: Masanın üzerinde.

Örnek 2:

Erkek: Son zamanlarda neden çok içtiğini araştırmamız gerekir sanırım.

Kadın: Haklısın, ben de bunu gerçekten bilmek istiyorum.

Bu iki transaksiyon örneğinde Yetişkin-Yetişkin diyalogu görülmektedir. Burada erkeğin sorduğu soruya karşılık olarak kadının, erkeğe beklediği türden bir cevap verdiği görülmektedir. Bu gibi basit diyaloglara tamamlayan transaksiyon denir.

*2- **Çapraz (Kapalı) Transaksiyon***

Örnek 1:

[42] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 47.
[43] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 50.
[44] İnsanların Oynadığı Oyunlar, s. 52.
[45] Bu bölümde verilen örnekler İnsanların Oynadığı Oyunlar kitabında yer alan örneklerdir.

Erkek: Kol düğmelerimin nerede olduğunu biliyor musun?

Kadın: Eşyalarına neden sahip çıkmıyorsun, sen artık çocuk değilsin!

Örnek 2:

Erkek: Kol düğmelerimin nerede olduğunu biliyor musun?

Kadın: Zaten suçu hep benim üzerime atıyorsun!

Bu transaksiyon örneğinin ilkinde Yetişkin-Çocuk, ikincisinde Yetişkin-Ebeveyn diyalogu görülmektedir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere bu transaksiyonlarda iletişim cevap veren kişi tarafından kesintiye uğratılmıştır. Yani kadın, erkeğe istediği türden bir cevap vermemiştir. Bunlara çapraz (kapalı) transaksiyonlar adı verilir.

*3- **Gizil Transaksiyonlar***

Gizil transaksiyonlarda sosyal düzey ve psikolojik düzey olmak üzere iki vektör bulunmaktadır ama üç ego durumu aktif hâldedir.

Örnek 1:

Satıcı: Daha iyi olan bu ama size pahalı gelir.

Ev kadın: Onu alacağım.

Verilen bu örnekte satıcı, sosyal düzeyde Yetişkin ego durumunu kullanarak bir cevap vermiştir fakat ‘‘Size pahalı gelir!’’ cümlesini kurarak psikolojik düzeyde kadının çocuk egosunu açığa çıkaran ve maddi durumunun yetmeyeceğini söylemiş bulunmaktadır. Maddi durumu kötü olan kadının ucuz olanı alması beklenir ama psikolojik düzeyde ‘‘Maddi sonuçları ne olursa olsun bu kendini beğenmiş herife en az diğer müşterileri kadar iyi olduğumu göstereceğim!’’ şeklinde düşünerek Çocuk ego durumunu aktif etmiştir. Verdiği cevap sosyal düzeyde Yetişkin cevabıdır fakat psikolojik düzeyde öyle değildir. Yani satıcı Yetişkin ego durumunda kullandığı cümleyle kadının hem Yetişkin hem de Çocuk ego durumlarına seslenmektedir. Kadın da buna karşılık Yetişkin ego durumuyla bir cevap vermiştir ama anlamın hakikatinde Çocuk ego durumunun kurdurduğu bir cümle vardır.

Dubleks transaksiyonlarda da sosyal ve psikolojik düzey bulunmaktadır ama bu diyaloglarda dört ego durumu vardır.

Örnek 2:

Kovboy*:* Gelin, samanlığa bir göz atın.

Konuk: Samanlıkları küçüklüğümden beri severim.

Bu örnekte görüldüğü üzere, Kovboy sosyal düzeyde Yetişkin ego durumunu kullanarak konuğun Yetişkin ego durumuna seslenir fakat psikolojik düzeyde Çocuk ego durumunu kullanarak onu cinsel bir oyuna davet etmektedir. Konuk da buna karşılık olarak hem sosyal düzeyde Yetişkin ego durumuyla hem de psikolojik düzeyde Çocuk ego durumuyla kovboyun teklifine olumlu cevap vermektedir.

3.1.2.4 Yaşam Pozisyonları

Yaşam pozisyonları; yalnızca bir kimsenin kendisi ve diğerleriyle ilgili görüşleriyle sınırsız olmayıp psikolojik bir durumu ifade etmekte ve bireyin kendisine ve tutumuna ilişkin duyguları, düşünceleri ve verileri içermektedir (Duyan, 2018). Bir kişinin dünyaya ilişkin kararı, yaşamın ilk beş yılında netleşmektedir (Gültekin ve Acar, 2004) Bu yaşam pozisyonlarının oluşumunda temas iletileri etkin rol oynamaktadır (Çelikel, 2021). Bu pozisyonlar, çocukluk deneyimleri neticesinde alınmış kararlara dayanır ve insanların kendilerini nasıl hissettikleriyle, başkalarıyla nasıl ilişki kurduklarıyla ilgili dört temel yaşam pozisyonudur. Bu pozisyonlar evrenseldir ve bunların hepsi bir bireyde olsa bile bir tanesi en nihayetinde daha baskındır (Zümbül, 2021). Yaşam pozisyonları aşağıdaki gibidir:

*1- **Ben OKEY değilim, sen OKEY'sin.***

Bu pozisyon temel yaşam pozisyonudur ve herkeste görülür (Çelikel, 2021). İçe yansıtmalı bir yaşam pozisyonudur (Keçeci, 2007). Bu pozisyonda "iyi olmak" vardır çünkü temas mevcuttur. "İyi olmamak" çocuğun kendisi ile ilgili olarak yaptığı çıkarımın bir sonucudur ve en erken karardır. İkinci yılın sonunda bu karar teyit edilir böylelikle ya diğer kararlara dönüş sağlanır ya da bu pozisyon sabit kalır. Yaşam pozisyonu bir kez kesinleştiğinde sürekliliğini korur ve yaşam da bu pozisyona göre şekillenir (Zümbül, 2021). Kendilerini kurban edilmiş olarak görürler ve depresif duygular içindendirler. İçe kapanık, pasif, sosyalleşemeyen kişiler bu gruba girerler (Uçar veGedik, 2023). Eğer ihtiyaçları

giderilmezse ‘OKEY değil’lerdir ama bu ihtiyaçları gidermekle yükümlü olanlar (genelde anne-baba) ‘OKEY’dir.

*2- **Ben OKEY değilim, sen OKEY değilsin.***

Sağlıklı bir durum değildir. Bu yaşam pozisyonunda temas iletisi yok ya da yok denecek kadar azdır. Kişi dışardan gelecek temaslara kendisini kapatır. Böyle kişilerin yetişkin ego durumları kapalıdır, mantıklı kararlar veremezler, kendilerini yetersiz hissederken dışardan yardıma da kapalıdırlar (Çelikel, 2021). Kendilerine ve çevresindeki insanlara güvenmemekte, onları kabul etmemektedirler (Uçar ve Gedik, 2023). Bu kişilerde sorumsuzluk, isyankârlık, bakımsızlık, aşırı yeme, aşırı alkol tüketme, yaşamına seyirci kalma, umursamazlık, mutsuzluk, paranoya vb. özellikler görülmektedir (Keçeci, 2007).

*3- **Ben OKEY’im, sen OKEY değilsin.***

Küçük yaşta şiddet uygulanmış, olumsuz temaslara maruz kalmış, işini kendi halletmek zorunda bırakılmış kişilerde görülür (Çelikel, 2021). Kişi ‘‘Eğer beni yalnız bırakırsanız ben iyi olacağım, ben kendimle OKEY’im” anlamını oluşturmuştur (Zümbül, 2021). Başkalarının iyi olmadığını sürekli olarak kendine kanıtlayabilir (Uçar ve Gedik, 2023). Bu bireylere göre karşısındaki bireylerin fazla değeri yoktur, sürekli eleştirir, tahammülsüz ve baskıcıdırlar (Çelikel, 2021).

*4- **Ben OKEY’im, sen OKEY’sin.***

Bu en istendik ve en sağlıklı yaşam pozisyonudur. Yaşamlarının erken dönemlerinde kendileri ve diğerlerinin değerli olduğuna inanan çocuklar bu pozisyondadır (Zümbül, 2021). Bu pozisyonda bulunan kişiler hem kendilerine hem de başkalarına yönelik güvenli ve olumlu duygular içindedirler. Yaşam içinde karşılarına çıkan problemlerde yapıcı ve çözüm odaklıdırlar (Uçar ve Gedik, 2023). Bu insanların eylemleri bilinçli kararlardan oluşur. Kişiler gerçekçi davranırlarsa, kendileri ve başkalarıyla ilgili sorunlarını yapıcı bir şekilde çözümleyebilir ve beklentilerini gerçekleştirebilirler (Gürel, 2011).

Bunlar yaşam pozisyonlarından varoluşa ait pozisyonlardır. Bunların birisinden daha fazla hoşlanılması durumunda strese girilebildiği söylenilebilir. Bununla birlikte pozisyonlar büyüyüp geliştikçe değişikliğe de uğrayabilir (Gürel, 2011).

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışma, alanyazın bölümünde belirtilen Kutadgu Bilig'in üç nüshası temel alınarak oluşturulmuştur. Orijinal şiir metinden tiyatro metnine uyarlama aşamasında hem orijinal metinlerden hem de farklı çeviri metinlerden faydalanılmıştır.

Örneklem olarak metnin içinden özellikle diyaloglu sahnelerin bulunduğu bölümler seçilmiştir. Bu bölümlerden 8., 14., 17., 20., 21., 40., 48., 56., 62., 64., 65. bölüm teatral sahne olarak öngörülmüştür.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın hazırlık sürecinde alanyazın taraması ve doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Araştırma modelinde belirtilen teknik ve yöntemler veri toplama aracı olarak belirlenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmanın evreninde bahsedilen nüshalar doküman analizi yöntemine göre okunmuş ve eser hakkında yapılan çalışmalar alanyazın taramasına göre gözden geçirilmiştir. Çalışmanın birincil kaynakları orijinal nüshalar ve Arat'ın günümüz Türkçesi çevirisidir. Çalışmanın ikincil kaynakları ise eser hakkında yazılan tez, makale, bildiri ve kitaplardır. Verilerin toplanması aşamasında internet ve kütüphaneler taraması yapılmıştır. Orijinal metinden alınan beyitler günümüz Türkçesine çevrilerek kullanılmıştır.

Çalışma çerçevesinde Kutadgu Bilig'deki teatral ögelerin tespiti için her bir bölüm incelenmiştir. Bu bölümler içerisinde araştırmanın kapsamına giren bölümler günümüz Türkçesinde aktarılmıştır. Örnekler eserde belirtilen sıralamaya ve bölüm başlıklarına göre sınıflandırılmıştır.

Transaksiyonel Analiz aşamasında, eser boyunca incelenen diyalog örneklerinde 'Cevap verdi.', 'Şöyle devam etti.' gibi ifadeler alıntılanmamıştır. Diyaloglarla beraber kinetik hareket, jest ve mimikler ise göz önünde bulundurulmuştur. Kullanılan beyitlerin numarası dipnotta belirtilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesi aşamasında eserdeki diyalogların dramatik bir metin oluşturup oluşturmadıklarını anlayabilmek için Transaksiyonel Analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem sayesinde karşılıklı konuşmaların sosyal düzeyi ile psikolojik düzeyi arasındaki fark ortaya çıkmıştır. Bu farkların tiyatro ve drama metniyle olan ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca teatral bir metin oluşturma aşamasında karşılaşılan sorunlar görülmüştür. Çalışma sırasında betimsel analiz ile veriler çözümlenmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Öykü

Kutadgu Bilig'deki öykü temel olarak, hükümdarın kendisine yardımcı olacak birisini aramasını üzerine gelişir. Öykü bu bağlamda üç aşamadan meydana gelir:

1. Kendisine yardımcı arayan Kün-togdı'nın vezir olarak yanına Ay-toldı'yı alması.
2. Ay-toldı'nın ölümünden sonra oğlu Öğdülmiş'in, yakın akrabası Odgurmış'u hükümdarın hizmetine önermesi.
3. Odgurmış'un ikna edilememesi ve ölmesi üzerine yardımcı olarak hükümdarın hizmetine Öğdülmiş'in girmesi.

Öykü genel hatlarıyla gösterildiği üzeredir. Bu olayı Yusuf Has Hacip, yan aksiyonlarıyla birlikte geliştirmiştir. Ay-toldı'nın yaşamı içindeki baht dönüşümlerine, Öğdülmiş'in zaman içinde tecrübelenişine, Odgurmış'ın insanlardan uzak bir hayatı tercih edişine dair olaylar kurgulamıştır. Bu ve bunun gibi diğer olayların nihayetinde 6645 beyitten oluşan bir metin vücuda getirmiştir.

Eserde Yusuf Has Hacip, Kün-togdı'nın kim olduğunu ve nasıl tahta çıktığını, Ay-toldı'nın geçmişte ne yaptığını, Odgurmış'un nasıl bir yaşam geçirerek kendisini inzivaya çektiğini açıklamamıştır. Bunlar vb. ksımlar öykünün bilinmeyen taraflarıdır. Yani yazar, büyük bir anlatı içerisinden bir kısmı okuyucuya anlatmıştır. Bu yazarın kendi tercihidir. Boş kısımların doldurulması okuyucuların tahayyülüne bırakılmıştır.

4.2. Olay Örgüsü

Yusuf eserin baş kısımlarında ana karakterleri onların sembolleriyle açıklamış ve onlar hakkında kısa bilgiler vermiştir. Bu açıklamalardan sonra öyküye, hükümdara kendi ağzından bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu söyletmesi ile başlar. Yazar seçtiği öyküyü kronolojik bir sıralama ile anlatmayı uygun bulmuştur.

En basit hâliyle öykünün olay örgüsü 10 maddeden oluşmaktadır.

1. Ay-toldı, vezir olmak maksadıyla sarayın bulunduğu şehre geldiğinde bir imarethanede Küsemiş ile tanışır.
2. Küsemiş, saraydaki ahbabı Hacip'in hükümdara Ay-toldı'dan bahsetmesini sağlar.
3. Kün-togdı, Ay-toldı ile görüştükten sonra onu yanına alır.
4. Uzun bir zaman sonra, oğlu Öğdülmiş henüz çocukken Ay-toldı ölür.
5. Kün-togdı bir zaman sonra Öğdülmiş'i yanına çağırır ve ona yeni bir vezir aradığını söyler.
6. Yakın akrabası Odgurmış'ı öneren Öğdülmiş, birkaç defa onu getirmek için çabalasa da başarılı olamaz.
7. Kün-togdı'nın bir seferlik görüşme isteği üzerine Odgurmış şehre kısa bir süreliğine gelip gider.
8. Bir gece Öğdülmiş'in evine bir haberci gelir ve Odgurmış'ın hasta olduğunu bildirir.
9. Yanına gelmeye ikna edemediği Odgurmış'ı ara ara ziyaretine giden Öğdülmiş, en son gidişinde onun öldüğünü öğrenir.
10. Bir süre yas tutan Ögdilmiş, Kün-togdı'nın yeni veziri olur.

Yukarıda belirtilen olay örgüsü, asıl metindeki kronolojik sıralama gözetilerek verilmiştir. Teatral metinlerin oluşturulduğu öykülerde olay örgüsü, öykünün kronolojik sıralamasına göre verilmeyebilir fakat Yusuf Has Hacip, kronolojik bir anlatımı tercih etmiştir.

Karakterlerin kendi pişmanlıklarından bahsettikleri bölümlerde küçük kopuşlar olsa da bunlar aksiyona dahil edilmeyerek kronolojik anlatım bozulmamıştır.

Örnekler:

- Ömrümü gafletle geçirdim, gençliğimi boşuna sarf ettim.[46]
- İnsanlara kaşı pek çok el ve dil uzattım…[47]
- O zaman Ay-toldı'nın erdemlerini hatırladı ve: Ah yazık, o erler eriydi, dedi.[48]

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere bu vb. yerdeki cümleler dışında olayın akışı kronolojiden kopmamıştır. Ayrıca geriye dönüş teknikleri de görülmemiştir.

[46] 1117.
[47] 5008.
[48] 1574.

4.3. Karakterler

Eserin şahıs kadrosu toplam dokuz kişiden oluşmaktadır. Bunlardan dördü eserin ana karakterleridir. Olaylar bu ana karakterler etrafında gerçekleşir.

Ana Karakterler:

1. Kün-togdı: Hükümdar.
2. Ay-toldı: Vezir.
3. Öğdülmiş: Vezirin oğlu.
4. Odgurmış: Vezirin yakın akrabası.

Yan Karakterler:

Yusuf Has Hacip, ana karakterlere yardımcı olması için dört yan karakter tasarlamıştır.

1. Hacip: Sarayda hükümdara en yakın kişi.
2. Küsemiş: Hacip'in ahbabı.
3. Kumaru: Odgurmış'ın müridi.
4. Haberci (Yumuşçı): Odgurmış'tan haber getiren kişi.

Bu dördü dışında yalnızca bir bölümde (Odgurmış'ın hastalık haberinin geldiği kısım) karşımıza çıkan, sözü olan ama kendisi hakkında bilgi verilmeyen Öğdülmiş'in hizmetçisi (Oğlan) bulunmaktadır. Ayrıca öyküde bazı küçük aksiyonları (çağrı, eşlik vs.) gerçekleştiren hükümdarın maiyetindekiler (İç oğlan, askerler vs.) bulunmaktadır.

Yusuf Has Hacip, eseri yazma süreci içerisinde karakterlerin metaforik bir anlam kazanması amacıyla hem mitten hem de simgelerden faydalanmıştır. Simgelerin, anlamı ifade etmekte sağladığı kolaylıklarla beraber anlamı örten bir yönü de vardır. Tüm simgecilik aracılığın lanetini içinde taşır; açığa vurmaya çalıştığı şeyi örtmeye mahkumdur (Cassirer, 2018). Bu yüzden Yusuf Has Hacip eserde ara ara karakterlerin simgeleri ile alakalı bilgiler vermiştir.

- Yine bu kitabın içindekileri söyler; bunu şu dört iyi temel üzerine kurar.[49]
- Bunlardan biri adalet olup doğruluk üzerinedir; ikincisi devlet olup mutluluk ve ikbal elemektir.[50]
- Üçüncüsü akıl olup ululuk ifade eder; dördüncüsüyse kanaat ve afiyettir.[51]

[49] 64.
[50] 65.
[51] 66.

- Bunların her birine ayrı ayrı adlar vermiş bundan böyle bunlardan bu adlarla söz etmiştir.[52]
- Adalete hükümdar Kün-togdı adını verir ve onu melik yerine koyar.[53]
- Devletten Ay-toldı ismiyle bahseder ve bunu onun veziri sayar.[54]
- Akıla Öğdülmiş adını vermiş ve buna da vezirin oğlu demiş.[55]
- Kanaate Odgurmış adını verir ve buna da vezirin akrabası der.[56]

4.3.1. Karakterler Arasındaki İkili İlişkiler

Bu bölümde, karakterler ikişerli olarak ele alınmıştır. Bunun sebebi ise konumları ve birbirleriyle olan ilişkiden kaynaklanmaktadır. Yusuf Has Hacip'in kurduğu ikili sistem, eserde alçalıp yükselmeleri, paralellikleri ve zıtlıkları gösteren bir tasarım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca karakter isimlerine verdiği alegorik temsiller, eserin kurulduğu düzlemin farklı boyutlarıyla incelenmesine olanak sağlamıştır.

4.3.1.1 Kün-togdı ve Ay-toldı

Kutadgu Bilig'de hükümdarın, kişiliği ve halk ile olan münasebetleri güneş metaforu üzerinden anlatılmıştır (Demir, 2019). Örneğin; hükümdar ile güneş arasında kurulan bağlantılardan birisi güneşin faydası ve kapsayıcılığı üzerinedir.

- Doğar güneş, temiz yahut kirli demez; her şeye ışık verir, hiçbir şeyi eksilmez. [57]

Hükümdar halkına karşı eşit olmak zorundadır. Bu bakımdan hükümdarın temsili güneştir. Güneş kimseyi ayırt etmeksizin ışığını ulaştırır, sıcaklığını bahşeder. Bunu yaparken birisine diğerinden daha az yahut fazla olacak şekilde taksimat yapamaz. Güneş ayrıca açık seçik ortada durandır. Kimseden bir fayda beklemeden kendi yararını insanlara dağıtır. Hükümdar da güneş gibi hiçbir fayda beklemeden ikram sahibi olmalıdır.

Hükümdar eserde hayatta kalan iki kişiden birisidir. Güneşin canlılığı ile hükümdarın canlılığı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Eserin hiçbir bölümünde hükümdar çaresiz bir

[52] 67.
[53] 68.
[54] 69.
[55] 70.
[56] 71.
[57] 831.

konumda yer almamaktadır. Devlet işleri ağırlaştığında bir yardımcı istemiştir. Bulamadığında ise çok çalışmış ve herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Daha sonra ise vesileler silsilesi içinde istediği yardımcıyı bulur. Ay-toldı öldükten sonra bir süre onun bıraktığı kitap ile işlerini yoluna koyar. Kitap yetersiz kalmaya başlayınca Öğdülmiş'i yardıma çağırır. Öğdülmiş yetersiz kaldığı kısımlarda Odgurmış'tan yararlanır. Odgurmış'ın şehre gelmemek için diretmesine rağmen bir şekilde onu şehre getirtebilir. Odgurmış ile Öğdülmiş'in birbirleriyle olan muhabbetleri Öğdülmiş'i geliştir. Odgurmış öldükten sonra geçmişin getirdiği tecrübelerle birlikte aklını kullanabilen bir Öğdülmiş, Kün-togdı'nın yeni veziri olur.

Görüldüğü üzere Kün-togdı eser boyunca istediği her şeyi elde edebilmiştir. Buna karşın Ay-toldı için aynı şey geçerli değildir.

Ay ise vezirin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayın en büyük simgesel özelliği değişimi temsil etmektedir (Derin, 2019). Güneş'in şeklinde bir bozulma yahut değişim olmazken ayın şeklinde değişimler meydana gelir. Dolunay olup parlak olur, Yeniay olup hiç görünmeyebilir. Ay yanılsaması ile olduğundan büyük görünebilir ya da tutulma gerçekleştiğinde kaybolabilir. Bu da ayın döngüsel bir yönü olduğuna işarettir. Nitekim eserde de Ay-toldı'nın ay ile olan ilişkisine dair cümleler bulunmaktadır:

- Dolun ayı tekrar küçülmeye başladı; parlak yazı sert kışa döndü. [58]

Görüldüğü üzere Ay-toldı'nın kendisinin yaşlandığını ifade ettiği bu beyitlerde kendisini ay ile birlikte anması değişim özelliğinin bir temsilidir.

Eserde kutun karşılığı olan Ay-toldı'nın ay ile ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir. Alanyazında bahsedilen kutun dönekliği ile ayın dönekliği arasında bir paralellik kurulmuştur. Kutu ile önce vezirliğe sonra dünya nimetlerine erişen Ay-toldı, kutun dönekliği yüzünden önce sağlığını, sonra yaşamını yitirmiştir.

Bu iki karakter, güneş ve ayın birlikte anılması gibi birbirini etkileyen bir çizgi üzerinde hareket ederler. Bu iki kahramanın birbirlerini deneyerek bir araya gelmeleri, ideal insanın aydınlık bir vasata hemen ulaşılamayacağını düşündüren bir temsil olarak görülebilir (Yıldızlı, 2023).

[58] 1052.

4.3.1.2 Öğdülmiş ve Odgurmış

Ögdülmiş hem kutun temsili olan Ay-toldı'nın oğlu hem de kutu varlığında taşıyan bir karakter olarak eserde yer almaktadır. (Başer, 2011). Yine eserde hükümdardan sonra en çok yer bulan kahraman Öğdülmiş'tir (Küçüker, 2019). Hükümdara doğru bilgiyi ulaştıran ve maiyetindekiler ile kurması gerektiği iletişimi öğütleyen kişidir. Tercih ettiği yöntem onun akıl ile ilişkilendirilmesine yol açmıştır.

Akıl kelimesinin anlamına baktığımızda sözlükte ‘‘men etmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak gibi anlamlara gelmektedir (İslam Ansiklopedisi, 2024). TDK ise bu kelimeyi dört farklı anlamda ele almıştır:

1. İsim: Düşünme, anlama ve kavrama gücü; us.
2. İsim: Herhangi bir konuda salık verilen yol.
3. İsim: Bir şeyi başka bir şeyden ayırt etme gücü.
4. İsim, ruh bilimi: Bellek (www.sozluk.gov.tr).

Nişanyan da benzer bir noktadan yaklaşarak bu sözcüğü kontrollü düşünme yeteneği olan akl sözcüğünden alıntı olduğunu ifade etmiştir. Yine bu sözcüğün köküne bakıldığında gem vurmak, dizginlemek anlamına geldiğini öne sürmüştür (www.nisanyansozluk.com).

Dini bir açıdan bakıldığında akıl hak ile bâtılı birbirinden ayıran bir özelliğe sahiptir. Öyle ki akıl, insanı kötü durumlardan iyi durumlara yöneltebilme gücüne sahiptir. Bunun en büyük dayanağı ise bilginin temel kaynaklarından birisinin akıl olmasıdır (Özdemir, 2017). İlk islam filozoflarından Kindî'ye göre akıl ‘‘varlığın hakikatini kavrayan basit bir cevher’’ olarak tanımlanmaktadır (Süngü, 2018). Bu insanı diğer canlılardan ayıran bir özellik olarak düşünülmektedir. Ahlaki açıdan akıl, Kant'ın görüşlerine göre ahlaki ilkelerin kaynağıdır. İnsana neyi yapıp yapmayacağını, neyin doğru olup olmadığını öğütleyendir. Aynı zamanda seçim yapma hususunda yardımcı olan da yine akıldır (Özdemir, 2017). İbn-i Haldun da aklın ve elin önemini vurgulamış, bu iki nesnenin ilmi ve sanatı ortaya çıkardığını öne sürmüştür (Süngü, 2018).

Kutadgu Bilig'de ise akıl özellikle bilgi ile birlikte yer alan kavramlardan birisidir. Akıl aynı zamanda insanın değeriyle de sıkı sıkıya bağlı bir konumda yer almaktadır (Yıldız, 2019). Nitekim akıl eserde Öğdülmiş üzerinden anlatılmıştır.

- Bundan sonra Öğdülmiş'i anlattım; o aklın adıdır ve insanı yükseltir. [59]

Öğdülmiş'in sözlerine bakıldığında en çok yinelediği sözcük akıldır. Nitekim hükümdarla arasında geçen ilk sohbetlerde de iyi bir beyin akıllı ve bilgili olması gerektiğini anlatan cümleler kurmuştur.[60] Bu sebeple eserin temel kaynaklarından birisi olan bilgi ve erdemi temsil eden kişi de Öğdülmiş'tir. Bu akıl kibirle birlikte kendi çıkarlarını gözeten bir akıl değil, aksine sonunu düşünen ve hakikatin irfan ile sağlanacağını bilen bir akıldır (Efe, 2019).

Alim kişileri temsil eden Öğdülmiş'in dışında bir de Budizm inancını devam ettirenleri temsil eden Odgurmış karakteri vardır. Odgurmış inzivaya çekilmiş bir zahit tipini yansıtmaktadır (Alan, 2019). Eserde kanaati temsil eden bu karakter, bir yandan Budist geleneğini devam ettirirken diğer yandan da İslam'ın şartlarını yerine getirmeye çalışmaktadır (Önal, 2019). Günümüzde de İslam kültürü ile eski Türk geleneklerini birleştiren uygulamalar bulunmaktadır.[61]

Kanaat kavramı, anlamı itibarıyla verilene razı olmayı, elde olanla yetinmeyi ifade eden bir kelimedir (Gökcan, 2018). TDK kurumu da bu kelimenin anlamlarını

1. İsim: Elindekinden hoşnut olma durumu, yeter bulma, fazlasını istememe.
2. İsim: Yetinme.
3. Birine veya bir şeye karşı duyulan güven.
4. Görüş.

Olacak şekilde açıklamıştır. (www.sozluk.gov.tr)

Kutadgu Bilig'de kastedilen kanaat birinci ve ikinci anlama gelen kanaattir. Yani bu kelime yaşamak için mecburi olan ihtiyaçların dışında kalan her türlü istek ve arzulardan uzak durmayı ifade etmektedir (Gökcan, 2018). Nitekim Odgurmış da bu çerçevede kurgulanmış bir karakterdir.

Pek çok toplumda ve dini anlayışta görülen inzivaya çekilmek İslam öncesi Türk toplumlarında da olan bir durumdur (Saygın, 2024). Odgurmış da münzevi bir yaşamı tercih etmiş ve eski geleneklerini devam ettirmektedir.

- Fakat bu dünyadan yüzünü çevirdi; kalkıp dağa çıktı, dünya endişelerini gönlünden uzaklaştırdı. [62]

[59] 356.
[60] 1921.
[61] Türbelere adak adamak, dua ederken yukarı bakmak gibi.
[62] 3148.

Bu beyitte de görüldüğü üzere Budist geleneğin izleri Odgurmış'ta devam etmektedir. Önal (2019)'a göre Odgurmış; Panteizm, Kabalizm, Budizm ve İslam tasavvufunun mistik dünyasının ortak kahramanı olma özelliğini taşımaktadır. Bu bakımdan eserde Yusuf Has Hacip'in bir tasarımı söz konusudur. Bu da İslamiyet ile Budist inanışına sahip bireylerin karşı karşıya getirilmesidir. Şen (2019)'e göre şair, bilinçli olarak Öğdülmiş ismini seçmiştir.

> ''Ögdülmiş "övdürülmüş" demektir. Kelimenin türetiliş biçimine bakıldığında Ögdülmiş'in Muhammed isminin Türkçe çevirisinden başka bir şey olmadığı görülmektedir. Zaten eserde Ögdülmiş'in soyu temiz, huyu temiz, güzel yüzlü bir çocuk olarak gösterilmesi de buna işaret etmektedir. Bu bakımdan Ögdülmiş ile Odgurmış arasındaki mücadeleyi İslamiyet ile Budizm'in mücadelesi olarak değerlendirmek gerekir.''

Yusuf Has Hacip, hükümdara yardımcı olmak üzere önce Ay-toldı'yı gönderir. Ay-toldı öldükten sonra yerine bir başkasının geçmesi gerekmektedir. Bu da ya İslamiyet'i ve halkın içinde olmayı temsil eden Öğdülmiş ya da Budizm'i ve münzeviliği temsil eden Odgurmış arasında bir seçim yapılmasını zorunlu kılar.

Daha öncesinde, Göktürkler zamanında Bilge Kağan, Orhun'da surlarla çevrili bir şehir yaptırmak, içine de Buda ve Tao mabetleri kurdurmak istediğinde Tonyukuk buna karşı çıkmıştır.[63] Bunun sebebi ise bu dinlerin Türk yaşam şekline uymamasıdır. Tonyukuk, Budizm ve Tao dinlerinde 'yumuşaklık ve miskinlik' olduğunu, böylesi bir durumda kendilerini hapsetmiş olacaklarını ve Çinlilere karşı mağlup olacaklarını ifade etmiştir (Akşit, 2017). Nitekim Uygurlar Mani dinini kabul ettiklerinde Vezir Tonyukuk'un söylediği şey gerçekleşmiştir. Eserinde Öğdülmiş ve Odgurmış'ın karşı karşıya getirilmesinin nedeni budur. Yusuf Has Hacip, inzivaya çekilen bir insan tipine karşı inatla toplumun içinde yaşayan bir insan tipini savunmaktadır (Bombaci, 1953) çünkü toplumun değişmesi, bireyin değişimine bağlıdır (Korkut, 2001). Nitekim eserin sonunda Yusuf Has Hacip, Ay-toldı gibi, Odgurmış'ı da öldürmüş ve seçimini yapmıştır.

4.3.1.3. Küsemiş ve Kumaru

Küsemiş ve Kumaru, Yusuf Has Hacip'in karşılıklı olarak ele aldığı bir diğer ikilidir. Eserde bu ikili hiç yan yana gelmeseler de Küsemiş'in eserin başında, Kumaru'nun eserin

[63] Dinler Tarihi, s. 92-93.

sonunda yer alması dikkat çekicidir. Başer (2011)'e göre Küsemiş, özlem; Kumaru ise miras-öğüt kelimelerinin somuthâle bürünmüş hâlidir.

Bu karakterler arasında Küsemiş, hem eserde Kün-togdı ve Ay-toldı'nın ardından karşılaşılan ilk yan karakter olması hem de temsil ettiği konum itibarıyla önemli bir konumda yer alır. Ay-toldı, hükümdarın şehrine geldiğinde Küsemiş'in yardımı sayesinde saraya adım atabilmiştir. Bu yardım aynı zamanda onun dünya hayatındaki yükselişinin ilk adımıdır. Bu açıdan bakıldığında eserde, verilene kanaat etmek yerine çalışıp daha yüksek bir mevkiiye ulaşmanın yolunu oluşturmuştur.

Başer'in özlem kelimesini kullanmasının kastı bir kimseye karşı duyulan değil bir mevkiiye duyulan arzudur. Nitekim Kâşgarlı küsedi kelimesini, bir şeyi arzulamak olarak açıklamıştır.[64]

Arzuya ulaşmanın temsili olan Küsemiş'in hemen oyunun başında yer edinmesi Yusuf Has Hacip'in kanaate ve arzuya olan bakış açısını göstermektedir (Saygın, 2024). Bir imarethanede Ay-toldı'nın karşısına çıkan bu karakter bir Hızır görevine bürünmüştür. Ay-toldı'nın, saraydan ahbabı olan Hacip'e ulaşmasını sağlamış ve arzusuna ulaşmasına katkı sağlayan ilk insan olmuştur. Ayrıca Küsemiş aydınlanan insanın ideal bir insan tipine dönüşümündeki en önemli anı temsil etmektedir (Yıldızlı, 2023).

Kumaru ise eserin en sonunda ortaya çıkan karakterdir. Eski Uygur Türkçesinde veda ve ayrılık anlamlarına gelen kumaru kelimesi, vasiyetname ve son istek anlamlarına da gelmektedir. Yine eserde bu kelimenin vasiyet, miras ve kişi adı olarak da üç farklı anlamda kullanıldığı görülmüştür (Karaman, 2019). Eksik metinden kaynaklı olarak çok fazla bilgi edinilemeyen bu karakterin vasıtasıyla Yusuf Has Hacip'in, vasiyet anlamıyla eseri gelecek kuşaklara bir miras olarak bıraktığı düşünülebilir. Ayrıca Ögdülmiş'e, Odgurmış'ın kabrini ziyaret etmesi için telkinde bulunarak onun son 'öğüt'ü bir mezardan alacağına işaret etmiş olabilir. Eserde Öğdülmiş görevinde ne zaman sıkıntıya düşse Ogdurmış'ın yanına gelip yardım istemiştir. Dolayısıyla taziye işleri bittikten sonra hükümdarın yeni veziri olarak hizmete başlayan Öğdülmiş'in son öğütlerini bu mezara bakarak aldığı düşüncesi güçlü bir olasılıktır.

[64] Divânü Lugâti't-Türk, s. 337.

4.3.1.4. Hacip ve Yumuşçı

Küsemiş'in saraydaki ahbabı olan Hacip Ay-toldı'nın (kutun) hükümdara ulaşmasında aracılık eden kişi olmuştur. Önce Ay-toldı'nın hareketlerini ve sözlerini test etmiş, daha sonra hükümdar ile onun görüşmesini sağlamıştır.

Eserde Hacip karakterinin olması Yusuf Has Hacip'in bile isteye yaptığı bir seçimdir. Hacip, kutu (Ay-toldı'yı) hükümdara ulaştıran kişidir. Bu bakımdan eserde kendi makamının önemine vurgu yaptığı ve kendisini kut taşıyıcısı olarak göstermek istediği düşünülmektedir. Bu görüşün bir diğer kanıtı ise Yusuf Has Hacip'in, Kutadgu Bilig'i sunduktan sonra Has unvanını almış olmasıdır. Dolayısıyla Yusuf Has Hacip'in bu eseri sunmadan önce hâlihazırda hacip olarak sarayda görevli olması gerekir. Aksi hâlde henüz hacip değilken Has unvanını alamaz ve böyle bir ayrıntıyı da işlemiş olması düşünülemez.

Haberci ise Odgurmış'ın hastalık haberini getiren kişidir. Orijinal metince geçen kelime yumuşçı kelimesidir. Bu kelime Kâşgarlı'ya göre yumış kelimesi iki kişi arasında mesaj anlamına gelmektedir.[65] Yine ona göre yumuşçı kelimesi Arapça olan melek kelimesinin Türkçedeki karşılığıdır çünkü Türkçede melek anlamına gelen başka bir kelime bulunmamaktadır. Bu bakımdan Haberci aynı zamanda ölüm meleği ile ilişkilendirilebilir.

Küçüker (2019)'e göre hastalık, ölüm öncesi ilk habercidir. Haberci'nin hem haber getirmesi hem de Odgurmış'ın hastalandığını ve ölmek üzere olduğunu söylemesi bu karakterin önemine işarettir. Ayrıca ölümle ilgili metaforların en çok kullanıldığı yerlerden birisi yine bu bölümdedir (Yıldızlı, 2019).

Hacip, Ay-toldı'yı vezirliğe ulaştıran haberi veren konumda yer alırken Haberci, Öğdülmiş'i vezirliğe ulaştıran haberi veren konumunda yer alır.

4.3.2. Karakterlerin Yaşam Pozisyonları

1- **Kün-togdı:**

Hükümdar, devletin başı olduğu için konumu itibarıyla önemli bir yerdedir. Hükümdarın, etrafında bulunan insanlarla ilişkileri karşılıklı güven içerisinde olduğunda işleri kolaylaşır. Hükümdar, söylemlerinin nihayetsiz kalmayacağından emin olur. Karşılıklı güven ortamı

[65] Divânü Lugâti't-Türk, s. 710.

kurulabilirse bireyler OKEY durumuna geçebilir. Bunun tam tersi bir durumda ise hükümdar oldukça şüpheci davranabilir, etrafına karşı güvensizlik duyabilir, paranoyalar edinebilir.

Hükümdar olan Kün-togdı, eserde etrafındakilere karşı ilgilidir. Kendisini güvende hissetmekte ve etrafındaki adamlarından herhangi bir kötülüğe uğramayacağını düşünmektedir. Ay-toldı'yı vezir olarak kabul etmesinde Hacip'in konuşmasına güvenmiş, Ay-toldı'nın oturup kalkmasını, sözünü, edebini beğenmiş ve onu yardımcısı tayin etmiştir.

Bu açıdan bakıldığında Kün-togdı'nın yaşam pozisyonu *ben OKEY'im, sen de OKEY'sin*dir.

Bu yaşam pozisyonunu küçük istisnalar dışında eser sonuna kadar korumuştur. Örneğin, 15. bölümde bir an şüpheye düşse bile Ay-toldı'nın açıklamaları neticesinde rahatlamış ve eski yaşam pozisyonuna geri dönmüştür.

Bir başka örnek ise Odgurmış ile olan ilişkilerinde görülür. Kendisinin çağrısına uymadığı için Odgurmış'a bir ceza vermemiştir. Aksine onun mektubunu okurken anlayışla karşılamış, yaşam pozisyonunu korumuştur. Karşılaştığı ölümler karşısında (Ay-toldı, Odgurmış) üzüldüğü için gözyaşı dökmüş fakat eser içinde bir isyan ya da çaresizlik örneği görülmemiştir.

2- **Ay-toldı:**

Ay-toldı, eserde her ne kadar hükümdarla aynı yaşam pozisyonuna sahipmiş gibi görünse de beyitlerden ve diyaloglardan yapılan çıkarımlar neticesinde farklı bir yaşam pozisyonunda bulunduğu görülmektedir. Bunun örnekleri, özellikle, hastalandığının öğrenildiği 20. bölümden itibaren görülmektedir.

- Açgözlülük ile dünya malını topladım; mal kalıyor, bense bugün her şeyi bırakıp yokluk içinde gidiyorum.[66]
- Çok defa başkalarına elimi ve dilimi uzattım; işte ölüm geldi, yakaladı ve nefesimi kesti.[67]
- Küstahlıkla birçok kötülük yaptım; ey aziz olan rabbim, sen beni rahmet ve şefkatinle affet ve bağışla.[68]

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi Ay-toldı'nın ilk bölümlerdeki yaşam pozisyonu *ben OKEY'im, sen OKEY değilsin*dir.

[66] 1119.
[67] 1120.
[68] 1155.

Daha sonra bu yaşam pozisyonunun değiştiği görülmektedir. Bu pişmanlıklar onun insanlara karşı olan tutumunda değişimler olduğunun göstergesidir. Hastalığının geçmeyeceğini görmesinden itibaren yaşam pozisyonu *ben OKEY değilim, sen OKEY'sin* durumuna dönüşmüştür. İyice içine kapanmış, toplumdan ve işlerinden uzaklaşmış, pasif bir konuma geçmiştir.

- Ay-toldı'nın hastalığı ağırlaştı ve ümidini keserek canından elini yumdu.[69]
- Ay-toldı pişman olup çok ağladı, fakat bu hâlinde pişmanlığı fayda etmedi.[70]
- Yoksullara altın gümüş dağıttı; akrabalarına çok öğüt ve nasihat verdi.[71]

Yukarıdaki örneklerde de bu değişim görülmektedir.

Ay-toldı'nın kut ve ay temsillerinde görülen döngü ve değişim, yaşam pozisyonunda da kendisini göstermiştir. Öncesinde Küsemiş ve Hacip vasıtasıyla hükümdarın en yakını konumuna kadar yükselmiştir. Daha sonra ise amansız bir hastalığa yakalanmış ve bahtı tersine dönmüştür. Bu bakımdan eserdeki baht dönüşümü en net hissedilen karakter Ay-toldı'dır.

3- **Odgurmış:**

Münzevi bir yaşamın merkezinde olan karakterler çoğunlukla kendi içine kapanık ve sosyallikten uzak insan olmaktadırlar. Odgurmış'ta ise durum iki farklı koldan işlemektedir. Öğdülmiş ve hükümdara karşı takındığı tavır *ben Okey'im, sen OKEY'sin* şeklindedir fakat halka karışmak ve sosyalleşmek konuları mevzubahis olduğunda *ben OKEY'im, sen OKEY değilsin* durumuna geçmektedir. Bu açıdan tutarsız bir durum ortaya çıkmıştır. Daha öncesinde de belirtildiği gibi yaşam pozisyonlarının hepsi bir insanda olabilir ancak içlerinden bir tanesi daha baskın gözlenmektedir.

Odgurmış'ın kendisini dağa kapattığı ve asgari düzeyde insan ilişkilerinde bulunduğu zaman diliminde *ben Okey'im, sen OKEY'sin* pozisyonu açık biçimde görülmektedir. Halk olduğu yerde iyidir, kendisi de olduğu yerde iyidir. Nitekim ölmek üzereyken bile bundan şikayetçi değildir. Ona göre her şey normal ve yaşanması gerekendir.

- Odgurmış devam etti: Ey kardeşim, keder içinde gidiyorum; bugün özellikle şu iki şey için üzülüyorum.[72]
- Biri Tanrıya ibadet edemeyeceğim, ikincisi de dilim Tanrıyı zikredemeyecek.[73]

[69] 1115.
[70] 1149.
[71] 1150.
[72] 6170.

- Rabbimin zikri beni teselliye yeterlidir; Tanrı beni bırakmaz, o işimi yoluna koyar.[74]

Verilen beyitlerde görüldüğü üzere Odgurmış'ın üzülmesinin nedeni bir daha Tanrı'yı zikredemeyecek olmasıdır.

Odgurmış'ın yaşam pozisyonundaki değişim 69. bölümde olmuştur. Artık Öğdülmiş de *OKEY değil*'dir. Bu durum Öğdülmiş konuyu tamamen açıklayana kadar sürmüştür.

- Parlak dünya yüzüne örtü örtünce, ben oraya gelirim, ey eski düşkün.[75]
- Gündüz insanlar beni görürlerse peşime takılırlar; hakkımda ileri geri konuşarak kendilerini ateşe atarlar.[76]

Odgurmış ile Ay-toldı'nın durumuna aynı noktadan bakılmaması gerekmektedir. Ay-toldı'nın yaşamı, yaşadığı olaylar neticesinde bahtlılıktan bedbahtlığa gitmiştir ve bunun sonucunda yaşam pozisyonu değişmiştir. Odgurmış'ta ise bu değişim anlık ve kişiye özeldir. Kün-togdı'nın isteği üzerine şehre geldiğinde yaşam pozisyonu *sen OKEY'sin, ben OKEY değilim*'e dönüşmüştür. Öğdülmiş ve hükümdara olan muhabbeti onu *ben Okey'im, sen OKEY'sin* durumuna getirse de halka karşı olan durumunda bir değişim yaşanmamıştır.

4- **Öğdülmiş:**

Eserin bir diğer *ben Okey'im, sen OKEY'sin* yaşam pozisyonuna sahip karakteri de Öğdülmiş'tir. Olaylar karşısında her zaman mantıklı ve akılcı bir yol izlemiştir. Diğer karakterlere karşı tutumları hep güvenli ve sağlıklıdır. Odgurmış'ın ölümünden sonra, taziye süreci bitene kadar kendisini dışarıya kapatmış olsa da bu onu isyankarlığa ya da bedbinliğe sürüklememiştir.

- Bu kaygı ve kederleri de unuttu, yine yedi içti, sevindi ve yüzü güldü.[77]
- Dünya düzene girdi, hayır dua çoğaldı; bunun bereketiyle memlekette mutluluk günden güne arttı.[78]

Örneklerde görüldüğü üzere Öğdülmiş yas süresini tamamladıktan sonra işinin başına geçmiştir çünkü ağıt geleneği Türklerde olağan bir durumdur. Bu yüzden kişilerin yaşam pozisyonunda bir değişim söz konusu oluşturmaz. Görevine döndükten sonra Öğdülmiş, karşılaştığı problemlere karşı akılcı çözümler üretmiş ve yaşam pozisyonunu muhafaza edebilmiştir.

---

[73] 6171.
[74] 6189.
[75] 5003.
[76] 5004.
[77] 6341.
[78] 6424.

Kün-togdı ve Öğdülmiş, eser boyunca yaşam pozisyonlarını muhafaza etmişlerdir. Bu bakımdan eserin en tutarlı yanını oluşturmuşlardır. Ay-toldı ve Odgurmış ise yaşam pozisyonlarında sabit kalmamış olsalar da durumlarını hemen kabullenmişlerdir. Bu yüzden dramatik çatışma oluşturacak düzeyde bir kararsızlık gözlenmemiştir.

4.4. Diyaloglar

Eserde, ilk olarak Kün-togdı ve Ay-toldı'nın kendi kendileriyle ilgili konuşmaları görülmektedir. Bu bölümlerde Kün-togdı, işlerinin ağırlığından ve kendisine bir hizmetçi aradığından bahseder.[79] Ay-toldı'nın kendisiyle olan konuşmaları ise hükümdarın bir hizmetçi aradığını duymasıyla ve bu işe kendisinin yaraşır olduğunu söylemesiyle başlar.[80] Bu bölümlerde TA yapılabilecek bir veri bulunmamaktadır çünkü kendileriyle ilgili olan cümlelere karşılık verecek bir başka konuşucu yoktur. Karşılıklı konuşmalar ilk olarak Ay-toldı ve Küsemiş ile başlar ama bu konuşmalar da anlatı yoluyla okuyucuya aktarılmıştır. Dolayısıyla bu bölümlerde de yapılabilecek bir TA bulunmamaktadır. Analizin yapılabileceği ilk bölüm 13. bölümde görülmüştür.

Bölüm 13:[81]

Eserde karşılıklı konuşmanın geçtiği ilk bölüm Ay-toldı ve Hacip arasındadır. Küsemiş, Hacip'e Ay-toldı'dan bahsetmiş ve Hacip, Ay-toldı'yı görmek istediği için yanına çağırmıştır. Küsemiş'in takdiminden sonra Ay-toldı ve Hacip arasındaki konuşmalar TA yapılabilecek ilk örneklerdir.

Hacip:

Nasılsın, gönlün hoş mu; burada nereye indin, yerin nasıl?[82]

Akraban, dostun veya tanıdığın var mı; yiyeceğin, içeceğin ve bakanın var mı?[83]

Dileğin nedir; ne iş yaparsın, bir şeye ihtiyacın var mı?[84]

Ay-toldı:

[79] 420-430. beyitler.
[80] 466-473 ve 476-485. beyitler.
[81] Ay-toldı'nın Hükümdar Kün-togdı Hizmetine Geldiğini Söyler
[82] 523.
[83] 524.
[84] 525.

Ey devletli Hâcip, ben hükümdar Kün-togdı'nın adını duydum.[85]

Uzaktan onun şöhretini, bilgisini, aklını ve mülayim sözler ile gönül aldığını işittim.[86]

Ona hizmet arzuladım, kapısında hizmet için buraya geldim.[87]

Dileğim hükümdara hizmet etmektir; Hâcip münasip görürse sözlerimin hükümdara arz edilmesini rica ederim.[88]

Bu konuşmalarda sosyal düzey (SD) ve psikolojik düzeyde (PD) farklı ego durumları görülmüştür.

Hacip:

SD: Nasılsın, gönlün hoş mu; burada nereye indin, yerin nasıl? …

PD: Seni önemsiyorum ve seninle ilgileniyorum çocuğum.

Ay-toldı:

SD: … Dileğim hükümdara hizmet etmektir; Hâcip münasip görürse sözlerimin hükümdara arz edilmesini rica ederim.

PD: Senin benimle ilgilendiğinin farkındayım ama benim tek dileğim hükümdarın yanında olmaktır.

Hacip, sorduğu sorular içerisinde 'dileğin nedir?' sorusuna gelmeden önce yoklayıcı ifadeler kullanarak ve karşısındakine rahatlaması için fırsatlar sunarak müşfik bir tondan konuşma seçmiştir. Ay-toldı ise Hacip'in sorduğu sorular içerisinde yalnızca 'dileğin nedir?' sorusuna cevap vermiştir. Onun için diğer soruların mühim olmadığı, yalnızca duymak istediği kısma odaklandığı görülmüştür.

Sosyal düzeyde her iki konuşmacı da Yetişkin ego durumlarına göre cevap verseler de psikolojik düzeyde Hacip, koruyucu ebeveyn ego durumuyla Ay-toldı'nın çocuk ego durumuna seslenmiştir. Ay-toldı ise yetişkin ego durumuyla Hacip'e, onun duymak istediği türden bir cevap vermiş ama psikolojik düzeyde asi çocuk ego durumunda yer almıştır. Hacip de Ay-toldı'nın bu cevabı karşısında kendisini güvende hissederek olumlu düşünceler içerisine girmiştir.

[85] 526.
[86] 527.
[87] 528.
[88] 529.

Hacib bu Ay-toldı'yı gördü ve sevdi, onu çok medih ve sena etti.[89]

Yüzünü, kıyafetini, tavır ve hareketlerini, sözünü, şahsını, konuşmasını, hepsini iyi ve güzel buldu.[90]

Onu çok ve gönülden sevdi, beğendi, onu hükümdarın hizmetine layık gördü.[91]

Sonraki bu üç beyitte de görüldüğü üzere Ay-toldı verdiği tepki ile başarılı olmuş ve cevabıyla Hacip'i etkileyebilmiştir. Konuşmanın devamında Hacip bu olumlu düşüncesini cümleye dökmüştür.

Hacip: Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.[92]

Ben önce senin sözünü, dileğinin ne olduğunu, kim olduğunu hükümdara arz edeyim.[93]

Seni tanısın, bir de yüzünü görsün, sana layık olduğun değeri versin.[94]

Senin için gerekli olan şeyleri ben izleyeceğim ve bütün işlerini severek yapacağım.[95]

Sen şimdi gönlünü hoş tut, artık devlet kuşağını kuşandın.[96]

Biraz sabret, her işin uygun bir zamanı vardır; zamanı gelince kapalı kapılar açılır.[97]

Ay-toldı: O hâlde ben sabredeyim ve bekleyeyim.[98]

Hacib beni gördü ve sözlerimi dinledi; ne yapmak lazım geldiğini ve ne zaman yapılacağını kendisi tayin etsin.[99]

Hacib beni ne zaman isterse, onun tayin edeceği gün ve saatte geleyim.[100]

Hacip bu defa koruyucu ebeveyn ego durumundan çıkmış ve eleştirel ebeveyn ego durumuna girmiştir. Ay-toldı'nın bu işleri bilmediğini ifade edecek anlamda cümle kurmuştur.

SD: Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.

---

[89] 530.
[90] 531.
[91] 532.
[92] 538.
[93] 539.
[94] 540.
[95] 541.
[96] 553.
[97] 554.
[98] 558.
[99] 559.
[100] 560.

PD: Sen bu işin yolunu yordamını bilmezsin, ben bilirim.

Ay-toldı ise uslu çocuk ifadesini geçmiştir.

SD: O hâlde ben sabredeyim.

PD: Bak, senin sözünü dinliyorum.

İkisi arasındaki bu son konuşmalarda Hacip'in, mevkii ve yaşı itibarıyla daha üst bir konuşma yolunu seçtiği görülmüştür. Bu sayede hem karşısındakinin ondan beklediği yeterli sıvazlamayı sağlamış hem de kendi konumunu muhafaza etmiştir. Buna karşılık Ay-toldı, karşısındakinin değişen ego durumuna karşı kendi ego durumunu değiştirmek zorunda kalmış ve kendisini güvenli bir alana çekmiştir.

Bölüm 14:[101]

Eserde karşımıza çıkan bir sonraki karşılıklı konuşma Ay-toldı ve Kün-togdı arasındadır. Bu bölüme kadar Hacip, hükümdara olanlardan bahsetmiş ve hükümdar Ay-toldı'yı görmek istemiştir. Bunun üzerine Ay-toldı saraya çağrılmış ve hükümdarın huzuruna çıkarılmıştır.

Kün-togdı: Sen kimsin, adın nedir; nereden geliyorsun, memleketin neresidir?[102]

Ay-toldı: Ey devletli hükümdar, kulluk adı hizmet etmekle güzelleşir.[103]

Adım kul ve hizmetkardır, bak, yerim kapıdır; şiarım doğruluk ve tıynetim hizmettir.[104]

Sana gelmek amacıyla uzun yollar yürüdüm; bugün arzuma kavuşup muradıma erdim.[105]

Dileğim şudur: sen beni yermeden ve usanmadan, daima hizmetinde bulundur.[106]

Kün-togdı'nın konuşması, Hacip'in müşfik tavrının aksine daha temkinli ve sorgulayıcıdır. Eleştirel ego durumuna geçmiş olan hükümdar hem sosyal düzeyde hem de psikolojik düzeyde Ay-toldı'nın çocuk ego durumuna seslenmektedir. Buna karşın Ay-toldı, yetişkin ego durumunu kullanarak akıllıca cevap vermiştir.

[101] Ay-toldı'nın Hükümdar Kün-togdı'nın Huzuruna Çıktığını Söyler
[102] 583.
[103] 589.
[104] 590.
[105] 591.
[106] 592.

Kün-togdı: Ay-toldı, gördüm seni; senin bu görünüşün, tavır ve hareketin sevindirdi beni.[107]

Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et; daima kapımda bulunarak bana yakın ol.[108]

Senden hizmet olsun, benden ihsan; hizmet yerinde olursa, ikbal kapılarını açar.[109]

Bugünden itibaren sen dürüstlükle hizmete başla; elbette bey hizmet edenin hakkını öder.[110]

Ay-toldı: (Yeri öper) Hükümdarın gözü sevinç ile parlarsa, devlet ona hizmet edene elini uzatır.[111]

Evimden kalkıp hizmet etmek için buraya geldim; sana gelmek için uzun yollar yürüdüm.[112]

Bu hizmeti başarmak için Tanrı bana kuvvet versin; hizmetinde hata etmekten beni korusun.[113]

Kün-togdı'nın kurduğu son cümle altmetin içeren bir cümledir. Sosyal düzeyde yetişkin ego durumunu kullanarak bir cümle söylemiş olsa da psikolojik düzeyde eleştirel ebeveyn durumundadır.

SD: Elbette bey hizmet edenin hakkını öder.

PD: Her ne yaparsan onun karşılığını alacaksın.

Ay-toldı kendisinin çocuk ego durumuna yönelen isteğin farkındadır. Gelen bu isteğe karşı önce yeri öperek uslu çocuk ego durumuna geçmiş daha sonra da hükümdarı, kendisiyle ilgili tatmin edici bir cevap vererek rahatlatmak isteğinde bulunmuştur.

SD: Hizmetinde hata etmekten beni korusun.

PD: Tehlikenin farkındayım, müsterih olun.

[107] 594.
[108] 595.
[109] 596.
[110] 597.
[111] 598.
[112] 599.
[113] 600.

Ay-toldı gelen isteği doğru karşılamayı başarmış ve hükümdarın güvenini kazanabilmiştir. Bu olaydan sonra hizmetine başlamış ve günden güne itibarı ve mevkii yükselmiştir.

Bölüm 15:[114]

Bu bölüme kadar geçen bölümlerde takınılan tavırlar bir dramatik çatışma yaratmayacak durumlardan ibarettir. Karakterlerin birbirlerini yeterli birimde sıvazladığı, kimsenin herhangi bir hoşnutsuzluk duymadığı durumlar vardır. Her ne kadar Ay-toldı'ya gelen tepkiler onun çocuk ego durumuna istekte bulunsa da Ay-toldı bu isteklere yetişkin ego durumunu kullanarak karşılık vermiş ve bir çatışmanın önüne geçmiştir.

Bu bölümde ise eserde ilk defa yeterli birimde sıvazlanmaların olmadığı görülmüştür. Nitekim bu durum Kün-togdı ve Ay-toldı arasındaki tansiyonun (gerilimin) artmasına sebep olmuştur. Bu yüzden gerilimin arttığı bu bölüm, okuyucunun merakının arttığı ilk bölümdür.

Hükümdar yalnız başına oturduğu bir gün Ay-toldı'yı yanına çağırır.[115] Daha sonrasında hükümdarın kurduğu cümlelere karşı Ay-toldı'nın sergilediği kinetik ve jestik hareketler ortamdaki tansiyonun artmasına sebep olan kaynakları teşkil etmiştir.

Ay-toldı girip karşısında ayakta durdu; hükümdar gel, buraya otur diye işaret etti.[116]

Ay-toldı cebinden bir top çıkarıp yere koydu onu altına çekip üstüne oturdu.[117]

Hükümdar birçok şey hakkında fikrini sordu, Ay-toldı yanıt verdi ve bildiklerini söyledi.[118]

Hükümdar sevindi, tekrar yüzü güldü; Ay-toldı bunu görünce, yumdu gözünü.[119]

Hükümdar bir müddet sustu, hiç ses çıkarmadı; Ay-toldı da gözünü yumdu, hiç açmadı.[120]

Hükümdar, biraz sonra yine söze başladı; Ay-toldı cevap verdi ve yüzünü buruşturdu.[121]

Hükümdar ona her bakımdan dikkat etti; onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.[122]

---

[114] Ay-toldı Hükümdara Kendisinin Saadet Olduğunu Söyler
[115] 620. beyit.
[116] 621.
[117] 622.
[118] 623.
[119] 624.
[120] 625.
[121] 626.

Hükümdar ona sevgi ile baktı ve gönlü rahat etti; fakat bu Ay-Toldı hemen başını çevirdi.[123]

Hükümdar ve Ay-toldı arasında geçen bu sahnede Kün-togdı'nın sevecenlikle yaklaştığı ilk kısımlardır. Buna karşın Ay-toldı gelen bu isteğe karşı her seferinde beklenmedik bir tepki vermiştir. Ay-toldı tarafından alamadığı sıvazlanma karşısında Kün-togdı sinirlenmiştir.

Kün-togdı: (Hükümdar çok hiddetlendi ve yüzünü ekşiterek) Hey, acele hareket etmek insan için kötü bir şeydir.[124]

Bu sefer kabahat kendimde oldu; nasıl oldu da başkasına sırrımı hemen açıverdim.[125]

Kulu önce hizmette pişirmeli ve iyice denemeli, ondan sonra kendisini yükseltmeli ve taltif etmelidir.[126]

Ay-toldı: Ey devletli hükümdar, acaba neye hiddet buyuruldu da böyle ateş kesildin?[127]

Acaba günahım nedir, ben bilmiyorum; bana bunu söyle, sonra bir de benim sözümü dinle.[128]

Kusurum varsa cezalandır, kudret senindir; kusurum yoksa, bana muğber olma.[129]

Görüldüğü üzere hükümdarın Yetişkin ego durumuyla seslendiği cümlelere karşı Ay-toldı eleştiren ego durumuyla karşılık vermiştir. Bu durum ortamdaki protokol düzeninin bozulmasına sebep olmuştur çünkü hükümdarın mevkii Ay-toldı'nın (vezirin) mevkiinden yukarıdadır. Buna karşın Ay-toldı kendisinden mevkiice üstte bulunan hükümdara karşı yapmaması gereken bir tavır takınmıştır. Hükümdar'ın sinirlenmesine sebep olan şey ise Ay-toldı tarafından sürekli olarak hükümdarın çocuk ego durumuna yapılan baskıdır.

SD: Hey, acele hareket etmek insan için kötü bir şeydir.

PD: Ben kendime kızıyor gibi davranıyorum ama asıl kızdığım sensin.

Hükümdar kurduğu bu cümleler ile Türk atasözlerinden birisi olan 'Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!' atasözünün bir benzerini ifade etmeye çalışmıştır. Hem

---

[122] 627.
[123] 628.
[124] 629.
[125] 630.
[126] 636.
[127] 637.
[128] 638.
[129] 639.

hizmetine aldığı kişiyi seçerken acele karar verdiğini düşündüğü için hem de veziri uyarmak için bu türde bir söylem geliştirmiştir. Bu vezire yapılan bir uyarıdır. Buna karşın Ay-toldı, ne yaptığından oldukça emindir fakat bilip de bilmezlikten geliyordur.

SD: Acaba günahım nedir, ben bilmiyorum; bana bunu söyle, sonra bir de benim sözümü dinle.

PD: Ben ne yaptığımı biliyorum ama sen anlamıyorsun!

Ay-toldı, psikolojik düzeyde ikinci defa hükümdara karşı bir baskı kurmuştur. Bu da hükümdarın hiddetini söndürmesinden ziyade bu hiddetin devamlılığını müsaade etmiştir. Hükümdar kendisinden bir özür ve bağışlanma dilenmesini beklemektedir. Oysaki Ay-toldı söylediği sözde bir hata olmadığına emindir.

Kün-togdı: (Hiddetle konuşmaya devam eder): Ey bilgisiz, ey ahmak insan![130]

Kendine bir bak, sen benim için kim idin; sana bu küstahlık nereden geliyor?[131]

Bana hizmetin geçti desem, henüz bir hizmetin yok; faydan dokundu desem, henüz bir faydan da olmadı.[132]

Hizmetin dokunmadığı hâlde seni taltif edip ihsanda bulundum; sana mevki verdim fakat sen tahakküme kalkıştın.[133]

Bu son cümlede de görüldüğü üzere hükümdar kendi üzerindeki baskıyı hissetmiştir. Daha sonra bu baskıyı neden hissettiğini aldığı cevaplar üzerinden anlatma yoluna girişmiştir.

Kün-togdı: Otururken, altına bir top koyup üstüne oturdun; böyle bir şeyin üzerine oturulur mu, bir düşün.[134]

Ben sana söz söyledim, senin sözünü dinledim; sen gözünü yumunca, şaşırdım kaldım.[135]

Bunu affettim, sana tekrar hitap ettim; bu sefer de neden yüzünü çevirdin, izah eder misin?[136]

Hakimlerin şu sözünü duymadın mı: Beye yakın olursan, kendini iyice kolla.[137]

---

[130] 643.
[131] 644.
[132] 645.
[133] 646.
[134] 647.
[135] 648.
[136] 649.

Sana baban yahut annen: Ey oğlum, kendini efendin ile bir tutma, demediler mi?[138]

Sana takımbaşın: Beyine karşı kafa tutma, başını gözet, diye emir vermedi mi?[139]

Bu beyler ateştir, ateşe yaklaşma; yaklaşırsan yanmak muhakkaktır.[140]

SD: Beyine karşı kafa tutma, başını gözet!

PD: Eğer hemen benim ateşimi söndürmezsen başın kesilecek!

Hükümdar, bu sözleriyle kızmasına sebep olan konuları vezirine açmıştır ve hemen ardından son uyarısını yapmıştır. Sorulara cevap veremediği takdirde başına gelecekler hakkında bilgilendirmede bulunmuştur. Ay-toldı ise hükümdarın bu tehdidine karşı sakin kalarak yetişkin ego durumuyla cevap vermiştir.

Ay-toldı: (Gülerek): Evet, neyi sorduğunuzu anladım, izah edeyim.[141]

Bütün bu işleri şimdi bilerek yaptım; çünkü senin de bu hareketlerimi anlaman lazımdı.[142]

İşte, benim şimdi sana gelişim ve bu yaptığım hareketler yaradılışım icabıdır.[143]

Sen önce bana yer gösterdin, ben oraya oturmadım. Benim için yer yoktur, sen bunu anla, demek istedim.[144]

Söylediğimi teyit etmek ve neye benzediğimi sana göstermek için yere bir top koydum.[145]

Dümdüz yerde top nasıl kendi kendine yuvarlanırsa, saadet de öyledir; ben sıyrılıp giderim.[146]

Sen sevgi ile bakınca ben gözümü yummak suretiyle sana nasıl olduğumu göstermek isterdim.[147]

Bugün ben bir devletim, bir topa benzerim; kim bana yaklaşırsa ben onu yakalarım.[148]

---

[137] 650.
[138] 651.
[139] 652.
[140] 653.
[141] 657.
[142] 658.
[143] 659.
[144] 660.
[145] 661.
[146] 662.
[147] 663.
[148] 664.

Sen tekrar konuştun, ben de cevap verdim; sevgiyle bakınca yüzümü sakladım.[149]

Bununla sana kendi tabiatımı göstermek ve tabiatım kararsızdır, bana inanma, demek istedim.[150]

Kün-togdı: Anladım, sözün açıklandı, günahının affını istedin ve kurtuldun.[151]

Verilen diyalogda görüldüğü üzere Ay-toldı'nın yetişkin ego durumuna geçmesi karşısında Kün-toğdu da yetişkin ego durumuna geçmiş ve ortamdaki tansiyonun düşmesine neden olmuştur. Bu konuşmalarda psikolojik düzey ve sosyal düzey aynı vektörde hizalanmıştır.

Eğer Ay-toldı burada asi çocuk ego durumuna girmiş olsaydı olay daha da karmaşıklaşacaktı ve tansiyon biraz daha artacaktı fakat yetişkin ego durumuna girmiş mantıklı sözlerle hükümdarı yatıştırmak isteğinde bulunmuştur. Nitekim yine hükümdar hemen teskin olmayıp eleştirel ebeveyn ego durumundan devam etse tansiyon yeniden artabilir ve olay yeniden karmaşıklaşabilirdi.

Bu aşamada gördüğümüz yetişkin-yetişkin konuşmaları eser boyunca birçok kez görülecektir. Bu da eserin dramatik bir tiyatro metnine dönüştürülmesinde zorluk çıkarmaktadır çünkü tansiyon bir anlığına yükselir gibi oluyor olsa da diğer karakterin hemen yetişkin ego durumuna geçmesi tansiyonun düşmesine sebep olmaktadır.

Bu sahnenin sonuna kadar yetişkin-yetişkin konuşmasından başka bir ego durumu görülmemiştir.

Bölüm 17:[152]

Eserin karşılıklı konuşmaya dayanmadan TA yapılabileceği bölümlerinden birisi burada teşekkül etmiştir.

Bir gün hükümdarın çok canı sıkıldı; halvet emri verip yalnız başına kaldı.[153]

Ay-toldı'yı huzuruna çağırttı; Ay-toldı girdi ve ellerini kavuşturdu.[154]

Hükümdarın karşısında ayakta durdu; hükümdar ona bir süre hiçbir şey söylemedi.[155]

---

[149] 665.
[150] 666.
[151] 671.
[152] Hükümdar Kün-togdı Ay-toldı'ya Adalet Vasfını Söyler
[153] 765.
[154] 766.

Sonra başını kaldırıp baktı ve gözü ile, gel otur, diye işaret etti.[156]

Ay-toldı gözlerini yere dikmiş ve içi müsterih bir hâlde yavaşça ve sükunetle oturdu.[157]

Göz ucu ile gizlice hükümdara baktı; o kaşını çatmış ve yüzünü buruşturmuş idi.[158]

Gümüş bir taht üzerine oturmuştu; bu tahtın birbirine bağlanmamış üç ayağı vardı.[159]

Elinde büyük bir bıçak tutuyordu; solunda bir acı-ot ve sağında şeker bulunuyordu.[160]

Bunu görünce, Ay-toldı, gerçekten çok korktu ve nefesi kesildi.[161]

Görüldüğü üzere Ay-toldı bu sahnede beklemediği bir vasat ve simgesel düzlem ile karşı karşıya kalmıştır. Her zaman bildiği ve güvende hissettiği alan kaybolmuş, yerine başka bir alan gelmiştir. Bu da Ay-toldı'nın içeri çağrıldığında yeterli sıvazlanmayı almadığını göstermektedir. Bu çıkarımın yapılmasının en önemli kanıtı 769. beyit ile 773. beyit arasındaki farktır. Yedi yüz altmış dokuzda gözlerinin henüz yerde olduğu ve içinin müsterih olduğu bilgisi verilmiştir fakat 773'e geldiğimizde gördüğü sahne karşısında nefesinin kesilmesine varacak şekilde korku içinde kalmıştır.

Kün-togdı sosyal düzeyde konuşma yapmasa da mimikleri ve kurduğu sahne ile tehdit edici bir tavırdadır. Kaşını çatmış olması, elinde bıçak tutması, solunda acı-ot ve sağında şeker tutması bir tür sorgulama yahut bir denenme yapılacağı algısı oluşturulmuştur. Bu yüzden hükümdar sosyal düzeyde herhangi bir konuşma yapmamış olsa bile psikolojik düzeyde Ay-toldı'nın korkmasını ve çekinmesini isteyecek bir tutumdadır. Buradan da anlaşılacağı üzere hükümdar eleştirel ebeveyn ego durumundadır. Ay-toldı'nın çocuk ego durumuna baskı yapmaktadır. Ay-toldı ise bu baskıyı sezmiş ve uslu çocuk durumuna geçmiştir.

Kün-togdı herhangi bir tepki göremeyince sözsel ifadeye başvurmuştur.

SD: Beni burada tek başıma ve bu hâlde görünce, niye dilsiz gibi susuyorsun.[162]

PD: Konuş, bak senin için neler hazırladım.

---

[155] 767.
[156] 768.
[157] 769.
[158] 770.
[159] 771.
[160] 772.
[161] 773.
[162] 775.

Kün-togdı konuşmasındaki davetkar ifadelerle Ay-toldı'yı oyuna çekmeye çalışmaktadır. Bu yüzden karşısında bulunan kişiyi iğneleyici sözler söyleyerek kışkırtmaya çalışmaktadır. Ay-toldı bu daveti almış fakat çağrılan oyunu oynamak istememektedir.

SD: Ey devletli hükümdar, benim konuşmaya cesaretim yok.[163]

Bugün sende başka bir hal görüyorum, onun için çekiniyorum, ey zeki, alim insan.[164]

PD: Sen bana kızma, bak ben uslu uslu oturuyorum.

Ay-toldı, bir kontrol mekanizmasının varlığını hissetmektedir. Bu yüzden uslu çocuk ego durumunda kalmaya devam etmektedir. Nitekim bu sözlerini sonraki beyitlerde de görmek mümkündür:

Hiddetlendikleri zaman beylere yaklaşma; eğer yaklaşırsan, gözden düştüğün gündür.[165]

Beyler arslana benzer, hiddetlendirirsen, başını koparırlar, ey parlak bilgili.[166]

Kün-togdı oynadığı oyuna devam etmektedir.

SD: Bana söyle, bakıyım, şimdi neye hayret ettin.[167]

PD: Ben biliyorum ama yine de sen söyle.

Kurduğu cümle yetişkin ego durumunda söylenmiş bir sözdür fakat psikolojik düzeyde hâlâ Ay-toldı'nın çocuk ego durumuna baskı yapmaktadır. Ay-toldı ise bu davetkar ifadelere cevapsız kalamadığını anlayınca gördüklerini ve hissettiklerini dile getirmiştir.

Bu hâli görünce, korkudan ağzımı açıp bir söz söyleyemedim.[168]

Görüldüğü üzere Ay-toldı yetişkin ego durumuna geçmiştir çünkü etrafında gördüklerini aklıyla tartıp açıkça hükümdara bildirdikten sonra 791'de hissettiği duygu durumunu da ifade etmiştir. Burada sosyal düzey ve psikolojik düzey aynı vektöre gelmiştir.

Yedi yüz doksan ikinci beyitten 797. beyite kadar önceki olaydan bahseden hükümdar niçin böyle bir sahne tertip ettiğini söylemiştir.

[163] 776.
[164] 777.
[165] 783.
[166] 784.
[167] 785.
[168] 791.

SD: O zaman senin kusurunu affettim ve sana erdemin oranında saygı gösterdim.[169]

Bugün de ben sana kendi doğamı ve bütün erdemlerimi gösteriyorum.[170]

PD: Nasıl hissettiriyormuş bakalım!

Hükümdar sosyal düzeyde önceki konuşmanın bir benzerini yaptığını ifade etmiştir ama psikolojik düzeyde bir öç alma durumu mevzuudur. Bu yüzden hükümdar asi çocuk ego durumuna geçmiştir.

Bu sahneden sonra yine hem hükümdar hem de vezir yetişkin ego durumlarına geçmiş ve birbirlerini onaylayıcı cümleler kurarak konuşmayı devam ettirmişlerdir.

Bölüm 20:[171]

Yirminci kısım ilkokul ve ortaokul öğrencilerine oynatılması planlanan çocuk oyununun bulunduğu bölümdür. Aradan uzun bir zaman geçmiş ve Ay-toldı yaşlanmıştır. Bununla beraber ağır bir hastalığa tutulmuştur.

Ağır hastalık geldi; onu tutup yere vurdu, acılar içinde inleyerek yatağa düştü.[172]

Etrafına tabipler toplandı, nabzına baktılar; bu hastalık ve rahatsızlığın ne olduğu hakkında fikirlerini söylediler.[173]

Biri: Şimdi bunu kan tutmuş, damarını açmak ve kan akıtmak gerek, dedi.[174]

Biri: Müshil içirmeli, kabız olmuş, şimdi onu boşaltmak gerek, dedi.[175]

Biri şerbet hazırladı ve gül-suyu kattı; biri lüzumlu gördüğü bir içkiyi yapıp verdi.[176]

Yapmadıkları tedavi, vermedikleri ilaç kalmadı; faydalı gördükleri her şeyi verdiler.[177]

Fakat hiçbiri fayda etmedi; hastalığı günden güne arttı, kuvveti günden güne azaldı ve gittikçe şuurunu kaybetti.[178]

---

[169] 798.
[170] 799.
[171] Saadetin Devamsızlığını ve İkbalin Dönekliğini Söyler
[172] 1056.
[173] 1057.
[174] 1058.
[175] 1059.
[176] 160.
[177] 1061
[178] 1062

Görüldüğü üzere hiçbir hekim ortak bir kanıda buluşamamıştır. Her birisi ayrı bir tedavi uygulamış fakat Ay-toldı'nın hastalığına çare bulamamışlardır. Bu süreçte hekimlere karşı Ay-toldı uslu çocuk ego durumuna geçmiş ve hiçbirinin işine karışmamıştır.

Bölüm 21:[179]

Kitabın geneline hâkim olan yetişkin-yetişkin diyalogunun en belirgin görüldüğü kısım bu bölümde yer almaktadır. Ay-toldı yaşlanmış ve ağır bir hastalığa tutulmuştur. Küçük çocuğunu yanına çağırmış ve onunla vedalaşma isteğinde bulunmuştur. Konuşmaları sırasında Ay-toldı ve Öğdülmiş'in kurduğu cümlelerin, sahnenin gerektirdiği eylemi içermediği görülmüştür. Yusuf Has Hacip bu beyitlerde 'Gözünden sel gibi yaş geldi.' gibi cümleler kursa da Ay-toldı ve Öğdülmiş'in ağzından söyletilen cümlelerde bu ifadelere rastlanılmamaktadır.

Öğdülmiş: Ey baba, sana bir sualim var; onu sorayım, sen cevabını bana ver.[180]

Bu dünyada çok yaşadın, çok bilgi edindin, fazilet ve meziyetler elde ettin.[181]

Ölüme karşı herhangi bir çare var mı? Eğer varsa, ey zeki alim, ölüme karşı o çareye başvur.[182]

Eğer başka bir tedbir ve çare yoksa, bütün malını ve hazineni, hepsini dağıt.[183]

Öğdülmiş, ağır bir hastalık geçiren babasının karşısında bilge bir insan gibi konuşturulmuştur. Ölümü oldukça doğal karşılamış ve babasına öğütlerde bulunmuştur. Oysaki küçük bir çocuğun kuramayacağı cümle yapıları ve benzetmeler bulunmaktadır. Nitekim Ay-toldı da oğluna verdiği öğütlerin dışında yine bir çocuğa söylenemeyecek cümleler kurmuştur. Bu cümlelerde sosyal düzey ve psikolojik düzey arasında bir fark bulunmamaktadır. Bu bakımdan basit transaksiyonlar görülmüştür.

Ay-toldı: Ey oğlum, işte beni görüyorsun; ben ne hâlde gidiyorum, bunu unutma.[184]

Sana da şüphesiz bu an gelecektir; · gafil olma, bir gün sen de öleceksin.[185]

[179] Ay-toldı'nın Oğlu Ögdülmiş'e Nasihat Verdiğini Söyler
[180] 1185.
[181] 1186.
[182] 1188.
[183] 1189.
[184] 1501.
[185] 1502.

Ay-toldı oğluna kendisinin bu ölüm anını unutmaması gerektiğini öğütlemektedir. Bu beklenilmeyen bir davranıştır çünkü Öğdülmiş henüz çocuktur ve benlik kavramları oturmamıştır. Ay-toldı bir yetişkinin kavrayabileceği cümleler ile oğluna seslenmektedir. Bununla beraber henüz tamamlanmış bir ego göstermeyen Öğdülmiş bu sözleri doğal karşılamıştır.

Metnin en büyük sıkıntısı bu durumdur. Karakterler ağzından verilen cümlelerde çatışma yaratacak bir durum ve bir arzu bulmak zordur. Bu da metnin dramatik bir metine dönüştürülmesini zorlandıran bir başka husustur.

Bölüm 40:[186]

Aradan uzun bir zaman geçmiş ve Öğdülmiş, hükümdarın yanında hizmete girmiştir. Kün-togdı yanına bir yardımcı istemiştir. Bunun üzerine Öğdülmiş, akrabası Odgurmış'u önermiştir. Hükümdarın isteği üzerine Odgurmış'ı ziyarete gitmiş ve onu hükümdara yardımcı olarak götürmek istemiştir. Uzun zamandan beridir görüşmeyen bu iki akraba arasındaki selamlaşma faslı gerçekleşir. Öğdülmiş'i elinden tutarak içeri alır ve ona güzel muamelede bulunur. Bu fasıldan sonra Odgurmış bu ziyaretin nedenini merak eder. Bu soru üzerine Öğdülmiş, direkt konuya girmek yerine sözlerinde küçük bir sapma yapmak suretiyle bir kurgu geliştirir.

Odgurmış: Bana söyle, şimdi buraya ne maksatla geldin, sana ne oldu böyle?[187]

Ben senin hükümdarın yanında bulunduğunu, bilgin ile halka faydalı olduğunu duydum.[188]

Halkın yükünü boynuna yüklendikten sonra, onları bırakıp nasıl buraya geldin?[189]

Öğdülmiş: Ey güzel yüzlüm benim, seni göreceğim geldi.[190]

Seni merak ettim, bu meraktan kurtulayım diye kalkıp buraya geldim.[191]

Öğdülmiş maksadının sorulması üzerine verdiği cevap ile asıl vereceği cevaptan kaçınarak başka bir cevaba yönelmiştir. Bu cevabın verilmesinin sebebi Odgurmış'ın

[186] Öğdülmiş'in Odgurmış'ı Ziyaretini Söyler
[187] 3303.
[188] 3304.
[189] 3305.
[190] 3306.
[191] 3307.

beklediği yeterli sıvazlanmayı sağlamaktır.[192] Öğdülmiş'in direkt konuya girmesi durumunda Odgurmış'ın rencide olma durumu gerçekleşecektir.

SD: Seni görmeyi candan istiyordum; sana gelmek için ancak bugün fırsat bulabildim.[193]

PD: Senin ihtiyacın olan sıvazlanmayı sağlıyorum.

Öğdülmiş yetişkin ego durumuna girmiş ve biraz sonra söyleyeceği durum için zemin hazırlamıştır. Nitekim bunda başarılı olmuş ve Odgurmış'ın beklediği ilgiliyi ona göstermiştir ama sonrasında Öğdülmiş söz oyununu uzatmaya devam etmiştir. Bu yüzden Odgurmış fazla sıvazlandığı için rahatsız olmaya başlamıştır. Bunun üzerine Odgurmış:

SD: Ben ne söylersem reddediyorsun; sözümü beğenmeyip itiraz ediyorsun.[194]

Bana açık söyle dileğin nedir; ne istiyorsan açıkça söyle ve iste.[195]

PD: Bu kadar ilgi fazla, konuyu açıkça söyle.

Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere Öğdülmiş'in yetişkin ego durumundan yavaş yavaş eleştirel ebeveyn ego durumuna geçtiği gözlenmiştir. Bu da psikolojik düzeyde Odgurmış'un çocuk ego durumuna baskı yapmaya başlamıştır. Bu yüzden Odgurmış sinirlenmiş ve psikolojik düzeyde asi çocuk ego durumuyla karşıt tepki göstermiştir. Nitekim 3832. beyitte Odgurmış:

SD: Şimdi yürü, bir daha buraya gelme ey mert yiğit.

PD: Bir daha bu konuda beni rahatsız etme.

Öğdülmiş: Sana söyleyecek sözüm kalmadı, artık gideyim.[196]

Odgurmış, Öğdülmiş'in teklifini geri çevirmekle kalmamış ona eleştirel ebeveyn ego durumuyla bir emir de vermiştir. Öğdülmiş bunun üzerine uslu çocuk ego durumuna

---

[192] Berne, yeterli sıvazlanmayla ilgili verdiği bir örnek vardır. Bu örnekte Bay C ve Bay D yaklaşık bir ay kadar görüşememişlerdir. Bay C tatilden döndükten sonra Bay D ile karşılaşır. Bu uzak kalış neticesinde birer birimlik selam-selam teatisi gerçekleşirse Bay D rencide olacak ve omuriliği bir miktar büzüşecektir. Berne'ye göre Bay C'nin Bay D'ye yaklaşık 30 birimlik bir sıvazlama borcu vardır.
Daha fazla bilgi için İnsanların Oynadığı Oyunlar, s.56.
[193] 3308.
[194] 3452.
[195] 3453.
[196] 3833.

geçmiştir. Ayrıca girişte görülen selamlaşma teatisinin benzerini vedalaşmada yapmamışlardır çünkü vedalaşmaya bırakılması gereken sıvazlanma birimi bu aşamaya kalmadan kullanılmıştır.

Bölüm 48:[197]

Bu bölüme gelinmeden önce Odgurmış bir kez daha davet edilmiş ama yine başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine Kün-togdı, Odgurmış'ı görmeye gitmek istemiş ve bunun haberini vermek için Öğdülmiş'i üçüncü defa Odgurmış'a göndermiştir.

Bu sahnede ilk defa Odgurmış, kapısına gelen Öğdülmiş'in elini tutarak içeri almamıştır. Hatta onu oldukça soğuk karşılamıştır.[198]

Odgurmış: Ey kardeşim, işi uzattın.[199]

Niçin kendini zorla zahmete sokuyorsun; niçin bu meselede bu kadar ısrar ediyorsun.[200]

Öğdülmiş: Ey iyi kalpli, dedi, hemen kaşını çatma, önce sözümü dinle.[201]

Odgurmış, sosyal düzeyde asi çocuk ego durumuna geçmiştir. Öğdülmiş'ten gelen oyun isteğine karşı çıkmaktadır. Öğdülmiş ise yetişkin ego durumu ile ortamı yumuşatmaya çalışmaktadır.

Öğdülmiş, konuşmanın devamında hükümdarın söylediklerini aktardıktan sonra Odgurmış hemen yumuşamış ve diyalog yeniden yetişkin-yetişkin konuşmasına dönüşmüştür.

Bölüm 56:[202]

Bu bölümde Öğdülmiş, bir gece uyumak üzereyken dışarıdan bir ses gelir. Bu sesin nereden geldiğini anlamak için hizmetçisini gönderir. Hizmetçi gelen haberci ile konuşur. Odgurmış'tan haber getirdiğini öğrenince Öğdülmiş'in isteği üzerine içeri alır. Bundan sonraki konuşmalarda Öğdülmiş'in verdiği cevaplar ve eylemleri içerisinde tutarsızlık görülmektedir.

Haberci: Beni buraya Odgurmış gönderdi; senin için gelsin, onu bir göreyim, dedi.[203]

---

[197] Hükümdar Kün-togdı'nın Odgurmış'ı Üçüncü Defa Davet Ettiğini Söyler
[198] 4976.
[199] 4973.
[200] 4974.
[201] 4976.
[202] Odgurmış'ın Hastalanarak Öğdülmiş'i Çağırdığını Söyler
[203] 5962.

Artık ağırlaştı, bitkin bir hâlde yatıyor; ey gönlü yakın, gidip ona bir görün.[204]

Öğdülmiş: Gel, bir şeyler ye, beraber gideriz.[205]

Haberci: Kardeşinin hâli çok ağırdır; ey bilginim, yolcu gibi görünüyor.[206]

Ben acele önceden gideyim; ey temiz kalpli insan, sen yavaşça arkadan gel.[207]

Daha sonra haberci çıkar. Öğdülmiş çok üzülmesine rağmen yola çıkmak için sabah olmasını bekler. Bunun sebebi İslam dininde yer alan düşünce neticesinde halk arasında yaygınhâle gelen söyleyişlerden ibarettir.[208] Sabah olunca Öğdülmiş, Odgurmış'ın yanına gider fakat bu bölümde de rüya tabirinin nasıl yapılacağının ve nasihatlerin yoğunlukta olduğu bir konuşma geçer. Ortamın dramatik yapısı yeterli düzeyde değildir.

Bölüm 62-64-65:[209]

Eser boyunca yetişkin-yetişkin konuşmasının görülmediği tek bölüm bu bölümdür. Öğdülmiş Odgurmış'u ziyarete gelir fakat Kumaru adındaki mürit, Odgurmış'ın öldüğünü söyler. Bu sahnede Öğdülmiş, Ay-toldı sahnesinde göstermediği hüznü bu sefer yalnızca kinetik hareketleriyle değil sözleriyle de ifade etmiştir.

Kumaru: Ey kardeş, gönlün yaralanmasın, sabırlı ol; Tanrı ecrini ihsan eder.[210]

Kardeşin göçtü gitti, bu dünyayı terk etti; Tanrı sana sağlık ve uzun ömürler versin.[211]

Sen şimdi ağlayıp inleme, sabret, kendine hâkim ol; hayatta bulunanlar için ölümden başka çıkar yol yoktur.[212]

Kumaru koruyucu ebeveyn ego durumuna bürünerek Öğdülmiş'i teskin etmeye çalışmıştır fakat Öğdülmiş feryat ederek dövünmüş ve ağlamıştır.[213] Burada Öğdülmiş'in doğal çocuk ego durumuna geçtiğini görmekteyiz çünkü Öğdülmiş olduğu ve hissetiği gibi davranmıştır. Türklerdeki ağıt geleneğinin izlerini bu bölümde görmek mümkündür. İslam geleneğinin ölümden şikâyet etmemek üzerine sabrı tavsiye etmesi ile Türklerdeki dövünerek

---

[204] 5963.
[205] 5964.
[206] 5965.
[207] 5966.
[208] Sabahın şerri gecenin hayrından iyidir.
[209] Kumaru Öğdülmiş'e Odgurmış'ın Öldüğünü Söyler – Kumaru'nun Öğdülmiş'e Başsağlığı Dilediğini Söyler – Öğdülmiş'in Odgurmış İçin Matem Tuttuğunu Söyler
[210] 6287.
[211] 6288.
[212] 6289.
[213] 6292.

tutulan ağıt geleneğinin çatışması ortaya çıkmıştır. Nitekim Öğdülmiş, Odgurmış'ın mezarına gittiğinde onun mezarını kucaklayıp ağlamaya devam etmiştir.[214]

Öğdülmiş: Ey kardeşim, kalkıp bana bir bak, yüzünü göreyim de hasretim dinsin.[215]

Buraya seni görmek arzusu ile gelmiştim; benden neden yüzünü gizledin.[216]

Ey gönlümün tacı, sevgili cana can; sensiz bu fani can nasıl yaşasın.[217]

Seninle geçen hayatımız bir rüya mı idi: Görürken kaybettim, sen gözlerimden silinip benden uzaklaştın.[218]

Görüldüğü üzere Öğdülmiş, doğal çocuk ego durumunu devam ettirmektedir. Burada karşısında bir kişi olmamasına karşı sözlerini mezara doğru söylese de cümleleri kendisinedir. Bu yüzden bu konuşma çocuk-çocuk ego durumuna bir örnek teşkil etmektedir. Bu cümlelerden sonra metinde eksiklikler bulunmaktadır.

Bu bölümden sonra bir taziye bölümü ve Öğdülmiş'in Kün-togdı'nın yanında vezir olarak kalıp halka hizmet ettiği görülmüştür. Yine bu bölümlerde de yetişkin-yetişkin diyaloğu devam etmiştir.

[214] 6299.
[215] 6300.
[216] 6301.
[217] 6302.
[218] 6303.

BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Araştırmada Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig eseri üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Bu incelemelerde öncelikle eserin nitel özelliklerine odaklanılmıştır. Yusuf Has Hacip'in fikri altyapısı ile eserin eğitselliği, teatralliği, mitolojik unsurları, kut ve töre etrafında şekillenen felsefi yapısı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sayede eserin çok yönlülüğü gösterilmiştir. Daha sonra eserin karakterleri üzerinde bulgular açıklanmıştır.

Eserin karakterleri incelendiğinde alegorik bir yapı tespit edilmiştir. Türklerin güneş ve ay odaklı mitolojisinin yansıması, eserde Kün-togdı ve Ay-toldı karakterleriyle temsiliyet kazanmıştır. Ayın Türklerdeki önemi daha çok Budizm'i kabul etmelerinden sonra artmıştır. Dolayısıyla Ay, aynı zamanda Budizm'in de sembolü olarak da metinde yer almaktadır. Eserin düşünce altyapısına bakıldığında Yusuf hem eski Türk inancı Budizm anlayışını hem de İslamiyet anlayışını karşı karşıya getirmiştir. Bu iki anlayıştan Budizm'in temsilcisi olarak Odgurmış, İslamiyet'in temsili olarak da Öğdülmiş karakterlerini yaratmıştır. Eser sonunda Yusuf Has Hacip, bu karakterlerden Kün-togdı ve Öğdilmiş'i hayatta bırakmıştır, Ay-toldı ve Odgurmış ölmüştür. Bu bakımdan Yusuf Has Hacip'in eserdeki tutumu belli olmuştur.

Eserin olay örgüsü incelendiğinde kronolojik bir yapı seçildiği görülmüştür. Daha sonra diyalog incelemesinde bulunulmuş ve teatral özellikler açıklanmıştır. Bu inceleme sırasında Transaksiyonel analiz ile eserdeki yetişkin-yetişkin konuşmalarının çokluğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebi öğütlerin aktarılmak isteyişidir. Yani Yusuf Has Hacip, iki görüşü aktarmaya çalışmaktan ziyade kendi düşüncelerini aktarmak istemiştir. Bu da eserdeki hareketin seviyesini düşürmüştür.

Yapılan incelemeler neticesinde Kutadgu Bilig'in teatral özellikleri olduğu gösterilmiştir. Tiyatroya uyarlanan metinde diyalogların yerleri yeniden kurgulanmıştır. Diyaloglarda kullanılan cümleler eserden birebir alınmış, bazı cümlelerde küçük düzeltme ve eklemeler yapılmıştır. Eserin içindeki öğütlerin anlamları, bu sayede muhafaza edilmiştir. Dolayısıyla eğitici özelliğinde bir kayıp yaşanmadığı için eserin tiyatro metnine dönüştürülmüş hali eğitici bir drama metni hüviyeti kazanmıştır. Karakterlerin kurgusunu bozmayacak şekilde kitapta olmayan cümleler eklenmiştir.

Eserden direkt alınan bazı diyalogların, zaman zaman merakı artıracak düzeylere geldiği görülse bile başka diyalogların tekdüzeleştiği durumlarla da karşılaşılmıştır. Örneğin, eserdeki öğüt yoğunluğundan dolayı metnin hareketi kısıtlanmıştır. Bu olumsuz durum, sahne geçişleri seyircinin/okuyucunun dikkati artırılacak şekilde düzenlenmiştir. Bununla birlikte Olaylar Öğdülmiş merkezde olacak şekilde aktarılmıştır. Hem oyunun dramaturjisinde derinlik oluşturmak hem de okullarda daha çok öğrencinin dramaya katılması amacıyla metnin şahıs kadrosuna koro ve anlatıcı eklenmiştir. Bu sebeple Kutadgu Bilig'in derslerde drama yöntemiyle anlatılması mümkün hâle gelmiştir.

Eserin kronolojik anlatısı, dramatik anlatılma engel olmaktadır. Önerilen tiyatro metninde, eserde verilen genel hikâye kurgusunun son kısımlarından başlanarak sahneler oluşturulmuştur. Bunun sebebi tansiyonun en yüksek olduğu kısmı ön plana çıkarmaktır. Bu sayede seyircide beklenmedik bir etki bırakarak merak üst seviyeler taşınmıştır. Ayrıca esere dinamizm ve dramatik çatışma kazandırılmıştır.

Önerilen tiyatro metninde olabildiğince az betimleme kullanılmıştır. Bunun sebebi ise farklı tiyatro yorumlamalarına olanak sağlanması içindir. Bu durum çeşitli eğitim kademelerindeki öğretmenlerin, öğrencilerine uygun olan kazanımlar doğrultusunda dersi işleme imkânı sunacaktır. Aynı zamanda öğrenciler de yaparak-yaşayarak öğrenme sürecinde etkin rol alacaklardır.

Günümüzde daha etkin bir hâle gelen post-dramatik anlayışın aksine bilhassa sembolik bir sahneleme yapılması, genel izleyici kitlesinin eseri benimsemesi ve öğrenmesi açısından daha uygun düşmektedir. Ayrıca eserin kendiliğinde taşıdığı özellikler sebebiyle önerilen tiyatro metnin için daha etkili bir tragedya olarak kurgulanabilirdi fakat eğitselliğin ana hedef olması hasebiyle bu etki en aza indirilmiştir.

5.2. TARTIŞMA

Kut kelimesi bu zamana kadar yapılmış çalışmaların neredeyse tamamında yanlış aktarılmış bir kavramdır. Bu kelime ne talih, baht ne de Tanrı tarafından verilen ruhsal güçtür. Kelime Aristo'nun 'Meson' kavramının Türkçedeki karşılığıdır. Bu kelimeyi tek doğru anlayan Reşit Rahmeti Arat'tır.

Yusuf Has Hacip oldukça iyi derecede entelektüel birikime sahiptir. Yalnızca kendi çevresinin kültüründen değil, yaşadığı coğrafya gereği başka çevrelerin de kültüründen

haberdardır. Kendisi büyük alimlerin kitaplarını okumuş ve onların düşüncelerinden etkilenmiştir. Bu alimlerin arasında Aristoteles de bulunmaktadır. Aristoteles'in bir insanda bulunması gereken 'iyi'lik hâli Yusuf Has Hacip'in de önemsediği bir hâldir. Bu yüzden iyi insanın en büyük alametifarikası olan 'meson' ile yaşamak hâli Yusuf Has Hacip'in de önemsediği bir özelliktir. Bu kelimeye Türkçe bir karşılık aramış ve bunu toplumun zihninde var olan kut kelimesi ile karşılamayı uygun bulmuştur.

Kâşgarlı'nın sözlüğünde kut kelimesinde bu anlam yoktur çünkü Kâşgarlı, Yusuf Has Hacip'in yazdığı bu eserden haberdar değildir. Bunun en büyük kanıtı ise Kutadgu Bilig'de birçok defa zikredilen ve hükümdar anlamına gelen 'ilig' kelimesinin sözlükte yer almayışıdır.

Burada bir suçlu aramak gerekirse suçu Kâşgarlı'da değil bu alanda çalışan araştırmacılarda aramak gerekir. Reşit Rahmeti Arat'ın bu kelimeyi doğru anladığına bir şüphe yoktur fakat onu edebiyat bilmemekle suçlayanların etimoloji ve dilbilim bilmemeleri daha büyük bir kusurdur.

5.3. ÖNERİLER

- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin 2024-2025 eğitim öğretim yılı için hazırlanan yıllık planında geçiş dönemi eserlerinin onuncu haftada işlendiği görülmektedir. Altı haftalık bir süre içerisinde işlenmesi uygun görülen bu ünite, şiir türleri üzerine yoğunlaşmıştır. Öğrencinin kazanımları ile ilgili olarak metinde geçen kelime ve kelime gruplarının incelenmesi, ahengi sağlayan unsurların işlenmesi, temanın tespit edilmesi yöntemleri sıralanmıştır. Öğrenme-Öğretme Teknik ve Yöntemleri kısmına bakıldığında dramatizasyon tekniğine de yer verilmiştir. Kullanılan Eğitim Teknolojileri, Araç ve Gereçler kısmında ise ''işlenen konularla ilgili metinlerin yer aldığı bütün kaynaklar'' diye bir tanımlama yapılmıştır. Bakanlık tarafından önerilmiş olan kitaplar incelendiğinde bu ünite içinde dramatizasyona uygun bir metnin konulmadığı görülmüştür. Bu sebeple hazırlanan çalışmanın çıktısı olarak verilen tiyatro metninin ders kitaplarında yer alması önerilmektedir. Bu sayede hem milli ve manevi unsurların öğretimi hem de kolektif bir çalışmanın öğrencilere kazandırılması sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenme sürecine katkı sağlanacaktır.

- Türklerin tiyatro ile ilişkisine bakıldığında ilk karşılaşmanın eski tarihlere dayandığı görülmüştür. Özellikle Toharcadan çeviri yapılarak günümüze Uygurca bir metin olarak ulaşan Maytrısimit eseri bunun bir örneğidir. Yapılan çalışmalara bakıldığında Körünç geleneği tabiri ile karşılaşılmıştır. Çalışma içerisinde birkaç defa adının geçmiş olmasına rağmen çalışmanın amacından kopulmaması için ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla eserin Körünç geleneği ile olan ilişkisine dair bir çalışma yapılabilir.

- Yapılan araştırma neticesinde eserin teatral unsurlar taşıdığı görülmüştür. Bu yüzden Türklerin tiyatro tarihine ilişkin yapılan çalışmalar içerisinde Kutadgu Bilig eseri de yer alabilir, yapılacak başka çalışmalara da örneklik edebilir.

- Kutadgu Bilig eseri, alanyazında da belirtildiği üzere Platon'dan etkilenmiştir. Onun bilhassa Devlet eseriyle benzerlik göstermektedir. Kutadgu Bilig'de olduğu gibi, Platon'un eserlerinin de tiyatroya çevrilmesi hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Platon'un diyaloglarının dramatik çatışmadan ziyade felsefi bir çatışma içermesi, eserlerinin sahnelenmesine engel olarak görülse bile bazı araştırmacılara göre onun eserleri gerçekte birer oyun metnidir. Bu bakımdan hem Devlet hem de Kutadgu Bilig üzerine karşılaştırmalı bir araştırma yapılabilir, eserlerinin içeriği değiştirilmeden seyirci ile buluşması sağlanabilir.

- Araştırmanın çıktısı olarak sunulan tiyatro metni derslerde drama yöntemiyle kullanılabilir; Devlet Tiyatroları, Şehir Tiyatroları ve özel tiyatrolarda sahnelenmesi sağlanabilir. Ayrıca araştırmada kullanılan yöntem, Türk dili ve kültürü kapsamında yer alan başkaca eserlere de uygulanabilir. Bu sayede hem bilinmesi elzem olarak görülen eserlerin tanıtımının yapılmasına hem de sahne sanatlarına yeni eserler kazandırılmasına imkân sağlanabilir.

- Eserin kendisinde bulunan milli ve manevi değerler tiyatro metnine uyarlama aşamasında muhafaza edilmiştir. Dolayısıyla önerilen tiyatro metni yalnızca Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminde değil, aynı zamanda Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi vb. derslerde de kullanılabilir.

OYUN METNİ

ÖĞDÜLMİŞ'İN GÖZYAŞLARI

KİŞİLER

Kün-togdı: Hükümdar.

Ay-toldı: Vezir.

Öğdülmiş: Vezirin oğlu.

K. Öğdülmiş: Öğdülmiş'in küçüklüğü.

Odgurmış: Vezirin yakın akrabası.

Hacip: Sarayda hükümdara en yakın kişi.

Küsemiş: Hacip'in imarethanedeki ahbabı.

Kumaru: Odgurmış'ın müridi.

Yumuşçı: Odgurmış'tan haber getiren kişi.

Oğlan: Öğdülmiş'in evdeki hizmetçişi.

Koro

Anlatıcı

Otacılar

İmarethanedekiler

Hükümdarın maiyetindekiler

SAHNE 1: AKŞAMÜSTÜ

(Öğdülmiş'in evi. Geceleyin. Öğdülmiş başını yastağa koymuş, uyumak üzeredir.[219] Dışarıdan gürültüler gelir, birisi yüksek sesle bağırmaktadır.[220])

ANLATICI

Tanrı adıyla söze başladım; o yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbimdir.[221] Dünya için güneş ve ayı aydınlattı.[222] Bak, feleği yarattı durmadan döner; onunla birlikte hayat da durmadan devreder.[223] Bazıları daha yüksek, bazısı daha alçaktır; bazıları daha çok, bazısı daha az parlaktır.[224] Ay dolaşır; Güneş ile karşı karşıya gelirse dolunaylaşır.[225] Tanrı, düşmana karşı düşman gönderdi.[226] Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştı; görüşmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdı.[227] Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi; düzenledi, düzeltti ve birbirleriyle barıştırdı.[228]

KORO

Bu kocakarı dünya, vefasız ve dönek huyludur; edası kız gibidir ama bakarsan yaşı büyüktür.[229]

Bazen edası kız gibidir, tavırları güzeldir, kendini sevdirir; fakat tutmak istedin mi elini vermez.[230]

Seveni sevmez, ondan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır.[231]

Bir bakarsın, süslenip kuşanarak arkandan koşar; bir bakarsın, görmezden gelir, önüne bakar.[232]

Bir bakarsın, yine yüzünü çabucak çevirir, nazlanır; ne kadar yakalamak istersen, kendine el sürdürmez.[233]

---

[219] 5953.
[220] 5954.
[221] 124.
[222] 125.
[223] 126.
[224] 130.
[225] 137.
[226] 144.
[227] 145.
[228] 146.
[229] 399.
[230] 400.
[231] 401.
[232] 402.

O çok beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz; çok beyleri göçürdü, hiç susmak bilmez.[234]

YUMUŞÇI

(Dışarıdan, önce anlaşılmaz gürültüler, sonra) Öğdülmiş! Ey dolunayın oğlu, uyan! Öğdülmiş!

ÖĞDÜLMİŞ

Hayrolsun! (Oğlan girer.) Ne oluyor dışarıda? Git, bak![235]

OĞLAN

Bir adam gelmiş, söylenecek sözüm var diye yanınıza girmek istiyor.[236]

ÖĞDÜLMİŞ

Git, sor. Sözü neymiş, kimmiş, ne söyleyecekmiş?[237] (Oğlan çıkar.)[238] Ey koro söyleyin bana! İnsan, gece gibi karanlık bir ev[239] midir?

KORO

Karanlık gece, aydınlık güne yaklaşmaz; yeşil su, kırmızı ateşe konuk olmaz.[240]

Hayat, tamamı tamamına üç gün sürer; bundan ötesi birkaç düş ve gecedir.[241]

Gece gördüğün düşün yorumu başka, gündüz gördüğün düşün yorumu başkadır.[242]

Gelecekteki olaylar karanlık geceye bürünmüştür.[243]

Sonu ne olacak, zaman bize daha neler gösterecek![244]

OĞLAN

(Oğlan girer.) Odgurmış göndermiş. Bir sözüm var, haydi, kardeşini göreyim, diyor.[245]

---

[233] 403.
[234] 404.
[235] 5954.
[236] 5955.
[237] 5956.
[238] 5957.
[239] 1840.
[240] 2250.
[241] 3605.
[242] 5996.
[243] 4925.
[244] 4924.
[245] 5958-5959.

ÖĞDÜLMİŞ

(Hızlıca yerinden kalkar.) Derhâl içeri alın! (Oğlan çıkıp adamı çağırır ve Yumuşçı ile geri girerler.)[246] Nereden geliyorsun? Arzun ve sözün nedir, söyle![247] Seni geceleyin yola düşürecek olan nedir ey haberci!

YUMUŞÇI

Beni buraya Odgurmış gönderdi; senin için gelsin, onu bir göreyim, dedi. Hastalandı, bitkin bir hâlde yatıyor; gidip onu bir gör.[248]

ÖĞDÜLMİŞ

Gel, bir şeyler ye, beraber gideriz.[249]

YUMUŞÇI

Ey bilgem! Kardeşinin hâli çok ağırdır, yolcu gibi görünüyor.[250]

ÖĞDÜLMİŞ

Ey kara meleğin tırpanı, senin dilin ne söylüyor!

YUMUŞÇI

Ben acele önden gideyim, sen arkadan gelirsin.[251] (Oğlan ve Yumuşçı çıkarken Öğdülmiş ellerini ovuşturarak şaşkın bir hâlde kalır.[252])

KORO

Dünya, ızdırap içinde dul elbisesini giydi; gök, şeytan yüzü gibi soldu karardı.[253]

Bütün canlılar sükûna erip gözlerini yumdu; ses ve söz kesildi, hayattan eser kalmadı.[254]

SAHNE 2: AY DOĞUMU

[246] 5960.
[247] 5961.
[248] 5963.
[249] 5964.
[250] 5965.
[251] 5966.
[252] 5967.
[253] 5029.
[254] 5030.

(Ay-toldı'nın odası. Hasta bir şekilde yatmaktadır. Anlatıcıdan sonra sırayla otacılar girer.)

KORO

Böylece bir süre geçti; Vezir hizmetiyle herkesi memnun etti.[255]

Bütün işleri yoluna koydu; bu ikbal devresinden yararlanarak birçok iş yaptı.[256]

Halk zenginleşti, memleket düzene girdi; halk da hükümdara dualar etti.[257]

Halk kurtuldu, zahmet denen şey ortadan kalktı; kuzu ile kurt birlikle yaşamaya başladı.[258]

Bir süre böyle huzur ve düzen içinde geçti; halkın ve memleketin her işi yoluna girdi.[259]

Memlekette yeni şehir ve kasabalar çoğaldı; hükümdarın hazinesi altın ve gümüş ile doldu. [260]

Hükümdar rahat etti ve huzura kavuştu; şöhreti ve nüfuzu dünyaya yayıldı.[261]

Ay-toldı arzusunu ve dileğini tam elde ettiğinde, devamsız mutluluk yaşlandı; ona arka ve destek olan şeyleri yıktı.[262]

Ay-toldı ömrünü tamamladı, malı mülkü kaldı.[263]

Dolunayı tekrar küçülmeye başladı; parlak yazı sert kışa döndü.[264]

Unsurlar bozuldu, kuvveti azaldı; dik vücudu, yaş söğüt dalı gibi büküldü.[265]

Ağır hastalık geldi, onu tutup yere çaldı; acılar içinde inleyerek yatağa düştü.[266]

ANLATICI

Etrafına otacılar toplandı, nabzına baktılar; bu hastalık ve rahatsızlığa dair fikirlerini söylediler.[267]

OTACI 1

[255] 954.
[256] 1038.
[257] 1039.
[258] 1040.
[259] 1042.
[260] 1043.
[261] 1044.
[262] 1045.
[263] 1051.
[264] 1052.
[265] 1055.
[266] 1056.
[267] 1057.

Şimdi bunu kan tutmuş, damarını açmak ve kan akıtmak gerek.[268]

OTACI 2

Müshil içirmeli, kabız olmuş, şimdi onu boşaltmak gerek.[269]

OTACI 3

Hayır, gül suyu bile kattım, bu şerbeti içmesi gerek.[270]

OTACI 4

Bunu içmeli, onu değil.

ANLATICI

Fakat hiçbiri fayda etmedi; hastalığı günden güne arttı, gücü günden güne azaldı ve şuurunu gittikçe kaybetti.[271]

KÜNTOGDI

Nasılsın, bu hastalığın nedir?[272]

AYTOLDI

Ayım dolunaydı, küçüldü; güzel bir şekil ve şemailim vardı, o güzellik şimdi elden gidiyor.[273] Güneşim sevinçle doğardı, şimdi batmak üzere; gecem artık aydınlanmayacak.[274] Devası olmayan bir hastalık yakaladı beni.[275]

KORO

Ölüm olmasa ve insan baki kalsaydı, beylik işi ne güzel olurdu.[276]

İnsan yaşlanmasaydı, daima aynı kalsaydı, gençlik günleri ne hoş olurdu.[277]

KÜNTOGDI

---

[268] 1058.
[269] 1059.
[270] 1060.
[271] 1062.
[272] 1069.
[273] 1071.
[274] 1072.
[275] 1070.
[276] 1078.
[277] 1079.

Ay-toldı, bırak bu sözleri, böyle sözler söyleme.[278] Herkes hastalanır, bakarsın tekrar iyileşir; bu hastalık yalnız senin için değildir.[279]

AYTOLDI

Güvendiğim hayat, ortadan kayboldu; kararsız dünya, benden yüzünü çevirdi.[280] Sevinç, arzu ve nimetleri geride bırakıp endişe, kaygı ve mihnetlere gidiyorum.[281] İşte bugün senden ayrılıyorum; pişmanlık ve ızdırapla inleyerek gidiyorum.[282]

KÜNTOGDI

Niçin böyle nahoş şeyler söylüyorsun; niçin böyle maneviyatını bozuyorsun?[283] Ben hayatımda seninle avunuyordum, şimdi sözün değişti, bu sözlerin bana üzüntü veriyor.[284]

AYTOLDI

Bu hastalığa deva yoktur.[285]

KÜNTOGDI

İnşallah, Tanrı seni iyi edecektir; böyle sözler ile yüreğimi dağlama.[286]

KORO

Doğan herkes ölmeye, yükselen her şey düşmeye mahkûmdur.[287]

Her yokuşun bir inişi, her tepenin bir çukuru, her sevincin bir kederi ve her acıya karşı bir lezzet vardır.[288]

AYTOLDI

Benim dönek huylu ve kararsız olduğumu sana vaktiyle söylemiştim.[289] Bununla da sana içyüzümü anlatmıştım; bana gönül bağlamamalıydın.[290] Yoktum, Tanrı beni yarattı ve

[278] 1080.
[279] 1081.
[280] 1073.
[281] 1074.
[282] 1075.
[283] 1082.
[284] 1083.
[285] 1085.
[286] 1084.
[287] 1086.
[288] 1087.
[289] 1088.
[290] 1089.

yetiştirdi; küçük bir oğlandım, o beni büyüttü.[291] Tüysüzdüm, sakal bitirdi; kuzgun gibi kara idim, kuğu gibi ak yaptı.[292] Boyum ok gibiydi, büküldü; ömür tükendi, vaktim geldi.[293]

KÜNTOGDI

Acele etme, sabırlı ol; hastalık yarın günahların kefareti olacaktır.[294] Bütün hasta olanlar ölselerdi, dünyada rızık yiyecek insan kalmazdı.[295] Tanrı bu hastalıktan seni kurtaracaktır; gönlünü çökertme, müsterih ol.[296]

ANLATICI

Hükümdar dua etti; elini kaldırarak Tanrı'dan şifa diledi.[297] Kaygı ve üzüntüyle kalkıp oradan çıktı; üzgün üzgün dönüp saraya girdi.[298] Belki ona faydası olur diye düşündü, yoksullara sadaka olarak çok eşya ve mal dağıttı.[299]

KORO

Ölüme karşı gümüş fayda etseydi, insan gümüşü kendisine fidye yapardı.[300]

Kişi ölüme karşı fidye verebilseydi, hükümdarlar fidye verip ölümden kurtulurdu.[301]

AYTOLDI

Ben hayata kaçmış bir kaçaktım; şimdi ecel beni yakaladı ve geri gönderiyor.[302] Açgözlülük ile dünya malını topladım; mal kalıyor, bense bugün her şeyi bırakıp yokluk içinde gidiyorum.[303] Çok defa başkalarına elimi ve dilimi uzattım; işte ölüm geldi, yakaladı ve nefesimi kesti.[304]

KORO

[291] 1097.
[292] 1098.
[293] 1099.
[294] 1107.
[295] 1108.
[296] 1109.
[297] 1110.
[298] 1111.
[299] 1112.
[300] 1113.
[301] 1114.
[302] 1118.
[303] 1119.
[304] 1120.

Şu insanoğlu ne kadar âcizdir; ömrünü dilediği gibi geçiremez.[305]

Dileğine kavuşsa, yaşamasını bilmez; yaşasa da dileğine kavuşamaz.[306]

Biraz rahata kavuşsa, kendisini unutur; sözünün mavi göklerin üstünde hüküm sürdüğünü zanneder.[307]

Biraz itibar kazanırsa mağrur ve kabadayı olur; ölüm yakaladığında da süklüm püklüm arkasından gider, pişmanlık içinde ölür.[308]

Yiyip karnı doydu mu deve aygır kesilir; eğer karnı acıkırsa, bile bile zehir yer.[309]

Kederden zayıflar, rahattan usanır; sevdiğini bulur, bulunca da çabuk yerer.[310]

AYTOLDI

(Ağlayarak) Ölecek olduktan sonra sanki niye doğdum; ağlayacak olduktan sonra sanki niye güldüm?[311] Dünyada ölümden daha ağır ne var![312]

SAHNE 3: YAKAMOZ

(Dış mekân, yol.)

(Ay-toldı, hükümdarın bulunduğu şehre doğru yürür, bir süre sonra şehre varır. İnsanların kötü bakışları arasından geçer.)

KORO

Şarktan bahar rüzgârı eserek geldi; dünyayı süslemek için cennet yolunu açtı.[313]

Kâfûr gitti, kara toprak misk ile doldu; dünya kendisini süsleyerek bezenmek istiyor.[314]

Bahar esintisi, eziyetli kışı sürüp götürdü; parlak bahar yine saadet yayını kurdu.[315]

---

[305] 1122.
[306] 1123.
[307] 1124.
[308] 1125.
[309] 1126.
[310] 1127.
[311] 1136.
[312] 1137.
[313] 63.
[314] 64.
[315] 65.

Güneş balığın-kuyruğundan, kuzu-burnuna kadar olan yerine tekrar döndü.[316]

Kurumuş ağaçlar, yeşiller giyindi; tabiat mor, al, yeşil ve kızıla bezendi.[317]

Yağız yer, yüzüne yeşil ipek bağladı.[318]

Bak, biri kalkıyor, biri konuyor; biri yüzüyor, biri su içiyor.[319]

Gök kaşını çattı, gözünden yaş saçıyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor.[320]

Bu sırada dünya kendi kendine baktı; sevinip övünerek hazinesini gözden geçirdi.[321]

Gözü bana ilişince, söze başladı ve şöyle dedi: Sen bu hakanın yüzünü görmedin mi?[322]

Uyuyor idi isen şimdi kalk, gözünü aç; işitmedin ise, şimdi benim sözümü dinle.[323]

Ben binlerce yıldan beri duldum, benzim solmuştu; bu dul giysisini çıkarıp beyaz kakımdan gelinlik giydim.[324]

Bezendim çünkü ulu hakan beyim oldu; dileğim budur: o isterse canım feda olsun.[325]

Gök gürledi, nöbet davulunu vurdu; şimşek çaktı, hakanın tuğunu çekti.[326]

Yağmur yağmakta devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.[327]

Yağız yer, kızıl bakır oluncaya kadar, ateşten yeşil çiçek çıkıncaya kadar;[328]

Devletli hükümdar bin saadet içinde yaşasın![329]

ANLATICI

Bu dünyada bir bey vardı, hâkim ve bilge bir baştı; beylik içinde uzun bir ömür sürdü.[330] Bu bey Kün-togdı idi, adı bellidir; şöhreti dünyaya yayılmıştır, ikbali malumdur.[331] Tabiatı

[316] 66.
[317] 67.
[318] 68.
[319] 73.
[320] 80.
[321] 81.
[322] 82.
[323] 83.
[324] 84.
[325] 85.
[326] 86.
[327] 118.
[328] 120.
[329] 121.
[330] 405.

dürüst, tavrı munis idi; sözü doğru, gözü ve gönlü zengin idi.[332] Hükümdar Kün-togdı bu doğasıyla, güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı.[333] Dünyaya tam bir saadet kuşağı bağladı; kurt ile kuzu bir arada yaşadı.[334] Akıllı kim varsa, yanına çağırttı; bilgili kim varsa, onu yükseltti.[335] Dünya seçkinleri ve halk arasındaki akıllı ve bilgililer onun etrafını sardı.[336] Böylece halkın işini kendisi düzenleyip yoluna koydu; yine de etrafında seçkin kişiler isterdi ki[337] bunlar kendisine yardım etsin ve işini görsünler; onlar çalışsınlar ve kendisi de biraz dinlensin.[338] Bir gün tek başına otururken, kederli kederli…[339]

KÜNTOGDI

(Dış seste) Bu beylik işi ve emir vermek meselesi büyük iştir.[340] Bakarsan, çok zahmetlidir ve binbir türlü işi vardır; bütün bu işleri gören akıllı insan azizdir.[341] Memleketin her işini kendim yapamam, yanımda bu işleri yapabilecek biri gereklidir.[342] Bana şimdi seçkin, akıllı, bilgili ve maharetli bir kişi lazımdır.[343]

ANLATICI

Hükümdar yardımcı aradı fakat bulamadı ve her işi bizzat yapmak zorunda kaldı.[344] Ay-toldı adında zeki bir adam vardı; hükümdarın şöhretini işitti ve ona gitmek için hazırlık yaptı.[345] Doğası sakin, akıllı, bilgili, zeki, iyi gönüllü genç bir delikanlıydı.[346] Bir gün kendisine bakarak şöyle dedi…[347]

AYTOLDI

---

[331] 406.
[332] 407.
[333] 415.
[334] 461.
[335] 416.
[336] 417.
[337] 418
[338] 419.
[339] 420.
[340] 420.
[341] 421.
[342] 422.
[343] 423.
[344] 431.
[345] 462.
[346] 463.
[347] 466.

(Dış seste) Ben de bugün, sayısız erdemimle memleketin ileri gelenlerindenim.[348] Burada niçin boşuna vakit geçiriyorum; hükümdarın yanına gideyim, onun hizmetine gireyim.[349] Hükümdara bu erdemlerimin faydası dokunsun; o bana ihsanda bulunsun, benim de üzüntülerim sona ersin.[350]

ANLATICI

Aklın kıymetini yine akıllı bilir, bilgenin sattığı bilgiyi de bilgili alır.[351] Bu Ay-toldı böylece atını, giysisini ve silahını hazırladı: Onun hizmetine doğru yola çıkayım, dedi.[352]

AYTOLDI

(Dış seste) Hükümdarın hizmetine girmek üzere buradan kalkıp gidiyorum.[353] Ne olur ne olmaz, gurbet elde insana mal lazım olur. Elim daralırsa yüzümü sarartır.[354] Hem gurbet hâli insana ağır gelir, meziyetli insanlar bile ne yapacağını bilemez.[355] Kendime çevre edinene kadar şüphesiz çok altın ve gümüş gerekecek.[356]

ANLATICI

Başım darda kalırsa bana gerekir, diye, yanına som altın, gümüş, eşya ve mal aldı.[357] Gerekli hazırlıklarını tamamladı, bu bilge ve zeki kişi ve hükümdara doğru yöneldi.[358] Kalkıp evinden çıktı; kâh yürüyüp kâh konaklayarak yoluna devam etti.[359] Sonunda hükümdarın bulunduğu şehre geldi, can ve gönülden dilediği arzusuna kavuştu.[360] Şehrin içine girip inecek bir yer aradı; arayıp bulamayınca dünya ona dar geldi.[361] Ay-toldı bir süre böyle vakit geçirdi; gariplik içinde düşüne düşüne yüzü sarardı.[362]

SAHNE 4: GÜN DÖNÜMÜ

[348] 466.
[349] 467.
[350] 468.
[351] 470.
[352] 474.
[353] 476.
[354] 477.
[355] 478.
[356] 479.
[357] 485.
[358] 475.
[359] 486.
[360] 487.
[361] 488.
[362] 498.

(İmarethanenin içi.)

(Ay-toldı'nın canı daralmıştır, sonunda bir imarethaneye girer. [363] Küsemiş'i ilk başta göremez.)

KÜSEMİŞ

Kara bulutlara mı rastladın?

AYTOLDI

Efendim?

KÜSEMİŞ

Benzin solmuş da.

AYTOLDI

Kimsiniz?

KÜSEMİŞ

Hızır.

AYTOLDI

Hiç sırası değil şakanın.

KÜSEMİŞ

(İçeri doğru) Arpa aşı getirin! (Ay-toldı'ya) Güneş gidince yalnızca ay kalır. Işığı doğru yerden almak gerek. Dolunay mısın, Yeniay mı?

AYTOLDI

Ay-toldı. Kendi memleketimin ileri gelenlerindenim.[364]

KÜSEMİŞ

Buralara niçin geldin?

AYTOLDI

Hükümdara yardımcı olmaya, işini kolay etmeye geldim.[365]

[363] 489.
[364] 503.

KÜSEMİŞ

Sen ne söylediğinin farkında mısın? Canından mı usandın? Dil arslandır, bak, eşikte yatar; ey ev sahibi, dikkat et, senin başını yer.[366]

AYTOLDI

Bana dilim pek çok eziyet çektiriyor; başımı kesmesinler de ben dilimi keseyim.[367]

KORO

Tanrı insanı yarattı, seçerek yükseltti; ona fazilet, bilgi, akıl ve anlayış verdi.[368]

Ona hem gönül verdi hem dilini açtı.[369]

Ona bilgi verdi, insan bugün yükseldi.[370]

Tanrı kime anlayış, akıl ve bilgi verirse, o pek çok iyiliklere elini uzatır.[371]

Bak, insan doğdu, öldü, sözü kaldı; insanın kendisi gitti, adı kaldı.[372]

KÜSEMİŞ

Bugün ürkerek kendi özrümü söylersem bana kaşını çatma.[373]

AYTOLDI

Dileğim benden sonra geleceklere kalacak bir söz söylemek.[374]

KÜSEMİŞ

Halkın dili kötüdür, seni çekiştirir; insanın tabiatı kıskançtır, etini yer.[375]

AYTOLDI

Söyle, içindekiler dök![376]

---

[365] 504.
[366] 164.
[367] 166.
[368] 148.
[369] 149.
[370] 150.
[371] 151.
[372] 182.
[373] 191.
[374] 192.
[375] 194.

KÜSEMİŞ

Bu yalnguk (insan) adı yanıldığı (yangluk) için verildi; yanılmak (yangluk) insan (yalnguk) için yaratıldı.[377]

AYTOLDI

Sen bana yanılmayan bir kişi söyleyebilir misin; ben sana yanılan binlerce insan göstereyim.[378]

KÜSEMİŞ

Benim için sözü anlayan adam azizdir.[379]

KORO

O söz yağız yere mavi gökten indi; kişi kendine sözüyle değer verdirdi.[380]

Yağız yerin altındaki altın, taştan farksızdır; oradan çıkınca beylerin başında tuğ tokası olur.[381]

KÜSEMİŞ

Eğer halkı idare edecek bir duruma gelirsen, işle ve sözle her zaman iyilik et.[382] Gençlik kaçar ve hayat uçar; bu düş gibi dünyadan çabuk göçersin.[383]

KORO

Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; Kişinin süsü yüz, yüzün süsü gözdür.[384]

KÜSEMİŞ

Kimde akıl varsa, o asil insan olur; kimde bilgi varsa, o bilgi bulur.[385] Ey sevinç içinde ömür süren iyi genç, sözümü yabana atma, gönülden dinle.[386]

---

[376] 195.
[377] 197.
[378] 198.
[379] 207.
[380] 210.
[381] 2013.
[382] 230.
[383] 231.
[384] 274.
[385] 301.
[386] 359.

AYTOLDI

O seçti, ayırdı ve beni yükseltti.[387] Karanlıktaydım, gecemi aydınlattı; zulmetteydim, bana güneşi doğdurdu.[388]

ANLATICI

Kendisine bir oda tuttu, yüzü gülmeye başladı.[389] Eş dost edindi, onlara yaklaştı; büyüğe ve küçüğe güler yüz gösterdi.[390] Küsemiş ile ahbap oldu; onu dost edindi, işlerini ona danıştı.[391]

Sahne 4: YÜKSELME

(İmarethanenin karanlıkta kalan tarafı.)

ANLATICI

Küsemiş bir gün kalkıp Hacip'e gitti ve uygun bir giriş yaparak meseleden bahsetti.[392] Bu hacib onun sözünü dikkatle dinledi, dostunun ne istediğini iyice soruşturdu.[393]Küsemiş onun bütün söylediklerini, dileğinin ne ve kendisinin kim olduğunu bir bir anlattı.[394] Hacib dedi ki: Önce o bana gelsin, onu bir göreyim ve o da beni görsün.[395] Sonra ben bu meseleyi hükümdara arz edeyim; ne zaman geleceği, hangi gün huzura çıkacağı saptansın.[396] Küsemiş oradan kalkıp dışarı çıktı ve geri geldi.[397]

KÜSEMİŞ

Sen şimdi hacibin yanına gidip onunla tanış, dileğin ne ise kendisinden iste.[398] Her ne kadar ben senin söylediklerini anlattımsa da kendin bunu benden daha iyi açıklar ve anlatırsın.[399]

[387] 385.
[388] 384.
[389] 499.
[390] 500.
[391] 501.
[392] 506.
[393] 507.
[394] 508.
[395] 509.
[396] 510.
[397] 511.
[398] 512.
[399] 514.

Eğer kendine candan bağlı birini arıyorsan, sözün kısası, kendinden daha candan birini bulamazsın.[400]

ANLATICI

Küsemiş ile birlikte oraya gitti.[401] Küsemiş içeri girip hacip ile görüştü; sonra çıkıp onu alarak hacibin yanına götürdü.[402] Hacip karşıladı, başköşede yer gösterdi.[403] Dedi ki: Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.[404] Ben önce senin sözünü, dileğinin ne olduğunu, kim olduğunu hükümdara arz edeyim.[405] Seni tanısın, bir de yüzünü görsün, sana layık olduğun değeri versin.[406] Ay-toldı evine döndü.[407] Zamanı geldi, hacip hükümdara meseleyi açarak, Ay-toldı'nın hâlini, tavrını ve asaletini söyledi.[408]

KORO

Bu ikbale inanma, elinden gelirse iyilik et; bil ki ikbal bugün sendeyse yarın başkasındadır.[409]

Gafletle yürüyen ey arzuların esiri, ölüm sana baskın yapmasın; o mutlaka bir gün seni almaya gelecek.[410]

İşit, ne der, insanların iyisi; sonunda ölecektir yürüyen ve soluyanların hepsi.[411]

SAHNE 5: HİLAL

(İmarethanenin ay ışığı gören tarafı.)

KÜSEMİŞ

(İmarethane'ye bir İç Oğlan girer[412], Küsemiş'e bir şeyler söyler.) Ey Ay-toldı, sana gün doğdu![413]

---

[400] 518.
[401] 519.
[402] 521.
[403] 522.
[404] 538.
[405] 539.
[406] 540.
[407] 561.
[408] 568.
[409] 549.
[410] 5145.
[411] 233.
[412] 575.
[413] 511.

SAHNE 6: YARIMAY

(Odgurmış'ın evi.)

ANLATICI

Kardeşine baktı, uzanarak yatmış; abasını döşenmiş ve başını yenine yaslamıştı.[414]

ÖĞDÜLMİŞ

Ey kardeş, sana ne oldu; seni böyle görünce gönlüm yaralandı.[415]

ODGURMIŞ

Ey kardeşim, yolum göründü; ölüm öncüsü yakaladı, artık gitmek üzereyim.[416] Yüzünü bir defa daha göreyim diye seni buraya çağırdım.[417]

ÖĞDÜLMİŞ

İnsan hayatta oldukça acılara ve hastalığa maruz kalabilir.[418] Gönlüne kötü şeyler getirme, böyle şeyler söyleme; ağrı ve hastalık günahlara kefaret olur.[419] Hastalığın iyileşecek ve sen de sıhhate kavuşacaksın; günahın temizlenecek ve sevaba ulaşacaksın.[420] Niçin böyle kötü kötü sözler söylüyorsun; öleceğini nasıl anladın?[421]

ODGURMIŞ

Sebebi şudur, Rabb'im rüyamda bana ölümü gösterdi.[422]

ÖĞDÜLMİŞ

Bu söz de iyi değildir[423] İnsan her hastalıktan ölseydi, yer yüzünde canlı kimse kalmazdı.[424] Hayatta insanoğlu her zaman hastalanabilir fakat her hastalık bu kökü ölümle kesmez.[425]

ODGURMIŞ

---

414 5974.
415 5975.
416 5976.
417 5977.
418 5978.
419 5979.
420 5984.
421 5985.
422 5986.
423 5989.
424 5990.
425 5991.

Düş gördüm ve düşümde bu bana belli oldu, öleceğim anlaşıldı.[426] Tanrı, iyi veya kötü, kazasını bildirmek isterse, bunu gece yatarken uykuda bildirir.[427]

ÖĞDÜLMİŞ

Düşü nasıl yorarsan, sonucu ona göre olur; düşü kötüye yorma, sana zararı dokunur.[428] Düş vardır ki onu gören sıhhate kavuşur aynı düş başka birini hasta eder.[429] Şimdi sen nasıl bir düş gördün, bana iyice anlat, ben de onu düşünüp taşınarak yorayım.[430]

ODGURMIŞ

Düşümde bir merdiven gördüm, elli basamağı vardı; yüksek ve enliydi, karşıma dikilmişti.[431] Bu basamaklara birer birer basarak yukarı çıktım; sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım.[432] Son basamakta bir atlı bana su uzattı; ben de alıp sonuna kadar içtim ve suya kandım.[433] Ondan sonra havaya yükselerek göğe uçtum ve yükselip gözden kayboldum[434]

ÖĞDÜLMİŞ

Bu çok iyi, çok güzel bir düştür.[435] Bütün düşlerde yükselme itibara delalet eder, insan yükseldiği oranda şeref bulur.[436] Düşünde insan ne kadar yükselirse, onun bahtı ve hâli de o kadar yükselir.[437] Düşte merdiven izzettir, insan yükseldiği oranda ve her basamak için ayrı bir itibar görür.[438] Ne kadar yükselirse o kadar hürmet görür; mutluluk, talih ve dünya malından nasibini alır.[439] Kaptaki suyu alıp içmek kendinin ve neslinin uzun hayata ulaşacağına delalettir.[440] Kalkıp göklere uçarak en yükseklere çıkman ise Tanrı'nın senin arzularını yerine getireceğine delalet eder.[441]

---

[426] 5987.
[427] 5988.
[428] 5998.
[429] 6029.
[430] 6031.
[431] 6033.
[432] 6034.
[433] 6035.
[434] 6036.
[435] 6037.
[436] 6039.
[437] 6040.
[438] 6043.
[439] 6044.
[440] 6045.
[441] 6046.

SAHNE 7: GÜNEŞ KAPISI

(Önce Hacip'in odası, sonra taht odası.)

KORO

Bilgisiz başköşede yer bulursa, başköşe eşik ve eşik de başköşe sayılır.[442]

Eğer bir bilgeye eşikte bir yer isabet ederse, o eşik başköşeden daha iyi ve yüksek olur.[443]

(Hacip karşılar, başköşede yer verir. Ay-toldı edeple oturur.[444])

HACİP

Nasılsın, gönlün hoş mu?[445]

AYTOLDI

Tanrıya şükür.

HACİP

Dileğin nedir?

AYTOLDI

Dileğim hükümdara hizmet etmemdir; hacip uygun görürse sözlerimin hükümdara arz edilmesini dilerim.[446]

HACİP

(Hacip, hükümdarın yanına gider, gelir.) Ey Ay-toldı, dedi, buyur hükümdarın huzuruna gir.[447] Sen şimdi gönlünü hoş tut, artık devlet kuşağını kuşandın.[448]

KORO

Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; Kişinin süsü yüz, yüzün süsü gözdür.[449]

İnsan sözünü diliyle söyler; sözü iyi olursa yüzü parlar.[450]

---

[442] 262.
[443] 263.
[444] 577.
[445] 523.
[446] 529.
[447] 580.
[448] 553.
[449] 274.

KÜNTOGDI

(Hükümdarın kapısı açılır, Ay-toldı içeri girip diz çöker.[451])

Sen kimsin, adın nedir?[452]

AYTOLDI

Ey devletli hükümdar, kulluk adı hizmet etmekle güzelleşir.[453] Adım kul ve hizmetkârdır.[454]

KÜNTOGDI

Nereden geliyorsun? Memleketin neresidir?[455]

AYTOLDI

Yerim kapıdır.[456]

KÜNTOGDI

Şiarın nedir?

AYTOLDI

Doğruluk.[457]

KÜNTOGDI

Yaratılışın nedir?

AYTOLDI

Hizmettir.[458]

KÜNTOGDI

Dileğin nedir?

AYTOLDI

---

[450] 275.
[451] 581.
[452] 583.
[453] 589.
[454] 590.
[455] 583.
[456] 590.
[457] 590.
[458] 590.

Dileğim, beni yermeden ve usanmadan, daima hizmetinde bulundurmandır.[459]

KÜNTOGDI

Ay-toldı, gördüm seni; senin bu görünüşün, tavır ve hareketin sevindirdi beni.[460]

AYTOLDI

Sana gelmek amacıyla uzun yollar yürüdüm; bugün arzuma kavuşup muradıma erdim.[461]

KORO

Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.[462]

Kişi akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; kişi bu ikisiyle itibar görür.[463]

KÜNTOGDI

Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et; daima kapımda bulunarak bana yakın ol.[464] Senden hizmet olsun, benden de ihsan; hizmet yerinde olursa ikbal kapılarını açar.[465]

AYTOLDI

(Yeri öper.) Hükümdarın gözü sevinç ile parlarsa, devlet ona hizmet edene elini uzatır.[466] Bu hizmeti başarmak için Tanrı bana kuvvet versin; hizmetinde hata etmekten beni korusun.[467] (Çıkar.)

ANLATICI

Ay-toldı kalkıp sevinerek ve gülerek huzurdan çıktı; aklı ve gönlü açılıp yolunu meşaleler aydınlattı.[468] O günden itibaren hizmete başladı; her gün erkenden kalktı ve hizmette kusur etmedi.[469] Gündüz kapıcılar, gece muhafızlarla birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.[470] Hükümdarın yanına girip çıkmaya ve hükümdar da ona karşı teveccüh ve itimat

[459] 592.
[460] 594.
[461] 591.
[462] 288.
[463] 289.
[464] 595.
[465] 596.
[466] 598.
[467] 600.
[468] 601.
[469] 607.
[470] 608.

göstermeye devam etti.[471] Ay-toldı görevini büyük bir şevkle yaptı; hükümdar da ona ihsanda bulundu, yardımcıları ve malı çoğaldı.[472]

SAHNE 8: SON YARIMAY

(Odgurmış'ın evi.)

ODGURMIŞ

Ey dostum, düşümün yorumu böyle değildir.[473]

ÖĞDÜLMİŞ

Ya nasıldır?

ODGURMIŞ

Eğer uykuda bu düşü sen görmüş olsaydın, bunun yorumu da senin güzelce yorduğun gibi olurdu.[474] Senin gayretin hep bu dünya içindir; bu dünyayı isteyen bu dünyayı bulur.[475] Bense bu dünyayı bırakıp kaçtım; zahmetlere katlanarak burada yaşıyorum.[476] Gördüğüm basamaklı yüksek merdiveni, ey kardeş, ben hayat olarak yoruyorum.[477] Merdivenin başına kadar yükselmem, yaşımın tükenmesi, hayatımın tamamlanmasıdır.[478] Merdivenin başına kadar yükseldim ve o atlının gelerek bana verdiği suyu alıp içtim.[479]

KORO

Evlatları babasız bırakan, bu atlıdır.[480]

Tanzim edilenleri bozan ve hayattaki canlıları hareketsiz bırakan bu atlıdır.[481]

ODGURMIŞ

[471] 609.
[472] 618.
[473] 6047.
[474] 6048.
[475] 6049.
[476] 6050.
[477] 6052.
[478] 6053.
[479] 6054.
[480] 6055.
[481] 6056.

Benim kaptaki suyu alıp içmemi, sen hayata yordun ve ömrümü uzattın.[482] Su eğer yarısı içilir ve yarısı bırakılırsa, senin dediğin gibi, hayata delalet eder.[483] Ben de suyun yarısını içip yarısını bırakmış olsaydım, ömrümün yarısı kalmış olurdu.[484] Suyun tamamını içtim.[485] Hayat sonuna erdi ve mezar kazıldı demektir.[486] Benim yukarı çıkıp kaybolmam, mavi göğe çıkıp boşluğa karışmam;[487] temiz canın bu kalıbından çıkarak, bir daha yerine dönmemek üzere uçmuş olmasına delalet eder.[488] Sen benim gönlümü teselli etmek istiyorsun; fakat ölüm karşıma geldi, bunun çaresi ve devası yoktur.[489]

ÖĞDÜLMİŞ

Bu sözlerinle benim gönlüm yaralanıyor.

ODGURMIŞ

Bugün ben üzüntü içinde ayrılıp gidiyorum, bir daha ne zaman kavuşacağımızı ancak Tanrı bilir.[490] Benim kaygımla gönlünü yaralama.[491] Benden sonra feryat etme ve gönlünü üzme; olabildiğince hâkim olmaya çalış ve bana dua et.[492] Fazla ağlama, buna engel olmaya gayret et; bu Tanrı'nın emridir, işte bu kadar.[493] Haydi, şimdi dön, yine evine git; bu keder ve kaygıyla canını sıkma.[494]

ÖĞDÜLMİŞ

Ben seni böyle bırakıp nasıl giderim?[495]

ODGURMIŞ

Benim için hiç üzülme.[496] Hükümdara benden selam söyle; bu artık son selamımdır.[497]

ÖĞDÜLMİŞ

---

[482] 6057.
[483] 6058.
[484] 6059.
[485] 6060.
[486] 6063.
[487] 6064.
[488] 6065.
[489] 6068.
[490] 6176.
[491] 6180.
[492] 6181.
[493] 6182.
[494] 6183.
[495] 6186.
[496] 6188.
[497] 6185.

Sen tek başına, bu ağır hasta hâlinde ne yaparsın?[498]

ODGURMIŞ

Kardeşim, haydi git, sağ ol, gözünden yaş dökme.[499]

KORO

Dünyada firaktan daha güç ne var; firakın kaygıları denizden daha derindir.[500]

Sağken ayrılsalar bile, insanlar yine kavuşurlar; isteyip arayarak tekrar birbiriyle buluşurlar.[501]

Hepsinden güç olan firak bu ölümdür; ölüme çare yok, ona silahla karşı konulamaz.[502]

Her şeyin firakı yakın veya uzak olabilir; ölümün firakı uzak bir firaktır.[503]

Her şeyden ağır olan firak ölümdür; şu gören göz firak yüzünden yaş döker.[504]

Sağken, firaka karşı visal ümidi vardır; ölen ise şüphesiz visalden uzaktır.[505]

SAHNE 9: DOLUNAY

(Taht odası. Anlatıcı ile paralel bir şekilde oyuncular hareket ederler.)

KORO

Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi kendinden uzaklaştır; ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme ve iyi ad kazan.[506]

İnsan sakin ve yumuşak tabiatlı olmalıdır; güneş ve ay doğması için beye itidal gerekir.[507]

ANLATICI

Hükümdar bir gün tek başına otururken, onu çağırttı; Ay-toldı içtenlikle sevinerek yanına gitti.[508] Ay-toldı girip karşısında ayakta durdu; hükümdar gel, buraya otur diye işaret etti.[509]

---

[498] 6187.
[499] 6195.
[500] 6203.
[501] 6204.
[502] 6205.
[503] 6206.
[504] 6208.
[505] 6209.
[506] 322.
[507] 325.

Ay-toldı cebinden bir top çıkarıp yere koydu onu altına çekip üstüne oturdu.[510] Hükümdar birçok şey hakkında fikrini sordu, Ay-toldı yanıt verdi ve bildiklerini söyledi.[511] Hükümdar sevindi, tekrar yüzü güldü; Ay-toldı bunu görünce, yumdu gözünü.[512] Hükümdar bir süre sustu, hiç ses çıkarmadı; Ay-toldı da gözünü yumdu, hiç açmadı.[513] Hükümdar, biraz sonra yine söze başladı; Ay-toldı yanıt verdi ve yüzünü buruşturdu.[514] Hükümdar ona her bakımdan dikkat etti; onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.[515] Hükümdar ona sevgiyle baktı ve gönlü rahat etti; fakat bu Ay-toldı hemen yüzünü çevirdi.[516] Hükümdar çok hiddetlendi ve yüzünü karartarak dedi ki…[517]

KÜNTOGDI

Hey, acele hareket etmek insan için kötüdür.[518] Bu sefer kabahat bende oldu; nasıl oldu da başkasına sırrımı hemen açıverdim.[519] Acelecilik şurada oldu ki seni tanımadan, yeterince sınamadan, kendime yakın tuttum.[520]

KORO

Hangi kul olursa olsun, önce ona hizmet gördürmeli; ondan sonra usulü dairesinde ihsanda bulunmalı.[521]

Kulu önce hizmette pişirmeli ve iyice sınamalı, ondan sonra kendisini yükseltip ödüllendirmeli.[522]

Eğer hizmetkâr yanılırsa onu çağırtmak gerek, neden yanıldığını sormak gerek.[523]

Günahı varsa cezalandırmak eğer yoksa iyilik ile gönlünü almak gerek.[524]

AYTOLDI

---

[508] 620.
[509] 621.
[510] 622.
[511] 623.
[512] 624.
[513] 625.
[514] 626.
[515] 627.
[516] 628.
[517] 629.
[518] 629.
[519] 630.
[520] 634.
[521] 635.
[522] 636.
[523] 641.
[524] 642.

Ey devletli hükümdar, acaba neye hiddet buyruldu da böyle ateş kesildin?[525] Acaba günahım nedir, ben bilmiyorum bunu; bana söyle, sonra bir de benim sözümü dinle.[526] Kusurum varsa cezalandır, kudret senindir; kusurum yoksa, bana yüzünü karartma.[527]

KÜNTOGDI

(Hiddetini sürdürerek) Ey bilgisiz, ey ahmak kişi![528] Kendine bir bak, sen benim için kimdin; sana bu küstahlık nereden geliyor.[529] Bana hizmetin geçti desem, henüz bir hizmetin yok; faydan dokundu desem, henüz bir faydan da olmadı.[530] Hizmetin dokunmadığı hâlde ödüllendirip ihsanda bulundum; sana mevki verdim fakat sen kafa tutmaya kalkıştın.[531]

AYTOLDI

(Gülerek) Evet, neyi sorduğunuzu anladım, açıklayayım.[532] Bütün bu işleri şimdi bilerek yaptım; çünkü senin de bu hareketlerimi anlaman gerekiyor.[533]

KÜNTOGDI

(Hiddetini sürdürerek) Hâkimlerin şu sözünü duymadın mı: Beye yakın olursan, kendini iyice kolla.[534] Sana baban yahut anan: Ey oğlum, kendini efendin ile bir tutma, demediler mi?[535] Sana takım-başın: Beyine karşı kafa tutma, başını gözet, diye emir vermedi mi?[536] Bu beyler ateştir, ateşe yaklaşma; yaklaşırsan yanacağın kesindir.[537] İhmalci olma, beyler yanar ateştir; yanar ateş, ona yaklaşan için felakettir.[538]

KORO

Dikkat edersen, beyler gerçekten yanar ateş gibidir; kafa tutanın başını koparır, kanını emer.[539]

---

[525] 637.
[526] 638.
[527] 639.
[528] 643.
[529] 644.
[530] 645.
[531] 646.
[532] 657.
[533] 658.
[534] 650.
[535] 651.
[536] 652.
[537] 653.
[538] 654.
[539] 655.

Sana fazla bakarsa onun bakışından kork; eğer korkmazsan, o seni korkmaya mecbur eder.[540]

AYTOLDI

İşte, benim şimdi sana gelişim ve yaptığım hareketler yaradılışım icabıdır.[541] Sen önce bana yer gösterdin, ben oraya oturmadım. Benim için yer yoktur, sen bunu anla, demek istedim.[542]

KÜNTOGDI

Otururken, altına bir top koyup üstüne oturdun; böyle bir şeyin üzerine oturulur mu, bir düşün.[543]

AYTOLDI

Söylediğimi güçlendirmek ve neye benzediğimi sana göstermek için yere bir top koydum.[544] Dümdüz yerde top nasıl kendi kendine yuvarlanırsa, mutluluk da öyledir; ben sıyrılıp giderim.[545]

KÜNTOGDI

Sana söz söyledim, senin sözünü dinledim; sen gözünü yumunca, şaşırdım kaldım.[546]

AYTOLDI

Sen sevgiyle bakınca ben gözümü yumdum çünkü sana nasıl olduğumu göstermek isterdim.[547] Bugün ben bir devletim, bir topa benzerim; kim bana yaklaşırsa ben onu yakalarım.[548]

KÜNTOGDI

Bunu affettim, sana yine hitap ettim; bu sefer de neden yüzünü çevirdin, açıkla bana?[549]

AYTOLDI

Sen yine konuştun, ben de cevap verdim; sevgiyle bakınca yüzümü gizledim.[550] Bununla sana kendi doğamı göstermek ve doğam kararsızdır, bana inanma, demek istedim.[551]

---

[540] 656.
[541] 659.
[542] 660.
[543] 647.
[544] 661.
[545] 662.
[546] 648.
[547] 663.
[548] 664.
[549] 649.

KÜNTOGDI

Anladım.[552] Şimdi bana söyle, nedir senin erdemin; bu pervasız dilin büyük sözler söyledi.[553]

AYTOLDI

Erdemim çoktur; insanlara kısmet gelirse benden gelir.[554] Tabiatım yumuşak ve dikkat edersen yaşım da küçüktür; fakat bütün bey ve büyüklere giden yollar benden geçer.[555] Yüzüm güzel, huyum mülayimdir; arzu edilen her şey elimin altındadır.[556] Nerede olursam olayım, bütün arzular benimle beraber yürür ve bana bağlanır.[557] Huzur bendedir, mihnet benden kaçar; sevinç bendedir, üzüntü bana yol bulmaz.[558] Kim bana kafa tutarsa ızdırap içinde mahvolur; kim bana boyun eğerse arzusuna kavuşur.[559] Beni vurmak isteyenin kendisi vurulur; beni ezmek isteyenin kendisi ezilir.[560]

KÜNTOGDI

Bu erdemlerini anladım. Senin kusurun var mı; söyle, onu da bileyim.[561]

AYTOLDI

Bana iftira ederler; kusurum yokken kusurum olduğunu söylerler.[562] Kusurum varsa, şudur: insanlar aralarında beni dönek diye kötüler durur.[563] Halbuki dönekliğim benim için kusur değildir; ben kendime daima yeni ve taze şeyler seçerim.[564] Bütün eskimiş şeyler yıpranmış olur; yıpranmış şeylere katlanmak sıkıntı ve tiksinti verir.[565] Yeni şey varken, eskiye ne gerek var; güzel şey varken, kötüye ne gerek var.[566] İşte bu doğam yüzünden dönek diye bana söverler ve bundan dolayı bana kusur yüklerler.[567]

---

[550] 665.
[551] 666.
[552] 671.
[553] 672.
[554] 673.
[555] 674.
[556] 675.
[557] 676.
[558] 677.
[559] 678.
[560] 679.
[561] 683.
[562] 684.
[563] 685.
[564] 686.
[565] 687.
[566] 688.
[567] 690.

KORO

Güvenme bu mutluluğa, geldiği gibi gider; inanma bu devlete, verdiği gibi alır.[568]

Devlet gelip tekrar gitmeseydi, bu aydınlanmış olan gün yine kararmazdı.[569]

KÜNTOGDI

Bırakıp gittiğinde seni alıkoymanın bir çaresi var mı?[570]

AYTOLDI

Kısaca ben ve doğam bir geyiğe benzeriz.[571] Seven ve dileyen beni kolay bulamaz; bulsa bile tutamaz ve çabuk kaybeder.[572] Eğer beni bulan kişi tutup bağlamayı bilirse, ben ondan kaçamam, bu kesindir.[573]

KORO

Ey mutluluk, bu kararsızlığın ve bu hercailiğin olmasaydı, senin gelmen ne iyi bir iş olurdu.[574]

Fakat sen kararsız ve vefasızsın; kendini vefalı gösterir fakat cefa edersin.[575]

Gün olur, anandan atandan daha merhametli olursun; güler yüz göstererek insanı el üstünde taşırsın.[576]

Gün olur, görmezlikten gelir yüzünü çevirirsin; bütün tavrın ve sözün bir anda değişiverir.[577]

Yığarsın, toplanınca da tekrar hepsini dağıtırsın; önce çağırırsın fakat gelince kapını kaparsın.[578]

KÜNTOGDI

Senin bu Ay-toldı adın ne demektir?[579] Bunun manası nedir, söyle bana; ben de bileyim.[580]

---

[568] 694.
[569] 696.
[570] 697.
[571] 698.
[572] 699.
[573] 700.
[574] 715.
[575] 716.
[576] 717.
[577] 718.
[578] 719.
[579] 728.
[580] 729.

AYTOLDI

Ay doğarken önce çok küçük doğar; sonra gün geçtikçe büyür ve yükselir.[581] Büyüyüp dolunay hâline gelince dünyaya ışık saçar, dünya halkı onun aydınlığından faydalanır.[582] Ay büyüyüp tamamlanarak en yüksek noktaya çıkınca, yine eksilmeye başlar ve güzelliği gider.[583] Parlaklığı azalır ve sonunda kaybolur; sonra küçük olarak doğar ve yine büyür.[584] Benim de doğam bunun gibidir; bazen var bazen de yok olurum.[585] Ne kadar düşkün olursa olsun, ben birine yönelirsem, onun ahvali muhakkak ki gittikçe düzelir, güzelleşir.[586] Zenginleşip büyüyerek şöhreti yayılınca, ben ondan uzaklaşırım, onun da itibarı gider.[587] Topladığı malı tekrar saçılır; onun ahvali yine eskisi gibi olur.[588] Bu ay hep yerini, evini değiştirir; daima yer değiştiren, ne yapsan da bir yere ısınmaz.[589] Bu ay hangi eve girerse, oradan çabucak çıkar; çabuk çıkabilmek için de yattığı yeri yıkar.[590] Ben kendim de işte ona benzerim; gidişim kâh aşağı kâh yukarı doğrudur.[591]

KÜNTOGDI

Sözünün beni aydınlattığı kadar seni de beğendim.[592] Sen gece gündüz benim hizmetimde bulun.[593]

ANLATICI

Çok mal ve mülk verdi, onu çok övdü; ona ihsanda bulundu, altın ve gümüş verdi.[594] Hükümdar her işini ona danıştı, her işte onun fikrine ve bilgisine başvurdu.[595] Ay-toldı da bu itibara layık olmak için, ona doğruluk ve dürüstlük ile candan hizmet etti.[596]

KORO

Hâkimlerin sözünü dinle, düşün ve şu dört şeyin azını azımsama.[597]

---

[581] 731.
[582] 732.
[583] 733.
[584] 734.
[585] 735.
[586] 736.
[587] 737.
[588] 738.
[589] 743.
[590] 745.
[591] 746.
[592] 751.
[593] 760.
[594] 761.
[595] 762.
[596] 763.

Bu dörtten biri ateş, biri düşmandır; üçüncüsü hayatın tuzağı olan hastalıktır.[598]

Diğeri de bilgidir; bu dört nesneyi hafife alma, büyüktür önemi.[599]

Her birinin faydası ve zararı çoktur; bazısı borç, bazısıysa alacak gibidir.[600]

SAHNE 10: AY DÜŞÜYOR

(Taht odasının balkonu.)

ANLATICI

Döşek istedi, yattı, uykusu gelmedi; keder ve kaygı içinde gözünü yummadı.[601] Kalkıp kapıya çıktı, gözyaşı döktü.[602] Tekrar odasına dönüp yatağına girdi; kederine hâkim olarak biraz teselli buldu.[603] Rumi kızı yüzünü yere gizledi; dünyanın rengi zenci yüzüne döndü.[604] Uykusu gelmedi, kalktı, tekrar baktı; Ülker yıldızı aşağıya inmiş, gece sonuna yaklaşmıştı.[605] Gözlerini göğe dikerek uzun süre seyretti; karanlık gece olduğu gibi sürdü, aydınlanmak bilmedi.[606] Biraz yattı, uyudu; tekrar uyanıp kalktı; başını kaldırıp mavi göğe baktı.[607]

KORO

Doğudan Kara-Kuş yıldızı çıktı, yükseldi; düşman meşalelerini yakmış gibi ateş parladı.[608]

Yedi-Kardeşler başını yukarı kaldırdı; Yıldırık yıldızı Aygır burcuna doğru eğildi.[609]

Erentir'in başı yere yakın bir noktaya kadar indi; güneş başını kaldırdı ve parlak yüzünü açtı.[610]

Dünya altın rengine büründü, gökyüzü alev gibi kızardı.[611]

---

[597] 306.
[598] 307.
[599] 308.
[600] 309.
[601] 6212.
[602] 6213.
[603] 6214.
[604] 6215.
[605] 6216.
[606] 6217.
[607] 6218.
[608] 6219.
[609] 6220.
[610] 6221.

ANLATICI

Elbiselerini giyip derhâl atına bindi, evinden çıkıp tekrar saraya geldi.[612] İnip yürüyerek doğruca saraya girdi; hükümdar çağırınca kendini toparladı, huzura çıktı.[613] Hükümdar Öğdülmiş'e dikkatle baktı, gönlünü kederli gördü.[614]

KÜNTOGDI

Bu hâlin nedir? Seni düşünceli buluyorum.[615] Gönlüne bugün nasıl bir dert yüklendi; alnındaki düğümde bunun alametini görüyorum.[616] Kırmızı yüzün neden bugün solmuş? Dünya başka ne endişeler çıkardı?[617] Henüz saadet senden yüz çevirmedi; bu dönek dünya ve mutluluk henüz sana gülümsüyor.[618] Felek henüz senin muradınca devrediyor; ey kahraman, ay, güneş, zaman arzu ettiğin gibi doğuyor.[619] Ben sana karşı henüz kaşımı çatmış değilim; senden çok memnunum, sana hep iltifat ediyorum.[620]

ÖĞDÜLMİŞ

Ey devletli hükümdar, sizden yana bir derdim yoktur. Bu kocamış dünya dönekliğini bir daha gösterdi. Ay yüzü yine karartıyor, küçükken bildiğim gibi.

KÜNTOGDI

Kim seni bu kaygı ve kedere düşürdü?[621] Sen zahmet çekerken veya endişe içindeyken, ben nasıl sevinç duyabilirim?[622]

ÖĞDÜLMİŞ

Geceleyin ölüm kuşu geldi, öttü acı acı. Odgurmış'ın hastalığını getirdi haberci.

KÜNTOGDI

O iyi insana çok yazık.[623]

---

[611] 6223.
[612] 6224.
[613] 6225.
[614] 6226.
[615] 6227.
[616] 6228.
[617] 6229.
[618] 6230.
[619] 6231.
[620] 6232.
[621] 6233.
[622] 6235.

ÖĞDÜLMİŞ

Şimdi onun evi ay gibi soğuk bir yalnızlık.

KÜNTOGDI

Ona kim hizmet eder, hastalığına kim bakar; o hasta hasta yalnız başına nasıl orada kalır?[624] Niçin orada bir süre kalmadın; onu kime emanet ettin de o hâlde bıraktın geldin?[625]

ÖĞDÜLMİŞ

Bu sözleri ona ben de söyledim.[626] Bana itiraz etti, sözümü dinlemedi; sözüne karşı koymayı denedim fakat gücüm yetmedi.[627]

KÜNTOGDI

Ey Öğdülmiş, fazla keder ve endişe edip üzülme.[628] Onu Tanrı korusun; o isterse, şifa ihsan ederek ayağa kaldırır.[629] Hayat bugün rüya gibi oldu.[630]

ANLATICI

Öğdülmiş yine birkaç gün sabretti; keder ve endişesini içine akıttı.[631] Kardeşi için üzüntü içindeydi; gittikçe sarardı, kederden âdeta eridi.[632] Fakat fazla dayanamadı; tekrar gidip kardeşini görmek istedi.[633]

ÖĞDÜLMİŞ

Ben bugün kardeşimi yoklamak üzere onu ziyaret etmek istiyorum.[634] Acaba ne hâldedir, onu bir göreyim; hayatta olup olmadığını bir öğreneyim.[635]

KÜNTOGDI

---

[623] 6238.
[624] 6441.
[625] 6242.
[626] 6243.
[627] 6244.
[628] 6252.
[629] 6245.
[630] 6256.
[631] 6275.
[632] 6276.
[633] 6277.
[634] 6279.
[635] 6280.

Gidersen, çok iyi edersin; kardeşlik ve yakınlık karşılıklı ziyaretlerle yerine getirilir.[636] Git, benim tarafımdan da hatırını sor; hastalığına bak, nasıldır, onu teselli et.[637]

SAHNE 11: AY TUTULMASI

(Taht odası.)

KORO

Bir gün hükümdarın çok canı sıkıldı; halvet emri verip yalnız başına kaldı.[638]

Ay-toldı'yı huzuruna çağırttı; Ay-toldı girdi ve ellerini kavuşturdu.[639]

Hükümdarın karşısında ayakta durdu; hükümdar ona bir süre hiçbir şey söylemedi.[640]

Sonra başını kaldırıp baktı ve gözüyle, gel otur diye işaret etti.[641]

Ay-toldı yavaşça ve sükûnetle oturdu; gözlerini yere dikmişti ve içi müsterihti.[642]

Göz ucuyla gizlice hükümdara baktı; o kaşını çatmış ve yüzünü buruşturmuştu.[643]

Gümüş bir taht üzerine oturmuştu; bu tahtın birbirine bağlanmamış üç ayağı vardı.[644]

Elinde büyük bir bıçak tutuyordu; solunda bir acı-ot ve sağında şeker bulunuyordu.[645]

Bunu görünce, Ay-toldı, gerçekten çok korktu ve nefesi kesildi.[646]

KÜNTOGDI

(Bir süre durduktan sonra hükümdar başını kaldırdı.)[647] Beni burada tek başıma ve bu hâlde görünce, niye dilsiz gibi susuyorsun?[648]

AYTOLDI

---

[636] 6281.
[637] 6282.
[638] 765.
[639] 766.
[640] 767.
[641] 768.
[642] 769.
[643] 770.
[644] 771.
[645] 772.
[646] 773.
[647] 774.
[648] 775.

Ey devletli hükümdar, benim konuşmaya cesaretim yok.[649] Bugün sende başka bir hâl görüyorum, onun için çekiniyorum, ey zeki, bilge.[650] Beyler arslana benzer, ey parlak bilgili hiddetlendirirsen, başını koparırlar.[651]

KÜNTOGDI

Bana söyle bakayım, şimdi neye hayret ettin?[652]

AYTOLDI

Ben şuna şaşırdım; bu senin oturduğun gümüş taht ne oluyor?[653]

KÜNTOGDI

Geçen gün seni çağırdım, sana itibar gösterdim ve yer verdim.[654] O acayip işleri bana göstererek beni hiddetlendirdin; fakat kendini iyi savundun.[655] Sana hiddetlenince, beni azarladın; buna katlandım fakat yüzünü buruşturdun.[656] Sen bana dedin ki: Ben mutluluğum, beni tanı; sana anlatmak için böyle yaptım, bunu anla. [657] Niçin yaptığını birer birer açıkladın; ben de her şeyini açıkça anladım. [658] O zaman senin kusurunu affettim ve sana erdemin oranında saygı gösterdim.[659] Bugün de ben sana kendi doğamı ve bütün erdemlerimi gösteriyorum.[660] İşte bak, ben de doğruluk ve kanunum; kanunun nitelikleri bunlardır, dikkat et.[661]

AYTOLDI

Bu oturduğun ne biçim bir tahttır?[662]

KÜNTOGDI

Bak, üzerine oturduğum bu tahtın üç ayağı vardır.[663] Üç ayak üzerinde olan hiçbir şey yana meyletmez; her üçü de düz durdukça taht sallanmaz.[664] Eğer üç ayaktan biri yana yatarsa,

[649] 776.
[650] 777.
[651] 784.
[652] 785.
[653] 786.
[654] 793.
[655] 794.
[656] 795.
[657] 796.
[658] 797.
[659] 798.
[660] 799.
[661] 800.
[662] 787.

diğer ikisi de kayar ve üstünde oturan yuvarlanır.[665] Üç ayaklı olan her şey doğru ve düz durur; eğer dört ayaklı olursa biri eğri olabilir.[666] Düz olan bir şeyin her tarafı iyidir; her iyinin, dikkat edersen, tavır ve hareketi düz olur.[667] Hangi şey yana yatarsa, eğri olur; her eğrilikte bir kötülüğün tohumu bulunur.[668] Düz olan yana yatarsa, duramaz düşer; hangi şey doğru ise düşmez, yerinde durur.[669] Bak, benim doğam da yana yatmaz, doğrudur; eğer doğru olan eğrilirse, kıyamet kopar.[670] Ben işleri doğruluk ile hallederim; insanları bey veya kul olarak ayırmam.[671]

AYTOLDI

Elindeki bu bıçak nedir?[672]

KÜNTOGDI

Elimde tuttuğum bu bıçak, biçen ve kesen bir alettir.[673] Ben işleri bıçak gibi keser atarım; hak arayan kişinin işini uzatmam.[674]

AYTOLDI

Niçin sağında şeker var, solundaki bu acı-ot nedir?[675]

KÜNTOGDI

Şekere gelince, o zulme uğrayarak kapıma gelen ve adaleti bende bulan kişi içindir.[676] O kişi benden şeker gibi tatlı tatlı ayrılır; sevinir ve yüzü güler.[677] Zehir gibi acı olan bu Hint otunu ise zorbalar ve doğruluktan kaçan kişiler içer.[678] Bunlar kavga edip bana gelirler ve ben

---

[663] 801.
[664] 802.
[665] 803.
[666] 804.
[667] 805.
[668] 806.
[669] 807.
[670] 808.
[671] 809.
[672] 788.
[673] 810.
[674] 811.
[675] 789.
[676] 812.
[677] 813.
[678] 814.

hüküm verince, bakarsın, acı Hint ilacı içmiş gibi yüzlerini ekşitirler.[679] Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı, bu asık suratım bana gelen zalimler içindir. [680]

AYTOLDI

Sana bakınca öfkeli olduğunu gördüm.[681]

KÜNTOGDI

Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı, bu asık suratım bana gelen zalimler içindir. [682] Gerek oğlum, yakınım veya hısmım olsun; gerek yolcu, geçici veya konuk olsun.[683] Kanun karşısında benim için hepsi birdir; hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulmaz.[684]

AYTOLDI

Bu hâli görünce, korkudan, ağzımı açıp bir söz söyleyemedim.[685]

KÜNTOGDI

Bu beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa dünya huzura kavuşur.[686]

AYTOLDI

Ey devletli hükümdar, efendimizin adı niçin Kün-togdı olmuştur?[687]

KÜNTOGDI

Bilge kişi bu adı benim doğamı güneşe benzeterek verdi.[688] Güneşe bak, küçülmez, bütünlüğünü daima korur; parlaklığı hep aynı şekilde kuvvetlidir.[689] Benim doğam da ona benzer, doğruluk ile doludur ve asla eksilmez.[690] İkincisi güneş doğar ve bu dünya aydınlanır; aydınlığını bütün halka eriştirir, kendinden bir şey eksilmez.[691] Benim de hükmüm böyledir,

[679] 815.
[680] 816.
[681] 790.
[682] 816.
[683] 817.
[684] 818.
[685] 791.
[686] 819.
[687] 823.
[688] 824.
[689] 825.
[690] 826.
[691] 827.

ben ortadan yok olmam; hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır.[692] Üçüncüsü bu güneş doğunca yer ısınır; o zaman binlerce renkli çiçek açılır.[693] Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket baştan başa taşlık ve kayalık dahi olsa hep düzene girer.[694] Güneş doğar, temiz veya kirli demeden her şeye aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez.[695] Benim de hareketim tıpkı böyledir; herkes benden nasibini alır.[696] Bir de güneşin burcu sabittir; bu sabit dediğim, temeli sağlam olduğu içindir.[697] Güneşin burcu ‘‘arslan’’dır ve bu burç yerinden kımıldamaz; yerinden kımıldamadığı için de evi bozulmaz.[698] Benim tavır ve hareketlerime bir bak, benim de parlaklığım kesinlikle değişmez.[699]

AYTOLDI

Ey devletli hükümdar, ülkelere hâkim ol, iyi adın dünyaya yayılsın.[700] Ben de bu uzun yolu yürüyüp ve çok zahmet çekip yorularak sana geldim.[701] Bu doğandan ve erdemlerinden dolayı, büyük bir arzuyla senin hizmetine geldim.[702] Bana sen söyle, nasıl hizmet edeyim; seni sevindirmek için nasıl davranayım?[703]

KÜNTOGDI

Benim beğenmediğim şeylerden biri yalandır; ondan sonra da zulmedenler gelir.[704] Sonra da doğası haris ve olgun olmayanlar, aceleci huylu ve gözü doymaz olanlar.[705] Her işte hiddet gösterenler, içkiye düşkünler veya çalıp çırpanlar.[706] Bu gibi kişiler yaramaz bana; işte bunları açıkça saydım sana.[707] Sen gerçekten benim işime yaramak istiyorsan, bu birkaç şeyi kendinden uzak tut.[708] Böylece her gün bana daha yakın olacaksın, benden de sana karşı itibar ve ihsan artacak.[709]

---

[692] 828.
[693] 829.
[694] 830.
[695] 831.
[696] 832.
[697] 833.
[698] 834.
[699] 835.
[700] 836.
[701] 837.
[702] 838.
[703] 839.
[704] 848.
[705] 849.
[706] 850.
[707] 851.
[708] 852.
[709] 853.

KORO

Ay-toldı sözünü kesti, kalkıp huzurdan çıktı; sevinç içinde evine yöneldi.[710]

O günden itibaren de gündüzleri oturmadan, geceleri uyumadan, ona hizmette kusur etmedi.[711]

Doğruluk ve samimiyetle çalıştı; hükümdar da onu günden güne kendisine yaklaştırdı.[712]

Beyler iyi kişileri kendilerine yakın tutarlarsa, kötüler de işlerinde iyi hareket etmeye mecbur olur.[713]

Beylerin etrafını kötüler çevirirse, memlekete tamamen kötüler hâkim olur.[714]

Kötü serbest kalırsa, iyi ortadan kaybolur; hâkim iyi olursa, onun halkı da şüphesiz iyi olur.[715]

Kişinin doğası kötüdür, bunu gözümle görüyorum; huzuru kısa ama pişmanlığı uzun sürer.[716]

SAHNE 12: ALACAKARANLIK

(Taht odası.)

ANLATICI

Hükümdar bir gün tek başına oturuyordu; elindeki kitabı bıraktı ve uzun uzun düşündü.[717] Bir yere aklı takılmıştı, anlayamadı; sormak için birini aradı, bulamadı.[718]

KÜNTOGDI

Ah yazık, o erler eriydi.[719] O bana iyi arkadaştı ve bargâhımın süsüydü; her işinde halkın faydasını düşünürdü.[720] Arkadaşım kayboldu, boş kaldı yeri.[721]

KORO

[710] 951.
[711] 952.
[712] 953.
[713] 888.
[714] 889.
[715] 890.
[716] 926.
[717] 1572.
[718] 1573.
[719] 1574.
[720] 1575.
[721] 1576.

Hani bu boşluğu dolduracak kişi![722]

KÜNTOGDI

Hayret, ben onu nasıl unuttum.[723] Babası öldüyse, oğlu hayattadır; birini kaybettim, birini tutayım bari.[724]

ANLATICI

Derhâl adam gönderip Öğdülmiş'i huzuruna çağırttı.[725] Öğdülmiş yürüyüp içeri girdi ve huzura kabul edilerek hükümdarın karşısında sevinçle durdu.[726]

KÜNTOGDI

Babandan sonra felek sana neler yaptı; seni sevindirdi mi, yoksa yerindirdi mi?[727]

ÖĞDÜLMİŞ

Felek bana haksızlık etti ve kaşını çattı; hükümdarın hizmetinden uzakta ve dışarıda kaldım.[728] Çok zaman geçti, hükümdarın yüzünü göremedim, üzüntü ve kaygı içindeydim, yüzüm gülmedi.[729]

KÜNTOGDI

Ey oğlum, bundan sonra benim hizmetimde bulun, artık gönlünü ferah tut.[730]

ÖĞDÜLMİŞ

(Kendi kendine) Bugün hükümdar beni hatırlayarak çağırttı; şimdi ümitli olabilirim çünkü mutluluk bana yâr olmaya başladı.[731] Hükümdarın emrini duyunca gözüm parladı ve bana gün doğdu.[732]

KÜNTOGDI

[722] 1576.
[723] 1578.
[724] 1579.
[725] 1580.
[726] 1581.
[727] 1584.
[728] 1586.
[729] 1587.
[730] 1591.
[731] 1588.
[732] 1589.

Babanın çok büyük hizmeti vardı; hakkını ödeyememiş ve borçlu kalmıştım.[733] Suçlama altında kalmamak için bu borcu sana ödemem gerekir.[734]

ANLATICI

Bundan sonra Öğdülmiş kollarını sıvadı; kapıdan ayrılmayarak mutlulukla hizmetine başladı.[735] Sabah akşam aralıksız hizmet etti; yemeğini orada yedi, geceleyin de muhafızlık etti.[736] Hükümdar, hizmetinden memnun kaldıkça, mutluluk ona el verdi ve kapılar açıldı.[737] Kusurları erdem oldu, sözü söz oldu; hükümdar uyanır uyanmaz, ilk onu görürdü.[738]

KORO

Bütün olacak şeylerin olacağını gösteren bir belirti vardır; küçüklükten itibaren büyüyünceye dek belirti hep kendini gösterir.[739] Meyveyi, yiyecek nimetleri, çiçekteyken görmeli; her işte misal olarak bunu örnek tutmalı.[740]

ANLATICI

Hükümdar bu Öğdülmiş'i sınadı ve bütün işlerini sadakatle yaptığını gördü.[741] Bazen itibar gösterdi, yükseltti onu; bazen de sert davranarak itibarını kırdı.[742] İtibardayken, o başkalarına kaba davranmadı, itibardan düştüğü zaman da işini aksatmadı.[743]

KÜNTOGDI

Benim yanımda şimdi sen teksin; seni kaybedersem başka birini nerede bulurum?[744] Senin böyle tek olmandan korkuyorum, ey kudretli; keşke senin bir eşin daha bulunsaydı.[745] Bütün bu zahmet senin üzerinde kalmazdı; ben de daha çok dua kazanmış olurdum.[746]

ÖĞDÜLMİŞ

Hükümdar sağ olsun, iş yapacak kişiler her zaman bulunur.[747]

---

[733] 1592.
[734] 1593.
[735] 1605.
[736] 1606.
[737] 1607.
[738] 1644.
[739] 1650.
[740] 1651.
[741] 1716.
[742] 1717.
[743] 1718.
[744] 3133.
[745] 3134.
[746] 3135.

KÜNTOGDI

Ara, soruştur; akrabaların arasında senin yolunu izleyebilecek biri var mı?[748]

ÖĞDÜLMİŞ

Akrabalarım arasında da çok geniş bilgili böyle bir kişi var.[749] Hareketi doğru ve adı Odgurmış'tır; o her türlü iyiliğe el vurmuştur.[750]

KÜNTOGDI

Onu buraya nasıl davet edelim, onu çağırmak üzere kimi gönderelim?[751]

ÖĞDÜLMİŞ

Böyle bir akrabamın bulunduğunu arz ettim fakat gelip gelmeyeceği hakkında bir şey söyleyemem.[752] Eğer gelirse çok iyi, emrinize hürmet gösterdi demektir; eğer gelmezse fermanınıza önem vermemiş olur.[753] Hükümdarın altını acaba ona etki eder mi; o doğru insan acaba beni azarlar mı?[754]

KÜNTOGDI

Ben sana bir şey sordum, sen de kendi bildiğini bana söyledin.[755] Çağır gelirse gelir; eğer gelmezse ve sözümü dinlemezse senin ne kabahatin var?[756]

ÖĞDÜLMİŞ

Ben ağızdan ne kadar söz söylesem de hükümdarın fermanı, yazılı sözü başkadır.[757]

KÜNTOGDI

Bu onu avlayacak ağ olsun.[758]

---

[747] 3137
[748] 3136.
[749] 3145.
[750] 3146.
[751] 3155.
[752] 3158.
[753] 3159.
[754] 3160.
[755] 3161.
[756] 3162.
[757] 3180.
[758] 3185.

SAHNE 14: KARANLIK

(Odgurmış evi.)

ANLATICI

Atını tutup derhâl eyerledi; oradan kalkıp akrabasına gitti.[759] Akrabasına yaklaşınca atından aşağı indi, yürüyerek kapısına geldi.[760] Gelip eliyle yavaşça kapıyı çaldı; Odgurmış ibadeti bıraktı, yerinden kalktı.[761] Kapıyı açıp çıktı; hısmını gördü, kucaklaşıp öpüşerek selamlaştı.[762] Elinden tutup hemen içeri aldı; yer gösterdi ve elini tutarak oturdu.[763] Odgurmış akrabalarını soruşturdu; Oğdülmiş onların sağ ve salim olduklarını söyledi.[764]

ODGURMIŞ

Bana söyle, şimdi buraya niye geldin, sana ne oldu böyle?[765]

ÖĞDÜLMİŞ

Ey güzel yüzlüm, seni göreceğim geldi.[766] Görüşmeyeli çok zaman geçti; görüşmeyi çok arzu ediyordum, zaman bulamadım.[767] Vakti bugünmüş, işte geldim: çok şükür ki sana kavuştum.[768]

ODGURMIŞ

Senin hükümdarın yanında bulunduğunu, bilginle halka faydalı olduğunu duydum.[769] Halkın yükünü boynuna yüklendikten sonra, onları bırakıp da buraya nasıl geldin?[770]

ÖĞDÜLMİŞ

Bundan başka bir sözüm daha var; dinlersen, onu da söyleyeyim.[771]

ODGURMIŞ

[759] 3289.
[760] 3290.
[761] 3291.
[762] 3292.
[763] 3293.
[764] 3302.
[765] 3303.
[766] 3306.
[767] 3309.
[768] 3310.
[769] 3304.
[770] 3305.
[771] 3317.

Başka söyleyeceğin söz neymiş, söyleyiver.[772]

ÖĞDÜLMİŞ

Seni görünce, gözüm parladı.[773] Ben daima seni merak ediyor ve dilimden düşürmüyorum.[774]

ODGURMIŞ

Gösterdiğin bu yakınlığın, Tanrı karşılığını ihsan etsin.[775]

ÖĞDÜLMİŞ

Köy ve şehri, yakın akraba ve kardeşleri bıraktın, insanlardan uzaklaştın; burada hiç tanıdık ve ahbabın yok.[776] Tek başına ağır zahmetlere katlandın; aç ve çıplak yaşıyorsun, dermansız bir hâldesin.[777] Niçin ve neden kendine böyle eziyet ediyorsun; bana bunu açıkça söyle, ben de senin bu hususlaki fikirlerini anlayayım.[778]

ODGURMIŞ

Bu söylediğin sözler senin şefkatinden ileri geliyor; bu akrabalık nişanesi ve yakınlık alametidir.[779] Akrabaların kederini akrabalar paylaşır; insanın bir akrabası olmazsa onun ızdırabına yabancılar nasıl ortak olabilir.[780] Kardeş ve akrabalardan ayrılarak buraya gelip niçin bu kadar zaman burada kaldım?[781] Çünkü dinimin selametini ve kendi menfaatimi bunda gördüm.[782] Onun için kalkıp buraya geldim; halvete çekilip böylece Tanrı'ya ibadetle uğraşmak istedim.[783]

ÖĞDÜLMİŞ

[772] 3320.
[773] 3321.
[774] 3326.
[775] 3319.
[776] 3327.
[777] 3328.
[778] 3333.
[779] 3335.
[780] 3336.
[781] 3337.
[782] 3338.
[783] 3339.

Senin için bütün akrabaların sızlanıyorlar; görmek isteyince bulamıyor ve özlem içinde çırpınıyorlar.[784] Hiçbir insan tek başına yapamaz; sen burada yalnızsın, hasta da olabilirsin.[785] Bu düşünceyle ben evde duramadım; endişe ve kaygıya karşı koyamadım.[786]

ODGURMIŞ

Yalnız yaşıyorsun, dedin; ey dostum, Zikrullah benim için yeterli arkadaştır.[787] Yakın akraba ve kardeşlerden uzak bulunmama gelince ne aç ne de tok olduğumda onlara yük oldum.[788] Ey kardeş, insanlara karışmayı övdün; fakat insan onlara nasıl katılır, nasıl ahbap olur.[789]

ÖĞDÜLMİŞ

Tanrı cehennemi yalnız senin için yaratmadı; bütün bu azapları yalnız senin için zikretmedi.[790]

ODGURMIŞ

İşte bana geldiğinden beri ben bugün ibadetten geri kaldım; bir düşünsene.[791] Bir tek seninle buluşmanın zararı bu kadar olsun, artık beni fazla zorlama.[792] Şimdi ben insanlar arasına girersem, ibadete ne zaman elim değer?[793]

ÖĞDÜLMİŞ

Sözünü dinledim, sen de beni dinle, çevirme yüzünü.[794] Söylediklerinin hepsi doğrudur; fakat dikkat edersen, bunlar hakikatte ancak birer bahanedir.[795] insan hayatında kendini yükseltmek ve adını yaşatmak için başkalarına faydalı olmalı.[796] İnsanlar ondan bir iyilik görmezlerse, onun yaşadığı nereden belli olur?[797]

ODGURMIŞ

[784] 3329.
[785] 3330.
[786] 3331.
[787] 3349.
[788] 3350.
[789] 3363.
[790] 3332.
[791] 3364.
[792] 3365.
[793] 3366.
[794] 3367.
[795] 3368.
[796] 3369.
[797] 3370.

Bu iyi fakat bunların yükünü yüklenmek çok zordur.[798] Gönül nazlıdır, bu sınanmıştır; şöyle ki sıcakta erir, soğukta donar.[799] Dostun gönlü kırılırsa, o içinden sana düşman olur; düşmanın bulunduğu yerde huzur ve sükûn kalmaz.[800] Sinek, fil için büyük bir düşmandır; fili ısırdığında onu zıp zıp zıplatır.[801]

ÖĞDÜLMİŞ

Tanrı bu dünyayı bilerek yarattı; helalinden yiyecek ve içecek gönderdi.[802] İyi arkadaş edinerek onlarla düşüp kalkmalı; insanın arkadaşı iyi olursa kendisi de iyi olur.[803] Başkasına faydası dokunmayan kişi ölü gibidir; faydalı ol, ölü olma; ey mert yiğit.[804]

ODGURMIŞ

Ben ne söylesem reddediyorsun; sözümü beğenmeyip itirazda bulunuyorsun.[805] Bana açık söyle, dileğin nedir? Ne istiyorsan açıkça söyle ve iste.[806]

ÖĞDÜLMİŞ

Ben buraya bir maksatla geldim, dileğimi arz edeyim.[807] Hükümdar Kün-togdı seni işitti; sana ihtiyacı olduğu için beni gönderdi.[808] Seni görmeyi çok arzu etti; seni çağırıp götürmek için davetçi olarak beni yolladı.[809] Ne kadar ağır gelse bile, senin oraya kadar gidip hükümdara bir görünmen gerekir.[810] Hükümdar çok iyi bir sultandır; çok merhametli, halkın candan sevdiği bir insandır.[811] Ey mert yiğit, yalnız dönmeyeyim.[812] Hükümdar kendi eliyle yazıp sana bir mektup gönderdi; ne demişse kendin bak, oku.[813]

ODGURMIŞ

[798] 3392.
[799] 3395.
[800] 3396.
[801] 3399.
[802] 3404.
[803] 3405.
[804] 3408.
[805] 3452.
[806] 3453.
[807] 3454.
[808] 3455.
[809] 3456.
[810] 3457.
[811] 3458.
[812] 3470.
[813] 3471.

(Mektubu okur.) Hükümdar çok manalı sözler yazmış.[814] Bunlar benim için çok büyük bir iştir.[815] Bu işte bilgin ile uygun bir tavsiyede bulunmanı istiyorum.[816] Bugün bana gerçekten bağlı olan sensin; ne yapmalı, söyle, sana güveniyorum.[817]

ÖĞDÜLMİŞ

Gidelim, demekten başka benim bir sözüm yoktur; ben sana nasıl, gitme, diyebilirim.[818] Seninle birlikte bulunmak benim için çok faydalıdır.[819] Oradan kalkıp seni götürmek için buraya geldim; tavsiyem şu: yürü, buradan kalkıp oraya gidelim.[820] İnsanlar arasına karıştığında elde edeceğin sevap ve iyilik burada bulunmaz, bu şüphesizdir.[821] İnsanlardan kaçıyorsun, onlar sana ne yaptı; insanlara karış ve onlar gibi yaşa.[822] Müslümanların işini gör, ihtiyaçlarına yardım et; Tanrı sana cennet verir, yerin başköşe olur.[823] İnsanlardan uzaklaşıp yalnız yaşama; başkasının kusurunu görme, kendine bak.[824]

ODGURMIŞ

Bu dünya kendini sana çok sevdirmiş; onun bütün kusurları sana erdem gibi görünmüş.[825] Âdem günah işleyince Tanrı onu cezalandırdı; kadir Tanrı bu dünyayı ona zindan yaptı.[826] Zindanda nasıl bir arzu ve dilek ararsın; dilek, arzu ve mutluluk cennette bulunur.[827] Dikkat edersen, dünya gölge gibidir, takip edersen kaçar; kaçarsan o senin peşine düşer.[828] Yola çıkan kişi yol üzerinde evini yapmaz; göç eden kişi de eşyasını evde bırakmaz.[829] Sen konuksun, bu dünya sana misafirhanedir; misafirhanede çok fazla şey aranmaz.[830]

ÖĞDÜLMİŞ

814 3473.
815 3475.
816 3484.
817 3486.
818 3489.
819 3490.
820 3498.
821 3499.
822 3502.
823 3503.
824 3504.
825 3513.
826 3520.
827 3521.
828 3536.
829 3560.
830 3561.

Ey kardeş, arzun buysa, seni zorlamam; kalbin kırılmasın.[831] Başka bir diyeceğim kalmadı, sağ ve esen kal; hükümdara bir mektup ver, beni mahcup etme. [832] Hükümdar kendi eliyle yazıp mektup gönderdi; kendin gelmeyeceksen sen de ona bir mektup yaz.[833]

ODGURMIŞ

Hükümdar mektup yazmak lütfunda bulunmuş; mektubu okudum, gözüm sevinçle parladı.[834] Şimdi elimde olan şeyler, yiyecek ve giyecek bana yeter; ondan fazlasının ne gereği var, o bana ancak yük olur.[835] "Ey hükümdar, şu dört hacetimi yerine getir; ben de el ve yüz öperek sana kulluk edeyim.[836] Ben ölümsüz bir hayat isterim, yaşlılığı olmayan bir gençlik dilerim.[837] Sen beni daima esen ve sağ tut; zenginleştir, asla yoksul ve malsız bırakma.[838] Bu dört şeyi bana sağla, sana kulluk edeyim; sevgili canımı feda ederek emrine hazır olunayım.[839] Ey hükümdar, bana bu şeyleri sağlarsan, ben de kendimi kul ederek sana bağlanırım.[840] Eğer bunları sağlamaya kudretin yetmezse, benden ne üstünlüğün var, açık söyle.[841] Ey asil bey, beni Tanrı'mın koruduğu gibi, sen beni koruyamazsın.[842] Geceleri seni benim korumam gerekir; beni koruyansa odur, sözümü açıkça söyledim.[843] Sen doymadan bana yemek gelmez; Tanrı'ysa, kendisi yemek yemekten münezzeh olduğu hâlde beni doyuruyor.[844] Sana karşı bir kusur işlersem, sen beni affetmeyeceksin; Rabb'im beni, bin kusur işlesem bile affeder.[845] Eğer sen beni iyiliğinden dolayı istiyorsan, kendin iyi ol, bu iyilik seni yeterince sevindirir.[846] Başka ne gibi söz ve çare konuşulmuşsa, onları da kardeşim duydu ve size arz edecektir.[847]" Ben dileğimi ve sözümü yazdım; ağızdan söylenen sözleri de kendin duydun.[848] Bunları şifahen arz et, hükümdar işitsin; beni kendi hâlime bıraksın, benden elini çeksin.[849]

---

[831] 3708.
[832] 3709.
[833] 3710.
[834] 3732.
[835] 3742.
[836] 3755.
[837] 3756.
[838] 3757.
[839] 3758.
[840] 3759.
[841] 3760.
[842] 3764.
[843] 3765.
[844] 3766.
[845] 3769.
[846] 3805.
[847] 3810.
[848] 3812.
[849] 3813.

ÖĞDÜLMİŞ

Fakat, ey kardeş, benim şüphem şudur: hükümdar seni kendinden uzak tutmayacaktır.[850] Çok geçmez, o beni buraya gönderecektir; sen ona gitmedikçe, o ısrar etmeye devam edecektir.[851]

ODGURMIŞ

Kardeşim, dedi, böyle söyleme; kalbim kırılır.[852] Ben buradan kalkıp oraya gidecek değilim; kendini zahmete sokup tekrar buraya gelme.[853] İstemekle elde edilemeyecek şeyi istemek fenadır.[854] Şimdi yürü, bir daha buraya gelme…[855]

KORO

Mutluluğa inanılmaz, o vefasız ve dönektir; yürürken hemen uçar, ayağı kaygandır.[856]

Bütün canlılar için ölüm bir kapıdır; yürüyenlerin hepsi bu kapıdan geçer.[857]

Davetçinin gelmesine hazırlanmak gerek uzun yol yürümek için hazırlık yapmak gerek.[858]

ANLATICI

Bu gidip gelme birkaç defa daha tekrar etti. Odgurmış hiçbirine olumlu cevap vermedi. Hükümdar ısrar etti ve bu mesele ile ilgili son defa Odgurmış'ın kapısı çalındı.

ODGURMIŞ

Ey kardeşim, işi uzattın.[859] Niçin kendini zorla zahmete sokuyorsun; niçin bu meselede bu kadar ısrar ediyorsun?[860] (Eve girerler. Odgurmış, kardeşini biraz soğukça karşılar.)[861]

ÖĞDÜLMİŞ

Hemen kaşını çatma, önce sözümü dinle.[862] Senin dediğin bütün sözleri eksiksiz olarak hükümdara eriştirdim ve kendim de ricada bulundum.[863] Hükümdar bu sözleri işitti, hepsini

[850] 3823.
[851] 3825.
[852] 3826.
[853] 3827.
[854] 3828.
[855] 3832.
[856] 670.
[857] 1134.
[858] 473.
[859] 4973.
[860] 4974.
[861] 4976.
[862] 4977.

dinledi; sözünü duydu ve uzun uzun düşünüp taşındı.[864] Hükümdar şimdi seni serbest bıraktı; fakat bunun dışında bir dileği daha var.[865] Bu iş için beni sana elçi olarak gönderdi; ey kahraman, sen beni utandırma.[866] Hükümdar evvelki dileğinden vazgeçti, seni şimdi yalnız ziyaret için çağırıyor; bunu da reddetme.[867] Gidip onunla buluş yahut o sana gelsin; yüzünü bir defa görsün.[868] Ey kardeş, bundan sana bir zarar gelmez; ey taş yürekli, bir defa da benim sözümü dinle.[869]

ODGURMIŞ

Bu söz karşısında boynumu eğiyorum; ben bugün onu ziyaret ederim.[870] O benden bir fayda beklediği için bundan önce ben ona gitmedim.[871] Bundan vazgeçti ve doğru yola girdi, ben de bu yola giriyorum; onun arzusunu yerine getireceğim, emin ol.[872] Hükümdara ben gideyim o buraya gelmesin; bu zahmete ben katlanayım, o eziyet çekmesin.[873] Parlak dünya yüzüne örtü örtünce, ben oraya gelirim, ey eski düşkün.[874] Gündüz insanlar beni görürlerse peşime takılırlar; hakkımda ileri geri konuşarak kendilerini ateşe atarlar.[875] Haydi, şimdi sen git, evde bekle, ben sana gelirim; bugün biraz geç uyursun.[876] İlk önce sana gelirim, sende buluşuruz; ne yapmak gerekirse, birlikte düşünürüz.[877]

ANLATICI

Bu söz üzerinde ikisi de anlaştılar; Öğdülmiş, yüzü gülerek sevinç içinde oradan ayrıldı.[878] Atına bindi ve oradan kalkıp doğruca hükümdarın sarayına geldi; atından inip izin isteyerek huzura çıktı.[879] Konuşulan sözleri hükümdara arz etti, hükümdarın sevinç içinde yüzü güldü.[880] İnsanın gönlü daima bir şeyler dileyip arzular; dileğini elde edinceye kadar kendini

---

[863] 4978.
[864] 4979.
[865] 4980.
[866] 4981.
[867] 4986.
[868] 4987.
[869] 4988.
[870] 4992.
[871] 4993.
[872] 4994.
[873] 4995.
[874] 5003.
[875] 5004.
[876] 5005.
[877] 5006.
[878] 5010.
[879] 5014.
[880] 5015.

durmadan oyalar.[881] Bütün dilek ve arzularını bulunca da onları gönlünden çıkarır ve bir daha ağzına almaz.[882]

SAHNE 15: BULUTLU GECE

(Taht odasının balkonu.)

KORO

Güneş yere indi, yüzünü gizledi; dünyayı kara bir duman kapladı.[883]

Dünya ızdırap içinde tekrar dul elbisesini giydi; gök, şeytan yüzü gibi soldu karardı.[884]

Bütün canlı mahluklar sükuna erip gözlerini yumdu; ses, gürültü ve söz kesildi, hayattan eser kalmadı.[885]

ANLATICI

Odgurmış evinden kalkıp yavaş yavaş yürüyerek geldi; Öğdülmiş onu bekleyip karşıladı.[886] Selamlaşıp el sıkıştılar; bu iki temiz kalpli insan el ele eve girdiler.[887] Ögdülmiş yiyecek ve içecek çıkardı, itinayla ağırladı; hükümdara haber vermek üzere adam koşturdu.[888] Hükümdar haberi alır almaz derhâl cevap verdi, yakınlık göstererek onları saraya davet etti.[889] Her ikisi de kalkıp hükümdara gittiler; hükümdar yerinden kalktı, onlara doğru yürüyüp karşıladı.[890] Karşılaşınca önce hükümdar selam verdi; zahit ise yalnız onun selamına mukabele etti.[891] Hükümdar zahit ile el sıkıştı, sevinç içinde güler yüzle hâl hatır sordu.[892] Kendisinin yanı başında yer verdi, ona aşırı bir iltifat ve hürmet gösterdi.[893]

KÜNTOGDI

[881] 5025.
[882] 5026.
[883] 5028.
[884] 5029.
[885] 5030.
[886] 5031.
[887] 5032.
[888] 5033.
[889] 5034.
[890] 5035.
[891] 5036.
[892] 5037.
[893] 5038.

Her şeyden önce sana soracak bir sözüm var, bana cevap ver.[894] Sen beni görünce selam vermedin; bu fazileti ve sevabı neden istemedin?[895]

ODGURMIŞ

Ben bunu bilerek yaptım ve önceden selam vermedim.[896] Selam insana selamet yoludur; kim selam verirse karşısındakine teminat vermiş olur.[897] Büyüklerin küçüklere selam vermesi gerekir ve böylece işler yoluna girer.[898] Benden hükümdara ne gibi bir kötülük dokunabilir; ben küçüğüm, küçükten büyüğe nasıl bir zarar gelebilir.[899] Hükümdarın eli bütün halka uzanır; gazaba gelirse istediğini yapabilir.[900] İlk önce sen benim hizmetine girmemi istedin; çok arzulayarak beni yanına çağırdın.[901] Ben bunu kabul etmedim, sözünü dinlemedim; çünkü bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.[902] Bundan vazgeçip sadece seni ziyaret etmemi istedin; işte ben de şimdi bu gece ziyarete geldim.[903] Yine de senden çekiniyordum; fakat sen selam ile bana emniyet verdin.[904] Tekrar eski fikrine dönecek diye, senden çekiniyor ve korkuyordum.[905] Şimdi sana tamamen ve gerçekten inandım, bana senden ancak iyilik gelebilir.[906]

KÜNTOGDI

Bir bey için verdiği sözden dönmek çok kötüdür.[907]

ANLATICI

Bir müddet muhabbet ettiler. Bir zaman sonra Odgurmış sözünü kesti, ayağa kalktı; hükümdar biraz daha alıkoydu.[908] Her türlü yiyecek ve içecek çıkardı.[909] Odgurmış elini uzatıp bir lokma aldı; biraz yedi ve içti.[910] Yemekten elini çekti ve fazla yemedi.[911] Hükümdar ile vedalaşıp el

[894] 5050.
[895] 5053.
[896] 5054.
[897] 5055.
[898] 5060.
[899] 5063.
[900] 5064.
[901] 5066.
[902] 5067.
[903] 5068.
[904] 5069.
[905] 5070.
[906] 5071.
[907] 5072.
[908] 5439.
[909] 5440.
[910] 5441.

sıkıştılar; hükümdar mahzun bir hâlde kaldı.[912] Odgurmış oradan ayrılıp dağlara doğru gitti[913] Öğdülmiş evine gelip girdi, içinde bir boşluk oluştu; keder ve kaygıdan gözüne uyku girmedi.[914]

SAHNE 16: MAVİ YILDIZ

(Ay-toldı'nın odası)

KORO

İnen yükselir, yükselen iner; parlayan söner ve yürüyen durur.[915]

Her şey kendi olgunluğunu bekler; tam olgunluğa erişince tekrar inişe başlar.[916]

Ey kır saçlı uyan, ölüme hazırlan; geçmiş günlerin için ağlayıp sızla.[917]

AYTOLDI

(Küçük Öğdülmiş[918] koşarak gelir, babasına sarılır.) Oğlum, artık ben gidiyorum; bak, evim barkım, malım mülküm sana kaldı.[919] Sen benim gözümün nuruydun, şimdi senden ayrılıyorum, sağ ve esen kal.[920] Bu dünyaya gönlümü vererek avundum; bak, o benden usandı, bana vefa göstermedi.[921]

K. ÖĞDÜLMİŞ

Ölüme karşı herhangi bir çare var mı?[922] Baba, beni yalnız bırakma.

AYTOLDI

Önceleri elimin dokunmadığı çare yoktu. Bugünse elimden tutacak kimsem yok.[923]

K. ÖĞDÜLMİŞ

---

[911] 5442.
[912] 5445.
[913] 5446.
[914] 5448.
[915] 1049.
[916] 1050.
[917] 376.
[918] Bu Ay-toldı'nın bir tek oğlu vardı, bu oğlanın yaşı henüz küçüktü. (1158)
[919] 1161.
[920] 1162.
[921] 1171.
[922] 1188.
[923] 1176.

Eğer başka bir tedbir ve çare yoksa, bütün malını ve hazineni, hepsini dağıt.[924] Mal, baş için fidye olabiliyorsa…[925]

AYTOLDI

Ölüme karşı altın ve gümüş fayda etmez; ölüme bilgi ve akıl da engel olamaz.[926]

K. ÖĞDÜLMİŞ

Baba, ölümün seni daima izlediğini iyice bildiğin hâlde[927] niçin ona göre hareket etmedin ve neden şimdi inleyerek ona ileniyorsun?[928]

AYTOLDI

Tek düşüncem sensin, bu endişeyle gidiyorum; sen bugün küçük yaşta, bensiz kalıyorsun.[929]

K. ÖĞDÜLMİŞ

Ne olurdu, senden sonra yaşamasaydım, senin bu ızdıraplarını gözüm görmeseydi.[930] Bir de merhametli Rabb'im, senin yerine, benim canımı alsaydı da bana bu acıyı göstermeseydi.[931]

AYTOLDI

(Elini kaldırıp gözünü göğe dikerek[932]) Hükmün bugün bana ulaştı, işte gidiyorum; bir tek oğlum vardı, onu da şimdi bırakıyorum.[933] Babaydım, şimdi bu baba ölüyor; ey Rabb'im, sen dirisin, ona saadet ver.[934]

KORO

İnsanoğlu, bakarsan, bir kervana benzer, konak yerinde devamlı kalınmaz, menziller hani?[935]

Oğul babasının dölünden çıktıktan sonra, ana karnı onun için birkaç aylık istirahat menzilidir.[936]

---

924 1189.
925 1190.
926 1196.
927 1203.
928 1204.
929 1216.
930 1230.
931 1231.
932 1249.
933 1261.
934 1262.
935 1386.

Anasından doğup adı verilince yolcu olarak zamane atına biner.[937]

Gündüzü bir adım olur, gecesi bir adım; bu at onu ölüme götürür, benzini soldurur.[938]

Bu dünya bir konak, mezarın ikinci konaktır; bundan sonraki ilk konak öteki dünyadır.[939]

O dünyada seni iki yol bekler; bu iki yoldan hangisi sana nasip olacak?[940]

Yolun sağa doğruysa yolundadır işin; eğer sola doğruysa inleyerek çal yere başın.[941]

(Hükümdara bir mektup yazar, oğlu ile son kez sarılır ve Küçük Öğdülmiş çıkar.)

AYTOLDI

Ey vefasız, güvenilmez dünya, niçin şimdi bana cefa ediyorsun?[942] Bol nimet içinde beslenmiş olan bu vücudum ve bu güzel yüzüm kara toprağa giriyor.[943] Anadan nasıl doğdumsa, bugün de o şekilde ve âcizlik içinde gidiyorum.[944] Karından çıkardın, tekrar karna giriyorum; şeker ile beslediğin bu vücudu yılana veriyorum.[945] Bana yazık oldu, gençliğime ve hayatıma yazık oldu; pişmanlıkla ve ağlayarak mezara giriyorum.[946]

KORO

Can, mavi göğe doğru yol almak istedi.[947] Nurlu can ayrıldı, gün karardı.[948]

Dikkat edersen, insan ne kadar âciz bir mahluktur; yürürken yere serilir, sesi kesilir.[949]

İki günlük bu geçici dünyayı bulunca, niçin kaya gibi göğüs kabartırlar?[950]

Ey kötü ölüm, sen ne eşi benzeri olmayan bir şeysin, yüz binlerce silahın sana karşı bir tek faydası yoktur.[951]

---

[936] 1387.
[937] 1388.
[938] 1389.
[939] 1390.
[940] 1391.
[941] 1392.
[942] 1511.
[943] 1512.
[944] 1513.
[945] 1515.
[946] 1516.
[947] 1518.
[948] 1520.
[949] 1528.
[950] 1535.
[951] 1537.

Ölüm olmasaydı ne iyi olurdu; kişi ölmeseydi ne güzel olurdu.[952]

SAHNE 17: SARI YILDIZ

(K. Öğdülmiş, koşarak taht odasına girer. Ağlayarak hükümdara koşarken düşer. Mektup hükümdara doğru yuvarlanır.)

KÜNTOGDI

(Mektubu okuduktan sonra)[953] Ey merhametli, ey insanların ileri geleni, kapımı kimsesiz ve yerini boş bıraktın.[954] Hayattayken, hizmet ettin ve hakkımı ödedin; ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.[955] Ben senin hakkını ödeyemedim; senin hakkını bizzat Tanrı ödesin.[956] (K. Öğdülmiş'e sarılır.) Ey oğul, fazla üzülme; keder geçer, arkasından sevinç gelir.[957] Bu keder yalnız sana dokunmadı; benim için de sonsuz kaygı ve üzüntü oldu.[958] Gönlünü çökertme, kendini avut.[959] Baban öldüyse, ben de sana bir babayım; sana babalık edeyim, sen de bana oğul ol.[960]

ANLATICI

Hükümdar sözünü kesti, gözünden yaşlar akıttı; Öğdülmiş keder içinde oradan kalkıp çıktı.[961] Gönlü sıkıntı içinde gelip evine girdi; birkaç gün herkese kapısını kapattı kederiyle başbaşa kaldı.[962] Öğdülmiş, iyi insanları kendisine dost edindi.[963] Baba öğüdünü tuttu, doğruluktan ayrılmadı; mutluluğu günden güne arttı, güneşi parladı.[964]

SAHNE 18: SEHER

(Odgurmış'ın evi.)

---

[952] 1543.
[953] 1557.
[954] 1558.
[955] 1559.
[956] 1560.
[957] 1549.
[958] 1550.
[959] 1551.
[960] 1552.
[961] 1562.
[962] 1563.
[963] 1565.
[964] 1566.

ANLATICI

Mahzun mahzun, kardeşinin bulunduğu yere doğru yola çıktı.[965] Yaklaşınca atından inip yayan yürüdü; kapıya gelip seslendi, girmek için izin istedi.[966]

ÖĞDÜLMİŞ

Odgurmış, kardeşim!

KUMARU

(Kapıyı açar, gözyaşlarıyla karşılar.)[967] Ey kardeş, gönlün yaralanmasın, sabırlı ol; Tanrı karşılığını ihsan eder.[968]

ÖĞDÜLMİŞ

Odgurmış nerede? Hani, onu göremiyorum. Ayaklandı mı yoksa?

KUMARU

Kardeşin göçtü gitti…[969]

ÖĞDÜLMİŞ

(Sözünü keserek) Nereye gitti? Nereye gider, çok hastaydı o. (Ağlamaya başlar.)

KUMARU

Bu dünyayı terk etti.[970] Tanrı sana sağlık ve uzun ömürler versin.[971]

ÖĞDÜLMİŞ

Odgurmış! Kardeşim! (Öğdülmiş evin içinde koşuşturur.)

KUMARU

Hayatta bulunanlar için ölümden başka çıkar yol yoktur.[972] Her doğan ölür, sevgili can gider; dünyada ne bey ne kul ne de peygamber kalır.[973]

---

[965] 6284.
[966] 6285.
[967] 6286.
[968] 6287.
[969] 6288.
[970] 6288.
[971] 6288.
[972] 6289.

ÖĞDÜLMİŞ

Odgurmış, kardeşim… (Feryat ederek dövündü ve gözyaşı döktü.)[974]

KUMARU

Sabırlı ol, Tanrı'nın hükmüne gönlünle, aklınla ve dilinle rıza göster.[975] O bir daha geri dönecek değildir; kısa süre sonra sen de ben de oraya gideceğiz.[976]

ÖĞDÜLMİŞ

Kardeşim…

KUMARU

İstersen kardeşinin mezarını bir gör, onu ziyaret edip öyle geri dön.[977]

SAHNE 19: TAN

ÖĞDÜLMİŞ

(Mezarı kucaklayıp ağlar.) Ey kardeşim, kalkıp bana bir bak, yüzünü göreyim de hasretim dinsin.[978] Buraya seni görmek arzusuyla gelmiştim; benden neden yüzünü gizledin?[979] Ey gönlümün tacı, sevgili cana can; sensiz bu ölümlü can nasıl yaşasın?[980] Hayatımız bir düş müydü, görürken kaybettim, gözlerimden silinip benden uzaklaştın.[981]

KORO

Ölüm avcıdır;[982] bekler,[983] gelir,[984] yakalar,[985] yer.[986]

Ölüm gölgelik yapar;[987] örtülmektir,[988] karışmaktır,[989] kararmaktır.[990]

---

[973] 6290.
[974] 6292.
[975] 6293.
[976] 6297.
[977] 6298.
[978] 6300.
[979] 6301.
[980] 6302.
[981] 6303.
[982] 1383.
[983] 4817.
[984] 1232.
[985] 5300.
[986] 6403.

Ölüm göçmektir;[991] düşmek,[992] yere serilmek,[993] tükenmek.[994]

Ölüm bozguncu olur;[995] dönektir,[996] vahşidir,[997] ayırandır.[998]

Ölüm nimettendir;[999] zamanında gelen,[1000] ruhu yükseltendir.[1001]

Ölüm kapıdır,[1002] girilir;[1003] yüzünü gizlemek,[1004] ruhu kaybetmektir.[1005]

Ölüm düşman gibidir;[1006] sesin kesilmesi,[1007] başın gitmesidir.[1008]

Ölüm arkadaştır;[1009] mavi göğe doğru yol almaktır.[1010]

SAHNE 20: YENİ GÜN

(Öğdülmiş'in evi.)

KÜNTOGDI

Ey Öğdülmiş, makul ol; sen duayla ona yardım etmeye çalış.[1011] Odgurmış'a Tanrı rahmet eylesin, onun bütün günahlarını affetsin.[1012] (Öğdülmiş ses çıkarmaz.) Sen yolunu kesmiş ve

---

[987] 173.
[988] 3785.
[989] 4723.
[990] 1520.
[991] 1445.
[992] 237.
[993] 1461.
[994] 1099.
[995] 882.
[996] 6552. Buradaki dönek kelimesi dönülen yer anlamında kullanılmıştır (durak, yatak, sulak vs. gibi).
[997] 4703.
[998] 3593.
[999] 6377.
[1000] 5159.
[1001] 1521.
[1002] 3531.
[1003] 1512.
[1004] 6301.
[1005] 1522.
[1006] 4845.
[1007] 1528.
[1008] 4119.
[1009] 4359.
[1010] 1518.
[1011] 6305.
[1012] 6306.

kapını kapamışsın; yüzünü gizlemiş ve ağzını kilitlemişsin.[1013] Böyle bir hareket sana yakışmaz; akıllı insan böyle bir yolu seçmez.[1014] Doğan ölür, yükselen iner; yürüyen durur, veren alır.[1015]

ÖĞDÜLMİŞ

Kardeşimden bir küçük mezar kaldı. Bir de bu çanak ve değnek. İşte kardeşimin bana bıraktığı miras bunlardır.[1016]

KÜNTOGDI

(Hükümdar uzanıp değneği eline alır.) Bu yadigâr bana uğurlu olsun.[1017] Sen bu çanağı al, kardeşini özlediğinde onu bununla hatırlarsın.[1018]

ANLATICI

Öğdülmiş çanağı aldı; gönlü sızladı, gözünden yaşlar boşandı.[1019] Hükümdar kalkıp tekrar saraya döndü; inip düşünceli bir hâlde odasına girdi.[1020] Öğdülmiş birkaç gün yas tuttu; matem günleri geçince sonunda biraz kendine geldi.[1021] Bu kaygı ve kederleri de unuttu, yine yedi içti, sevindi ve yüzü güldü.[1022]

SAHNE 21: DÖNGÜ

KORO

Âdem ve Havva yeryüzüne inip dünya içinde insan neslini çoğalttı.[1023]

Onlardan itibaren bugüne kadar dünyaya ne türlü insanlar ve ne kadar beyler beyi geldi.[1024]

Kimi bilge doğdu kimi cesur, kahraman; kimi yalçın kaya gibi mağrur ve kabadayı;[1025]

[1013] 6308.
[1014] 6309.
[1015] 6313.
[1016] 6323.
[1017] 6325.
[1018] 6326.
[1019] 6327.
[1020] 6339.
[1021] 6340.
[1022] 6341.
[1023] 6391.
[1024] 6392.
[1025] 6393.

Kimi akıllı kimi hâkim; kimi deli ve ahmaktı kimi de tembeldi.[1026]

Kaç peygamber, kemal sahibi kaç elçi geldi ve Tanrı hükmüyle bize yol gösterdi.[1027]

Kimi az yaşadı kimi çok; kimi de hâkimane sözleriyle yüksek makama erişti.[1028]

Kimi yaratan Tanrı'ya karşı düşman gibi yayını kurup ok attı.[1029]

Bugün bak, nasıl dünyaya hiç gelmemiş gibi olup kara toprak altında yatarlar.[1030]

Uyurlar mı, sesleri yok ve nefes almazlar; hâlleri acaba nasıldır, bunu bilen hani?[1031]

ANLATICI

Onlar gitti fakat iyi adları kaldı; onların adı daima hürmetle yâd edilecektir.[1032]

KORO

Ey bilge, bugünkü zamanına dikkat et, işler tamamen değişti.[1033]

Bilgili hakir oldu, bir tarafa sinip kanıyor; akıllı dilsiz oldu, ağzını açmıyor. [1034]

Memlekette fena adamlar çoğaldı; hâlim insanlar ayak altında kaldı, başlarını kaldıramıyorlar.[1035]

Şarap ile yüzlerini yıkayan ve ibadeti bırakanlar şimdi yiğit sayılıyor ve istediklerini yapıyorlar.[1036]

Fesat ve fısk yapanlar mert sayıldı; şarap içmeyen kişiler cimri sayıldı.[1037]

Namazına orucuna devam edenler münafık sayıldı.[1038]

Helalin ancak adı kaldı, onu gören yok; haram kapışıldı, hâlâ ona doyan yok.[1039]

[1026] 6394.
[1027] 6395.
[1028] 6396.
[1029] 6397.
[1030] 6402.
[1031] 6405.
[1032] 6425.
[1033] 6451.
[1034] 6452.
[1035] 6453.
[1036] 6454.
[1037] 6455.
[1038] 6456.
[1039] 6458.

Dünyanın doğası tamamen değişti, insanların gönlüyle dilleri birbirine uymuyor.[1040]

Halktan vefa gitti, cefa çoğaldı; güvenilecek bir kişi ararsan bulamazsın.[1041]

Akrabalar arasından yakınlık ve kardeşlik uzaklaştı; artık candan arkadaşlık kalmadı.[1042]

Küçüklerde terbiye, büyüklerde bilgi yok kaba insanlar çoğaldı, nazik insanlar ortadan kalktı.[1043]

İnsanlar para uğruna birbirlerine yakınlaştılar; doğruluk ve hakikat yolunda iş gören nerede.[1044]

Marufu emreden kim, münkeri nehyeden kim?[1045]

Satıcılar emanet vasfını kaybettiler, ustalar artık nasihatten vazgeçtiler.[1046]

Cemaatler çok, camiler azdı; şimdi camiler çoğaldı, cemaatler azaldı.[1047]

Müslümanlar karıştı, birbirlerinin etlerini yiyorlar; kâfirlerse tam bir huzur içinde yaşıyorlar.[1048]

Gönüller katılaştı, diller yumuşadı, doğruluğun kendisi gitti, ancak kokusu kaldı.[1049]

Oğul babaya babalık eder, oğul bey, babaysa kul oldu.[1050]

Yoksul, dul ve yetimlere şefkat gösteren yok; dünyayı başka bir kalıba koydular da hayrete düşen yok.[1051]

Dünyanın sonu geleli, düzen bozuldu; iyiler kötülere bakarak değiştiler.[1052]

Oğul-kız babaya hürmetini bıraktı; ihtiyar kelimesi insana hakaret sözü oldu.[1053]

Düzen ve kanunların hepsi değişti; ak ve kara birbirinden farksız oldu.[1054]

[1040] 6465.
[1041] 6466.
[1042] 6468.
[1043] 6469.
[1044] 6470.
[1045] 6472.
[1046] 6473.
[1047] 6477.
[1048] 6481.
[1049] 6484.
[1050] 6485.
[1051] 6487.
[1052] 6489.
[1053] 6491.

ANLATICI

Yıl dört yüz altmış ikiydi[1055], bu eseri yazıp tamamladım.[1056]

Ey bunu okuyan[1057] canlı, ben dünyayı bırakıp toprağa düşünce, beni unutma.[1058]

[1054] 6492.
[1055] Hicri.
[1056] 6495.
[1057] Sahnelenirken *izleyen* diye söylenmesi daha uygundur.
[1058] 507.

KAYNAKÇA

Açа, M. (2004). *Kaynaklar*, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (M.Öcal Oğuz Vd.) Ankara: Grafiker.

Açık, T. (2016). *Kutadgu Bilig'de Devlet Yönetimi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 419-438.

Adıgüzel, H. Ö. (2006). *Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları*. Yaratıcı Drama Dergisi, 1(1), 17-29.

Adıyaman, C. (2023). *Kutadgu Bilig'de Odgurmış'a Söylenen Ağıt*. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi (12), 298-319.

Akay, C. (2013). *Ortaokul Öğrencilerinin TUBİTAK "4004 Yapıyorum Öğreniyorum Yaz Bilim Okulu" Projesi Sonrası Bilim Kavramına Yönelik Görüşleri*. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 2.

Akdemir, H. ve Karakuş, M. (2016). *Yaratıcı Drama Yönteminin Akademik Başarı Üzerine Etkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması*. International Journal Of Active Learning, 1(2), 55-67.

Akkoyun, D. D. F. (1993). *Saygı Kavramına Transaksiyonel Analiz (Ta) Açısından Bakış*. Turkish Psychological Counseling And Guidance Journal, 1(4), 16-22.

Akkoyun, F. (1995). *Transaksiyonel Analiz ve Yetişkin Olmak*. Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (Jfes), 28(1), 1-11.

Akşit, C. *Dinler Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul 2017.

Alan, N. (2019). *Kutadgu Bilig ve Vagz-ı Agat'ta Bilge ile Alime Bakış*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), 98-103.

Alberts, O. (1985). *Bir Türk Lehçesi Olan Uygurca ile Yazılmış Kutadgu Bilig'in (1069-70) Şairi: Îbn Sînâ'nın Bir Öğrencisi*. 1(1), 217-230.

Alver, T. (2023). *Aka Gündüz'ün O Bir Devirdi Piyesinin Kurgusal Açıdan İncelenmesi*. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (37), 485-494.

And, M. (2012) *Oyun Ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı,*Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I: Metin*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III: İndeks*, (Haz.) K. Eraslan, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Arat, R. R. (1985). *Kutadgu Bilig II Çeviri*, (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Arı, A. (2019). *Kutadgu Bilig'in Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Gelecek Tasavvurumuzdaki Rolü Üzerine*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 23/23, 543-560.

Arı, R. (1994). *Transaksiyonel Analiz Kuramında Davranışın Kuramsal Temeli ve Psikolojik Danışmanın Hedeflerine İlişkin Bir Araştırma*. S. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi Cilt: 10, Sayı: 4, Sayfa: 457-468)

Arıcı, O. (2023). Kurmacanın İnşası, (2. Baskı), Habitus Yayıncılık, İstanbul.

Arsal, S. (2011). *Kutadgu Bilig*. Journal Of Istanbul University Law Faculty, 13(2), 657-683.

Arslan, M. (2012). *Kutadgu-Bilig Üzerine Sosyolojik Düşünceler*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(3), 131-166.

Balcı, F. (2020). *Türk Kültüründe Düşman İmgesi Bağlamında Kutadgu Bilig Üzerine Bir İnceleme*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13(32), 1327-1336.

Başer, S. (2011). *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre*, İrfan Yayınları, İstanbul.

Berne, E. (2023). *İnsanların Oynadığı Oyunlar*, Diyojen Yayıncılık, İstanbul.

Bombaci, A. (1953). *Kutadgu Bilig Hakında Bazı Mülahazalar, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Neşri, İstanbul.

Canpolat, M. (2004). *Günümüzde Kutatgu Bilig ve Divanü Lugati't-Türk*, Türk Dilleri Araştırmaları, 149, S. 31-34.

Cassirer, E. (2018). *Dil ve Mit*. Çev. Onur Kuzgun. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Condrington, R. H. (1891) *The Malenesian: Studies İn Their Anthropology And Folk-Lore*, At The Clarendon Press, Oxford.

Connerton P. (2019) *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. Alâeddin Şenel (Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Cumakunova, G. (2019). *Kutadgu Bilig'de Eş Anlamlı ve Zıt Anlamlılık Kavramının Kişisel Karakteristikler İçin Kullanımı*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 260-277.

Çelepi, M. S. (2019). *Kutadgu Bilig'in Folklor Semiyosferi*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 278-298

Çelik, S. K. (2003). *Modern Sonrasında Dramatik Metinler, Dramatic Texts İn Postmodern Period*. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 15(15).

Çelikel, B. (2021). *Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı Bağlamında Bir Film Analizi: Ölü Ozanlar Derneği*. Sosyal Sağlık Dergisi, 1(1), 21-44.

Çıkla, S. (2002). *Romanda Kurmaca ve Gerçeklik*. Hece, 65/66/67, 111-129.

Çiftçi, Ö. (2019). *Kutadgu Bilig ile Gülistan'ın Eğitim Anlayışlarının Mukayesesi ve Günümüz Eğitim Anlayışıyla Örtüşen Yönleri*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 317-329.

Çobanoğlu, Ö. (2001). *Mitlerin Sözlü Kültür Ortamında Teşekkül Sürecinde Tematik Yapılanışları ve Uygarlık Bakımından İşlevleri Üzerine Tespitler*, Folklor/ Edebiyat, Sayı 25, S.33-45.

Çoruhlu, Y. (2010). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yay. İstanbul.

Çot, D. (2011). *Kutadgu Bilig'de Mitoloji*, Denizli Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dankoff R. (1983). *Yusuf Khass Hajib, Wisdom Of Royal Glory (Kutadgu Bilig): A Turko-Islamic Mirror For Princes*, Chicago: University Of Chicago Press.

Demir, C. (2019*). Kutadgu Bilig'de Metaforik Betimlemeler*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 380-406.

Derin, S. (2019). *Kutadgu Bilig'in Kaynakları Problemi (Ay Sembolizmi Özelinde Bir Yaklaşım*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 407-420.

DİA, "Akıl", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/akil#1 (19.11.2024)

DİA, "Kutadgu Bilig", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/kutadgu-bilig (15.11.2024).

Dilaçar, A. (1995). *Kutadgu Bilig Üzerinde Çalışmalar*, TDK Yayınları, Ankara.

Doğru, F. (2023). *Maytrısimit'te Anlamsal / Sözlüksel Dil Ögelerinden Yabancı Adlar*. Dil Araştırmaları, 17(32), 257-280.

Donuk, A. (1980). *Türk Devletinde Hâkimiyet Anlayışı*, TED, S. 10-11, İstanbul, 30-56.

Duyan, V. (2018). Transaksiyonel Analiz. Duyan V. (Editör). *Sosyal Hizmet Kuramları ve Yaklaşımları İçinde* (S. 104-128), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Efe, K. (2019). *Kutadgu Bilig'de Törü Kelimesi Etrafında Kavram Alanı*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 443-458.

Eker, S. (2006). *Kutadgu Bilig'de Türkçe İslami Terimlerin Kaynakları Üzerine*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, 103-122.

Eliaçık, M. (2019). *Kutadgu Bilig ile 15. Yüzyıl Anadolu Mesnevileri Üzerinde Söz ve Muhteva Benzerliği Üzerine Bir İnceleme*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 459-471.

Emiroğlu, S. *Kutadgu Bilig'de Çocuk Eğitimi*, Turkish Studies, Volume 7/1 Winter 2012, S.1027- 1041.

Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.

Erdem, H. H. (2019). *Kutadgu Bilig'i Felsefi Açıdan Yeniden Anlamak*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 495-500.

Ergene, O. (2019). *Kutadgu Bilig'de Sözlü İletişim*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 501-544.

Ergün, M. (2019). *Kutadgu Bilig'de Eğitimin Kültürel Temelleri*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 566-570.

Fidan N. (1986). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara.

Gardin, N. & Olorenshaw, R. (2019). *Larousse Semboller Sözlüğü*. Akşit, B. (Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gasset, O. Y. (2013). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler* (Çev: Neyyire Gül Işık), 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları No.: 8, İstanbul.

Gökcan, M. (2018). *Tasavvufta Kanaat Anlayışı ve Bireysel-Sosyal Etkileri*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Çüifd), 18(1), 95-129.

Gömeç, S. (2003). *Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet, Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22(33), 79-104.

Gülsevin G. (2007). *Kutadgu Bilig'in Dilinde Lehçelerin Özellikleri: 'Denk Çiftler'*. Journal Of Turkish Studies.

Gültekin, F. ve Acar, N. V. (2004). *Transaksiyonel Analizin Türk Kültürüne Uygulanabilirliği: Kültür Açısından Eleştirel Bakış*. Eğitim ve Bilim, 29(133), 28-38.

Gürel, N. T. (2011). *Uçuş Eğitmenlerinin Eğitim Performanslarının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Harris, T.A. (2020). *Ben Ok'im Sen Ok'sin*, (Çev. M. Şahin, N. Sağlam, H. Uğur, D. Akıcı). Okyanus Yayınları, İstanbul.

İlden S. Ve Sarıca S. (2022). *Kurmaca Olarak Kavramsal Sanat*, Arteoloji Dergisi, C. 1, S. 2.

İnalcık H. (1967) *Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri*, Türk Kültürü Araştırmaları, S. 259- 271.

İnalcık, H. (1959*). Osmanlılar'da Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgili*, Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 14(01).

Kaçalin, M. S. (2011). *Kutadgu Bilig'de Bilge, Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri,* Kutadgu Fbilig Bildirileri (26-27 Ekim 2009), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 261-266.

Kaçalin, M. S. (2018). *Kutadgu Bilig / Yusuf Has Hacip, Fergana Nüshası (Tıpkı Basım),* (2. Baskı), Türk Dil Kurumu, Ankara.

Kaçalin, M. S. (2018). *Kutadgu Bilig / Yusuf Has Hacip, Kahire Nüshası (Tıpkı Basım)*, (2. Baskı), Türk Dil Kurumu, Ankara.

Kaçalin, M. S. (2018). *Kutadgu Bilig / Yusuf Has Hacip, Viyana Nüshası (Tıpkı Basım)*, (2. Baskı), Türk Dil Kurumu, Ankara.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Karabulut, T. (2015). *Dramatik Yapının Analizinde Freytag Tekniğini Kullanımı*. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 39, 1. Issn: 1300-1523.

Karaman, A. (2019). *Kutadgu Bilig'de Geçen Kumaru Sözcüğü Üzerine*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1617-1624.

Karasakaloğlu, N. ve Bulut, B. (2012). *Kurmaca Metinlerin Eleştirel Okuma Becerisini Geliştirme Aracı Olarak Kullanılması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi (33), 95-106.

Karataş, İ. E. (2016). *Max Müller'e Göre Dinin Ortaya Çıkış Sürecinde Sınırsız (Kutsal) Fikri*. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 54-86.

Kâşgarlı M. (2005). *Dîvânü Lügâti't-Türk*, (Çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Kaya, U. (2017) *Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib'in Eğitimle İlgili Görüşleri*. Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1, 1-26.

Kayabaşı, R. G. (2024). *Halk Hikâyelerinde Çatışma ve Çatışma Çözme Biçimleri*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 17(Özel Sayı), 104-115.

Kayalar, M. (2002). *Transaksiyonel Analizin Etkili Takım Oluşturmada Kullanılması*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 265- 275.

Keçeci, A. (2007). *Hemşirelik Eğitiminde İletişime Yeni Bir Yaklaşım: Transaksiyonel Analiz*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 4(2), 1-12.

Keskin, A. (2019). *Disiplinler Arası Bir Çalışma Alanı Olarak Kutadgu Bilig*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 728-746.

Kıral, B. (2020). *Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi*. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189.

Kocasavaş, Y. (2006). *Kutadgu Bilig'de Eğitim-Öğretim Anlayışı*. Hayef Journal Of Education, 3(2), 53-66.

Korkmaz, Z. (2019). *Kutadgu Bilig Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1-7.

Korkut, H. (2001). *Sorgulanan Yükseköğretim*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Kosımova, G. Ve Alkaya, E. (2019). *Kutadgu Bilig'deki Tanım Teorisinin Esasları*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 788-794.

Köksal Akyol, A. (2003). *Drama ve Dramanın Önemi*. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(2).

Köprülü, M. F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Küçüker, E. (2019). *Kutadgu Bilig'de Kültür Unsurları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Narlı, M. (2022). *Kurmaca*, TUBİTAK Sosyal Bilimler Ansiklopedisi.

Naskali, E. G. (1990). *Kutadgu Bilig: Clauson's Observations On The Origin Of Extant Mss. Altaic Religious Beliefs And Practices*. Proceedings Of The 33rd Meeting Of The

Permanent International Altaistic Conference (Budapest June 24-29, 1990). Ed. By G. Bethlenfalvy Et Al. Budapest: 157- 160.

Nerimanoğlu, K. V. (2019). *Kutadgu Bilig'de Devler, Siyaset ve Hukuk Terimleri*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 876-882.

Nutku, Ö. (1983). *Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Sevinç Matbaası.

Onarıcıoğlu, A. S. (Çev.) *Basit Olay Örgüsü Hileleri, Olay Örgüsü Delikleri ve Anlatı Tasarımı*. (2021). Edebi Eleştiri Dergisi, 5(2), 539-557.

Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Önal, M. N. (2019*). Kutadgu Bilig'de teg ''Gibi'' Benzetme Edatının Yarattığı Edebiyat Üzerine Gözlemler*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 942-954.

Özdemir O. (2017). *Psikiyatrik Açıdan Akıl ve Aklın Terbiyesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. Mart; 9(1):115-121. Doi:10.18863/Pgy.281131

Özden, H. (2023). *Kutadgu Bilig'i Yanlış Anlamak*, ESTÜDAM Gençlik Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 54-62.

Özönder, S. (2018). *Kutadgu Bilig'in Metin Türü ve Tarihsel Diyalektoloji İçin Değeri*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 3(2), 179-253.

Öztürk, N. (2019). *Kutadgu Bilig'de Hümanizm*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1008-1029.

Sabohat, B. (2019*). Kutadgu Bilig'deki Vecizeler ve Atasözleri*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1051-1056.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). *Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi*. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1), 227-250.

Saltuklu, Z. (2019). *Türklerde Töre*. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 61-66.

San, İ. (2019). *Eğitimde Yaratıcı Drama*, Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences, 23(2), 573-582.

Saygın, M. (2024). *Türkçe Divanları Örnekleminde Ali Şîr Nevâyî'de Kanaat,* Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi.

Selvi, K. (2000). *Yaratıcı Drama Yöntemi ile Fen Öğretimi*, TED Eğitim ve Bilim. 25-116: 42-46, Ankara.

Sev, G. (2019). *Kutadgu Bilig'de Yanut/Cevâb*. Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, (19), 1-17.

Sevinç, F. (2021). *Gönülle Bağlantılı Olarak Klasik Türk Şiirinde Monolog ve Diyalog: Şeref Hanım Örneği*. Amasya İlahiyat Dergisi 16, Haziran, 337-364.

Sözer, E. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde İlke*, Strateji, Yöntem ve Teknikler. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını.

Starr, F. (2024). *Kayıp Aydınlana: Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı,* (çev.) Yusuf Selman İnanç, Kronik Kitap, İstanbul.

Suleimenova, Z. (2019). *Kutadgu Bilig'deki Söz Sanatlarının Eğiticiliği ve Öğreticiliği Üzerine Görüşler*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1178-1187.

Süleyman H. B. (2024) "Akıl", Tdv İslâm Ansiklopedisi.

Sütçü, Ö. Y. (2020). *Edebiyat, Kurmaca ve Gerçeklik*. Beytulhikme, 3, 843-870.

Şen, M., (2020). *Kutadgu Bilig'de Bazı Kişi Adlarının Köken ve Anlam Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*. Türk Söz ile Kültür Varlıklarının İzinde (Pp.239-246), İstanbul: Kutlu Yayınevi.

Şimşek, T. (2021). *Değerler Eğitimi Bağlamında Kutadgu Bilig*. Kesit Akademi Dergisi, 7 (27), 327-341.

Şimşek, T. Ve İnce, Ö. (2019). *Kutadgu Bilig Bağlamında Değerlerimiz*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1249-1260.

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.

Toksoy Ç. D. (2011). *Dramatik Yapıda Çatışma.* Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi (24), 147-163.

Toksoy, D. (2009). *Dramatik Yapıda Çatışma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Tolga Alver, *Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları: Kutadgu Bilig'deki Tiyatro Unsurları,* Gazi Kitapevi, Eylül 2020.

Topal, G., v İspir, N. (2022*). Kadim Tanrılardan Modern Tanrılara: 21. Yüzyıla Dair Mitolojik Bir Okuma*. Kültür Araştırmaları Dergisi (12), 232-252.

Tuğral, O. (2008). *Kutadgu Bilig ve Siyasetname'de Devlet Anlayışı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Tüfekçi, E. M. (2006). *Oğuz Atay'ın Oyunlarla Yaşayanlar Oyununda Teatrallik*. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 21(21), 59-71.

Uçar, E. (2019). *Kutadgu Bilig'in Kronolojik Kaynakçası (1825-2018)*. Journal Of Old Turkic Studies, 3(1), 139-239.

Uçar, E. ve Gedik, M. (2023). *Transaksiyonel Analiz ve Sosyal Hizmet Bağlamında Bir Film Analizi*: Evlilik Hikâyesi. Toplumsal Politika Dergisi, 4(2), 108-130.

Uslu, B. (2017). *Türk Mitolojisi,* Kamer Yayınları, 2017.

Ünal S. A. (2018). İbn Haldun'a Göre Akıl ve Bilginin Oluşumu. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 259–272.

Ünal Süngü, A. (2018). *İbn Haldun'a Göre Akıl ve Bilginin Oluşumu*. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 259–272.

Ünsal, K. (2010). *Nâmık Kemâl: Celâleddin Harzemşah*, Journal Of Turkish Research Institute, 15(39), 113-117.

Ünsal, K. (2010). *Nâmık Kemâl: Celâleddin Harzemşah*. Journal Of Turkish Research Institute, 15(39), 113-117.

Üstündağ, T. (1996). *Yaratıcı Dramanın Üç Boyutu*. Yaşadıkça Eğitim, 49:19-23

Vagifkızı, G. (2019*). Toplumsal Kurallar Bağlamında Kutadgu Bilig'de Siyasi-Hukuk Kültürü ve Siyasi-Hukuk Dili*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1440-1448.

Yasin, Y. (2017). *Kutadgu Bilig Üzerine*. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi (9), 125-161.

Yavuz, K. (2012). *Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig*. Journal Of Turkish Language and Literature, 37(37), 137-180.

Yıldız, A. (2019). *Kutadgu Bilig'de Akıl ve İlişkili Kavramlar Üzerine Bir Araştırma; Tıp Tarihi Açısından*. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 9(2), 266-279.

Yıldızlı, M. E. (2019). *Kutadgu Bilig'de Mavi Göğe Doğru Yol Almak*, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı (26-28 Eylül 2019), Ankara, 1506-1513.

Yıldızlı, M. E. (2023). *Kutadgu Bilig Kahramanları Üzerine Yeniden Düşünmek*. Karadeniz Araştırmaları, 20(77), 199-214.

Yüksel, G. (2001). *Öğretmenlerin Sahip Olmaları Gereken Davranış Olarak Sosyal Beceri*, Milli Eğitim Dergisi, Sayı 150

Zengin, E. (2019). *Transaksiyonel Analiz Ego Durumlarının İletişime Etkisi Bağlamında "Ters Yüz" Filminin Analizi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 30-51.

Zümbül, S. (2021). *Transaksiyonel Analiz Terapisine Kapsamlı Bakış: Bir Derleme Çalışması*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 51-80.

www.nisanyansozluk.com

www.sozluk.gov.tr